

תמוז תש"פ
July 2020

הפקולטה
למדעי החידושים
בית הספר ללימודי חידושים

המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר

עורבת: ג'ודי באומל-שודרץ

היצירה בצל הקורונה

בעריכת: ג'ודי באומל-שוורץ

אוניברסיטת בר-אילן
הפקולטה למדעי היהדות
המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר

Creating Under Covid

Judy Baumel-Schwartz, ed.

© 2020

כל הזכויות שמורות, תש"פ

למכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר

אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן

**לזכר פרופ' וויליאם ב' הלמרייך, ידיד אמת ושותף לדרך
שנפטר ממגפת הקורונה בג' בניסן תש"פ, 28 במארס 2020**

תוכן העניינים

עמוד

10	פתח דבר
12	הקדמה
16	ד"ר אפרת אביב ("פורום שואה, בר-אילן")
18	עליזה אדלמן (אחראית על המדיה במכון לחקר השואה ע"ש פינקלר)
20	מלכה אדלר ("פורום שואה, בר-אילן")
22	ד"ר דניאלה אוסצקי-שטרן (פורום "עמיתי שפיגל")
24	ד"ר רוני אלפנדרי ("פורום שואה, בר-אילן")
26	פרופ' יהושע אלקולומברה ("פורום שואה, בר-אילן")
28	ד"ר רוני מיקל אריאלי (פורום "עמיתי שפיגל")
30	אורית ארנברג (פורום "עמיתי שפיגל")
32	ד"ר חוה אשכולי (פורום "עמיתי שפיגל")
34	פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ (ראש המכון לחקר השואה ע"ש פינקלר)
36	ד"ר מיכל בן יעקב (פורום "עמיתי שפיגל")
38	ד"ר בתיה ברוטין (פורום "עמיתי שפיגל", פורום "נשים מספרות שואה")
40	ד"ר שרון גבע (פורום "נשים מספרות שואה")
42	ד"ר יוסי ח' גולדשטיין (פורום "עמיתי שפיגל")
44	ד"ר לאה גנור (פורום "עמיתי שפיגל", "פורום פולין")
46	פרופ' זהבית גרוס (פורום "חוקרים זוכרים", "פורום שואה, בר-אילן")
48	פרופ' יהודית דורי (פורום "חוקרים זוכרים")
50	פרופ' דב דורי (פורום "חוקרים זוכרים")
52	לילי הבר (פורום "עמיתי שפיגל")
54	ד"ר רועי הורוביץ ("פורום שואה, בר-אילן")
56	ד"ר ערגה הלר (פורום "חוקרים זוכרים", פורום "ספרות וייצוג השואה")
58	ד"ר צילה הרשקו (פורום "עמיתי שפיגל", פורום "יהודים מצילים יהודים")
60	מרטין הרשקוביץ (פורום "עמיתי שפיגל")
62	סילביה הרשקוביץ (פורום "עמיתי שפיגל")
64	ד"ר אפרים זדוף (פורום "עמיתי שפיגל")
66	פנינה זילברמן ("פורום רומניה")
68	פרופ' חיים טייטלבוים (פורום "חוקרים זוכרים")
70	ד"ר רות סמואל טננהולץ (פורום "עמיתי שפיגל", פורום "ספרות וייצוג השואה")
72	פרופ' יצחק כרם (פורום "עמיתי שפיגל")
74	בילי לניאדו (פורום "עמיתי שפיגל")
76	ד"ר תרצה מרקוביץ' (פורום "עמיתי שפיגל")
78	ד"ר אילה נדיבי (פורום "עמיתי שפיגל")
80	ד"ר מרים נייגר-פליישמן (פורום "חוקרים זוכרים")
82	ד"ר הילדה נסימי ("פורום שואה, בר-אילן")
84	ד"ר יוסף פונד (פורום "חוקרים זוכרים")
86	ד"ר איציק פס (מרכז המכון לחקר השואה ומרכז פורום "עמיתי שפיגל")
88	ד"ר מרים פרבר (פורום "עמיתי שפיגל")

90	טליה פרקש (פורום "עמיתי שפיגל")
92	פרופ' אלי צור ("פורום פולין")
94	ד"ר רחל קולנדר (פורום "עמיתי שפיגל", "פורום שואה, בר-אילן")
96	איריס ליפשיץ קליגר (פורום "עמיתי שפיגל")
98	ד"ר מירה קצבורג-יונגמן (פורום "עמיתי שפיגל")
100	פרופ' יעל קציר (פורום "עמיתי שפיגל")
102	ד"ר דן קרטר (פורום "חוקרים זוכרים")
104	ד"ר שרה רוזן (פורום "עמיתי שפיגל", "פורום רומניה")
106	ד"ר פנינה רוזנברג (פורום "עמיתי שפיגל")
108	פרופ' שמואל רפאל (פורום "חוקרים זוכרים", "פורום שואה, בר-אילן")
110	ד"ר יואל רפל (פורום "עמיתי שפיגל")
112	פרופ' דב שוורץ (פורום "חוקרים זוכרים")
114	ד"ר דוד שוורץ ("פורום שואה, בר-אילן")
116	ד"ר ליליאן שטיינר (פורום "עמיתי שפיגל")
118	ד"ר ליאת שטייר-לבני (פורום "חוקרים זוכרים")
120	המשתתפים בקובץ

פתח דבר

"העולם ים זועף. רב מצולה. רחב ידיים. וזמן גשר רעוע בנוי עליו". משפט זה מקולמוסו של הפייטן והפילוסוף היהודי בן ראשית המאה ה-14, ידעיה בן אברהם הפניני (בדרשי), (ספר **בחינת עולם ח')** אותו שמעתי לראשונה מאבי ז"ל לפני יובל שנים, מלווה אותי מתחילת מגפת הקורונה ועד לכתיבת שורות אלו. המתבונן במתרחש בעולם עתה אכן רואה ים זועף, ענק, כשהזמן המוביל אותנו מאתמול להיום, מהיום למחר וממחר לעתיד לוט בערפל, אכן נמתח עליו כגשר רעוע מאד. את המתרחש בלילה בניו יורק, בסן פרנסיסקו ובוואהן שבסין אנו שומעים במדינת ישראל עם קומנו בבוקר. ומה שהתרחש במזרח התיכון בבוקר שומעים שם כשאצלנו כבר כמעט ערב, בעוברנו יום נוסף של עקומה המסרבת להשתטח ובעקבותיה מתים חדשים, גזרות חדשות, כלכלה קורסת ואי-ודאות מתמדת.

המצב ממש משתנה מיום ליום. חלק מדברים שכתבתי בהקדמה לספר לפני שבועיים כמעט ואינם רלוונטיים. בעת כתיבת שורות אלו אנו חוזרים להגבלות שקיוונו שהיו מאחורינו ושחלק מהכותבים בספר מתייחסים אליהם: הגבלות בבתי הכנסת, הגבלות באוטובוסים, סגירת בריכות, מתקני ספורט ועוד כהנה וכהנה. עוד לא חזרנו לסגר כפי שהיה, אך מי יודע מה יהיה עד שתקראו שורות אלו. ולכן, אנא תזכרו כי מה שנכתב בספר הוא תמונת מצב של מגפת הקורונה במדינת ישראל ובעולם במהלך החודשים פברואר-יוני 2020. תמונת מצב עדכני, אלא שהוא מעודכן לפרק זמן מאד מסוים, סיום מה שנראה היה כגל הראשון של מגפת הקורונה במדינת ישראל.

הכול משתנה מהר כל כך שקשה, אם לא בלתי אפשרי, לעקוב אחר המתרחש. אך דבר אחד אינו משתנה ואלה התודות שלי לכל מי שהשתתף בספר זה. לעשרות הכותבים בגרסה העברית והאנגלית, כולם חברי פורומים של המכון לחקר השואה ע"ש פינקלר באוניברסיטת בר-אילן, תודתי העמוקה על שיתוף הפעולה והנכונות לחשוף את מה שעבר עליכם. לגרפיקאית המוכשרת שלנו ד"ר רבקה קנלר, תודתי על הכנת כריכה מיוחדת המביעה את ייחודו של הכרך. לכל מי ששלח תמונות המלוות את המאמרים נתונה תודתי העמוקה. לצוות הנפלא במכון, ד"ר איציק פס, מרכז המכון ומרכז פורום "עמיתי שפיגל" ולעליזה אדלמן, האחראית על תחום המדיה במכון, תודתי על הסיוע בהכנת הספר. תודה עמוקה ביותר לצוותים הרפואיים בארץ ובעולם, שכמה מהם נמנים עם הכותבים כאן, ולאלה שבני משפחותיהם עמדו ועומדים בשורות הראשונות של המגיבים למגפה, כצוותים רפואיים, נהגי אמבולנסים, ועובדים חיוניים שלא ידעו כלל סגר מהו מאחר ועבדו סביב השעון כדי לסייע לכולנו.

ספר זה אמור לספק מעין "תמונת מצב" מהחודשים הראשונים של מגפת הקורונה, פברואר-יוני 2020, אך היא מהווה תמונה חלקית בלבד. העולם עדיין ים סוער, הזמן עדיין גשר רעוע והמגפה נמשכת. כולנו עדיין בתהליך למידה של המצב החדש. נקווה שנצליח כולנו לעבור בחינה זו בשלום.

ג'ודי באומל-שוורץ, ט"ז בתמוז תש"פ, 7 ביולי 2020

הקדמה: כיצד יוצרים תחת קורונה?

חרדה, בדידות, דחייה. תחושת ה"ביחד", בנייה, המצאה מחדש. אלה רק חלק מהתגובות לגל הראשון של מגפת הקורונה שפרצה לחיינו בראשית 2020. לפתע פתאום, מיליוני אנשים ברחבי העולם מצאו עצמם תחת סגר, בבידוד חלקי ומלא, לעיתים מרצון ולעיתים לאחר החשיפה לחולה מאומת ואף כשהם חולים בעצמם. בארץ, כמו בעולם, התחלנו להתעמק בקטגוריות של עובדים חיוניים ולמדנו את הכללים החדשים המאפשרים לקיים מפגשים חברתיים ופעילות כלכלית. טלרפואה החליפה ביקורי רופאים, שיעורים בזום החליפו את ההוראה הבלתי אמצעית, וקניות ברשת של מוצרי מזון, פארמה, ביגוד, ספרים, צעצועים ואף מוצרי חשמל גדולים ומכוניות הפכו לנורמה החדשה. גם החרדותיים ביותר באשר לשימוש בטכנולוגיה הבינו שעליהם להשתלט במהרה על רזי הטלפון וניקציה כדי לנווט בין הפלטפורמות המקוונות שהפכו לבסיס חיינו.

המגפה חילקה אותנו לקבוצות בהתאם לגיל, מקצוע, מצב בריאות ומצב משפחה. יש שהמשיכו לצאת לעבודה כמעט כרגיל כשמדובר היה בעבודה חיונית. אחרים עברו לעבודה בקפסולות או במשמרות כדי להוריד את סיכויי ההדבקה של כלל עובדי המקום. יש שהוצאו לחל"ת ואף איבדו את מקור פרנסתם. יש שהתחילו לעבוד מהבית וגילו את היעילות שבדבר כשנחסכה מהם הנסיעה הארוכה למקום העבודה, ישיבות בלתי נגמרות וזמן מבוזבז במשרד. אחרים שעברו מהבית היו פחות ממוקדי מטרה כשנאלצו עתה להתמודד עם ילדים שהיו אף הם בבית. מורים ומרצים החלו ללמוד את נפלאות הזום בעוד שתלמידים וסטודנטים למדו את נפלאות הדרך לכבות את המצלמה כדי לרבוץ במיטה בזמן השיעור מבלי שיראו אותם.

אנשים הגיבו לסגר בדרכים שונות. בנוסף לדאגה ליקיריהם, חיי חברה ודייטים שנעצרו, וערעור הביטחון הכלכלי והתעסוקתי, צעירים רבים שהתגוררו בגפם חשו בדידות עצומה בעת הסגר. רבים מבני הגיל השלישי שהתגוררו לבד חשו אותה בדידות ולכך נוספו הדאגות הבריאותיות עקב הכללתם ב"קבוצת סיכון". יש מבין ההורים שראו בסגר הזדמנות פז להכיר טוב יותר את ילדיהם בעוד שאחרים, תוך זמן קצר, כבר טיפסו על הקירות בניסיון למצוא דרכים להעסיק את צאצאיהם הקטנים בדירות קטנות. יש זוגות שניצלו את הזמן לטפח את הזוגיות בעוד שאחרים מצאו את עצמם בדרך למדרגות הרבנות. סבים וסבתות התגעגעו לנכדיהם אך היו גם כאלה שברגע אמת הודו בכך שנהנו מאד מההפוגה מאיסוף וטיפול קבוע באותם נכדים, ושסוף סוף היה להם זמן לעצמם. עבור אלה שהווירוס מצא את דרכו אליהם או אל בני משפחותיהם וחבריהם, הייתה זו תקופה של אימה, מחלה ואובדן. עבור אלה שהמגפה נשארה מחוץ לכותלי ביתם, לא פעם הפכה התקופה לפסק זמן נחוץ מהריצה הבלתי נגמרת שעד אז אפיינה את חייהם.

סיפור ההתמודדות שלנו עם הגל הראשון של מגפת הקורונה, ומה עשתה לנו התמודדות זו, מהווה לוזו של הספר שלפנינו. חוויות אלו הן משותפות לרבים בעולם המתועש. מה, אם כן, מייחד את הכתוב בספר זה? כל מי שכתב עמוד בספר קשור באופן זה או אחר למכון לחקר השואה ע"ש פינקלר באוניברסיטת בר-אילן, והנו בעל קשר אישי או מקצועי – ולעיתים שניהם – לתחום השואה וספיחיה, זיכרונה והנצחתה או למלחמה באנטישמיות בימינו. משום כך, בנוסף לפחדים, לחרדות ולמחשבות שליוו את כולנו במגפה, לרבים מאיתנו היו גם תובנות מיוחדות בתקופה זו שהיו קשורות בדרך זו או אחרת לשואה.

עוד בימי המגפה הראשונים, בטרם החל הסגר הרשמי ואיסורי ההתקהלות, כראש המכון לחקר השואה ע"ש פינקלר נאלצתי לבטל יום עיון שנקבע לאותו שבוע. אך בו בזמן הבנתי שעבודתנו חייבת להימשך. השאלה הייתה רק באיזה אופן ניתן לעשות זאת מהבית. בהעדר האפשרות לקיים סדנאות פנים-אל-פנים, מפגשי פורום, ימי עיון וכנסים, כרבים באקדמיה יצאו לדרך חדשה. בסיוע מרכז המכון ד"ר איציק פס והאחראית על המדיה במכון, גב' עליזה אדלמן, הפכנו חלק מהכנסים לכנסים זום שהועלו לערוץ היוטיוב של המכון, בעוד שאחרים עברו לפורמט כתוב. מה שיכול היה להפוך לחודשים של קיפאון הפך במקום זה לתקופה של יצירתיות בלתי רגילה. כמעט מדי יום קיימנו מפגשי זום עם חברי פורומים שונים בארץ ובעולם, ובפרץ של פעילות אינטנסיבית התחלנו לערוך את הספרים החדשים שהתחלנו להוציא.

הראשון מבין הספרים הדיגיטליים של המכון שהעלינו לפלטפורמה אינטרנטית היה **יוצרים זיכרון**, ספר בן 46 עמודים שהחליף את יום העיון המסורתי שהיינו מקיימים מדי שנה עם המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטת בר-אילן לציון יום השואה. יום העיון שהיה מתוכנן לאפריל 2020, והיה מבוסס על המיזם "יוצרים זיכרון" המסייע לאנשים צעירים

לפגוש את השואה בדרך אישי ורגשי, הפך לספר דיגיטלי ובו ההרצאות והמאמרים שהיו צריכים להישמע במהלך האירוע. <https://www.ourboox.com/books/yom-iyun-yotzrim-zikaron-new-cover-and-booklet5/>

הספר השני שהעלינו לאותה פלטפורמה, **ובחרת בחיים** בעריכת מרכז המכון ומרכז פורום עמיתי שפיגל, ד"ר איציק פס <https://www.ourboox.com/books/1-uvacharta-bachayim-a/> היה מבוסס על כנס "עמיתי שפיגל" השנתי שאמור היה להתקיים במאי 2020. מרצים וחברי פאנלים נתבקשו להגיש הרצאות כתובות או מאמרים על סמך מה שתכננו להעביר בכנס. התוצאה הייתה ספר בן 192 עמודים שהועלה לרשת. בנוסף ליום העיון והכנס, המכון לחקר השואה ע"ש פינקלר והמוזיאון למורשת יהודית בניו יורק קיימו יחד כנס זום בנושא **Our Story, Their Story: Remember Women in Auschwitz and During the Holocaust** שהוקלט והועלה לערוץ היוטיוב של המכון ושניתן לראות בכתובת: <https://www.youtube.com/channel/UCpZlwJ5j0k9duaZiwJ6Eg4A>

יצירה בצל הקורונה הנו הספר השלישי בסדרה הדיגיטלית, ספר דו-לשוני שבו כתבו חברי כל הפורומים של המכון עמוד אחד על חוויותיהם בעת הגל הראשון של מגפת הקורונה, תוך התייחסות לתובנות שהיו להם הקשורות בנושא השואה. הרעיון נולד לאחר שנתבקשתי לכתוב מאמר דומה ממש בראשית המגפה, והבנתי שכולנו עוברים וריאציה כלשהי של מה שכתבתי. המאמרים בספר מדברים בעד עצמם ולכן לא אפרט עליהם יותר ואסיים עם מה שכתבתי אז, במארס 2020, כשעוד לא היה ברור כלל מהי קורונה.

מדברים על כך שייקח חודשים, אפילו שנים. מדוע אנשים אינם מבינים כמה הדבר בלתי אפשרי ושהמחירים הפיזיים, החברתיים, החינוכיים והנפשיים יהרסו אותנו? פוסט זה שהופיע הבוקר בפיד היומי שלי בעמוד הפייסבוק, מזכיר לי כמה קצר הזיכרון ההיסטורי שלנו וכמה אין אנו מעריכים נכונה את עוצמתנו.

"סגר? סגר דה-לוקס!" אמרה אימא בת 95 של חברתי הטובה, ניצולת אושוויץ עם זיכרון ארוך לגבי מה שעברה בעבר הלא-כל-כך רחוק. "האם יש מסביב חומות גטו? האם הנאצים מנסים לירות בכס בכל פעם שאתם מוציאים את הראש מהחלון כי אתם חייבים לנשום אוויר? זה לא סגר, זו רק אפיזודה קשה, כל הזמן תזכירו זאת לעצמכם".

זהו. שלפו לנו את כרטיס השואה. אנו, בני הדור השני, כבר רגילים לזה. אין לנו מה לענות לאחר ששולפים אותו. זהו הטיעון האולטימטיבי ששמענו כל ימי חיינו, או ליתר דיוק, ימי חיי הורינו. ובכל זאת, כמה שנשמע מוזר, הדבר מרגיע אותי מאחר והוא ממקם את חיינו היום על מגרש שונה לחלוטין ומעניק לו פרופורציות אחרות.

אני מזכירה לעצמי את אבי שעבר חמש וחצי שנים במחנות הנאצים ללא תרופות, רופאים, נייר טואלט ומצות. את השכנה שהעבירה לא שבועיים או חודשיים אלא שנתיים בבור שנכרה מתחת לאסס של שכנה הנוצרי. את החברה של אמי שנתפסה באושוויץ בגיל שבע עשרה מסייע לאסירה חולה לעמוד בעת המסדר, ובשל כך נשלחה לבידוד לשבוע. כוס מים אחד ליום. ללא אוכל. החברות שלה שיחדו את השומר להכניס לה סיגריות כדי להשקיט את רעבונה "וכך הפכתי למעשנת" היא נהגה לומר בעת שישבה עם אמי ושתייהן עישנו בנחת. כל השלושה שרדו, נישאו או נישאו מחדש, הקימו משפחות ועלו ארצה, שם זכו לבסוף להיקבר באדמת ארץ הקודש, בשונה מהוריהם שהנאצים הפכו לאפר אי-שם באירופה.

נכון, איננו בשואה ואינני משווה בינה לבין מצבנו היום. אבל אני כן מזכירה לעצמי פעם אחר פעם שאנשים שהכרתי, חברים ובני משפחה, שרדו מצבים קשים הרבה יותר ממה שאנו עוברים היום. גם להם לא היה מושג מתי הסיפור ייגמר. גם הם ראו כיצד כל מה שהם בנו במשך חיים שלמים החל להתמוסס, ולא ידעו מה יהיה בסוף. וכשהכול נגמר, והם נשארו ללא כלום - משהו שנקווה שלא יקרה לנו היום - הם גם יצאו מגדרם לבנות מחדש את חייהם, ולגדל דור חדש, אליו אני שייכת. לא יאומן.

בל נטעה. מה שאנו עוברים היום הינו קשה וטראגי עבור החולים, עבור אלה המאבדים יקירים, עבור אלה שפרנסתם אבדה, שחסכוניותיהם נעלמים. שסגורים בביתם בבידוד ובבדידות מבלי לדעת מתי יראו שוב נפש חיה או יקבלו חיבוק מחבר או חברה. מה שאני כותבת על "אז" אינו אמור לפגוע בלגיטימיות של הדאגות שיש לנו לגבי מה שקורה עכשיו. גם אני מודאגת. עצבנית, חרדה, מבוהלת, ולעיתים אפילו מדוכאת כשאני חושבת על כל המתרחש סביבי. כשאני יודעת שלא אצא מהבית במשך שבועות ארוכים, ורואה כיצד חסכוניותי מצטמצמים. כשאני חוששת באשר לגובה הפנסיה שיקבל בעלי העומד לצאת בקרוב לגמלאות. כשאני לא יכולה לראות את בני משפחתי האהובים מלבד במפגשי זום מחשש להידבק.

ובכל זאת אנו חזקים. בשונה מ"הפעם האחרונה" כשאיבדנו שליש מהעם היהודי וכמעט שלושה אחוזים מאוכלוסיית העולם כולו בהרס הבינלאומי, הפעם, כך נקווה, מרביתנו נשרוד.

צייתו להוראות. התנהגו באחריות. שמרו על התקווה. תאמינו בטוב.

ג'ודי באומל-שוורץ
רמת גן, אייר תש"פ, יוני 2020

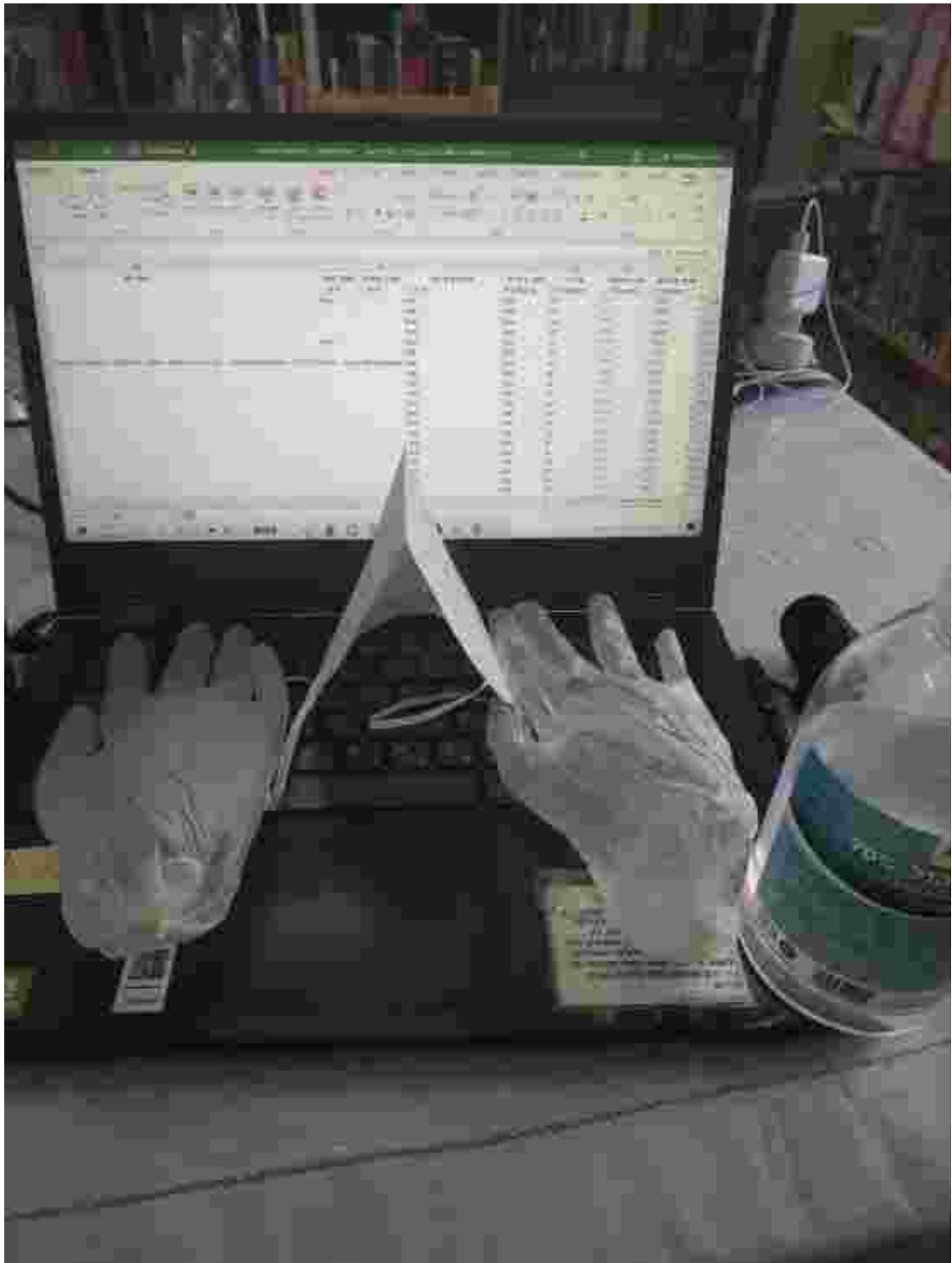
משבר הקורונה

ד"ר אפרת אביב – "פורום שואה", בר-אילן

אחת התחושות המוקדמות שלי בתקופת הקורונה, הייתה הניסיון להבין מהעבר כיצד התמודדה האנושות ברגעי משבר. היות והשואה היא האסון הגדול ביותר של העם היהודי, הניסיונות להבין את התמודדותם של היהודים בתקופת ההיא עלו במחשבותיי לעתים קרובות. במקרים רבים, עלו בי חששות בדבר המחסור במזון. נזכרתי בתיאורים מהמחזור על לנינגרד וחשבתי לעצמי מה אפשר לעשות אם נגיע לנקודת סבל דומה מבחינת המחסור במזון. בעקבות כך התחלתי להתעניין בגינון עירוני ובדרך לגדל מזון בתוך העיר. גם ענין התורים לסופרים ולמרכולים השונים וכן ההמתנה למשלוחי הסופר, הזכיר לי מאד את מלחמת העולם השנייה. מזון קצוב נשמע לי כמו דבר קשה ביותר וטוב שלא הגענו לרגעים כאלה. זה הוביל אותי למחשבה על שורדי השואה בארץ. כל מצב המשבר הזה בוודאי הכריח אותם להתמודד שנית עם מושגים של תורים, מזון חסר (כמו משבר הביצים), בידוד וניתוק או פרידה מהמשפחה ואפילו כלל ההישמרות של מאת המטרים בוודאי הזכיר להם הגבלות שונות מן העבר והציף את הטראומה. גם העובדה שחלקם היו זכאים לסל מזון שחילקה המדינה באמצעות משרד הרווחה למי שעמד בקריטריונים גרמה לאלה שלא עמדו בתנאים להרגיש כאילו ישנה סלקציה, מושג שאינו זר להם.

כך יצא לי להרהר בשאלת ההישרדות. מי הצליח לשרוד את השואה? האם היו קווים משותפים בין כל השורדים? האם ההישרדות הייתה קשורה למצב כלכלי, כלומר, האם לעשירים הייתה יותר יכולת לשרוד או שמא דווקא לעניים? שאלה זו עולה בקנה אחד עם ממצאי הקורונה לפיה מרבית הנפטרים הקשישים היו ממצב סוציו אקונומי נמוך. האם השואה קשורה בעוצמה נפשית כפי שעלה מספרו של ויקטור פרנקל או שמא העניין הרוחני-הדתי הוא שסייע בהישרדותם? כך, ניסיתי לחפש נתונים סטטיסטיים לגבי שורדי השואה. ניסיתי להבין גם את העניין המגדרי: האם יותר נשים שרדו או שמא להיפך? וגיליתי שאין כל כך נתונים בעניינים הללו. הנושא נגע לי באופן אישי. דודתה של אמי מצד אביה הייתה רווקה כשהיגרה מטורקיה לצרפת בין שתי המלחמות. קצת לפני מלחמת העולם השנייה היא ביקשה להינשא במרסיי לבחור צרפתי (יהודי?) ועל כן נאלצה לוותר על דרכונה הטורקי, דבר שחתם את גורלה להיהרג באושוויץ. חשבתי על רווקות, על גרושות, על אלמנות וכיצד הן עברו את שנות המלחמה.

ובחזרה לקורונה- כאם יחידנית התקופה הייתה מאד מורכבת וכלל לא קלה עבורי. הסתדרתי מהר מאד עם ההוראה באמצעות הזום אבל נאלצתי להקליט שיעורים בשעות לא שעות בשל הימצאותו של בני הפעוט בבית. המצב לא אפשר לי להמשיך במחקריי ולו במעט, אבל בהחלט עקבתי אחר אחד מנושאי התמחותי, האנטישמיות, נושא שקיבל חיזוק שלילי ביותר בתקופה זו בעולם ובעיקר במדינת המחקר שלי- טורקיה. היהודים הוצגו כמי שאחראים לנגיף היות ו"הם לא נפגעו" במשבר משום בחינה בתחילת הדרך. בהמשך האמינו חלקים בחברה הטורקית, כי מי שעומד בראשות חברות התרופות בעולם הם יהודים ולכן הנגיף כמו גם האידס, האבולה וכיו"ב משרתים אותם היטב. שאר הטענות האנטישמיות מוכרות כל כך עד שאין טעם לחזור עליהן, אבל בהחלט יש טעם להזכיר את הזיקה בין האנטישמיות לשואה...

דוקטורט בצל הקורונה

עליזה אדלמן, אחראית על המדיה במכון פינקלר לחקר השואה

ינואר 2020 אני יושבת לעבוד על הדוקטורט שלי אחרי העבודה. אני שוקלת אם אני יכולה לאפשר לעצמי לקחת חופש קצר כדי לקדם את הדוקטורט שלי. שיקולי פרנסה השאירו אותי ערה בלילות כדי לשלב בין עבודה ולימודים.

סוף פברואר 2020, אני מבקרת אצל רופא שיניים בביקורת שנתית שגרתית. האסיסטנטית שלו מספרת שיש להם בעיה- יש מחסור במסכות בשל וירוס הקורונה שמשתולל בסין. התלוצצנו על העניין. שבוע לאחר מכן שמענו על זה שבאיטליה יש בעיה. עדין הסתובבנו ברחוב. עם חשש אבל הסתובבנו.

אמצע חודש מרץ זה כבר לא היה מצחיק שמענו על הקורבנות הרבים שהווירוס קטל באיטליה. המדינה נכנסה לסגר. עם כל דיווח על עוד קרבנות קורונה עוברים לי סרטים בראש על עוד רכבת לאושוויץ שהייתה מלאה בנידונים למוות, ניסיתי לגרש את המחשבות הללו. העדפתי לנסות לשקוע בעשייה חיובית במקום לטבוע בפחדים, היה ברור לי שהדוקטורט נכנס לטורבו. וניסיתי כמה שיכולתי להריץ אותו.

נודע לנו שעלינו להיכנס לבידוד ביתי כי ב-11 במרץ, בנסיעה האחרונה שלנו בתחבורה ציבורית, נחשפנו לחולה מאומת. המשכתי לעבוד על הדוקטורט ביחד עם חרדה איומה שמא נפתח תסמינים. עלו לנו תסריטי זוועה. החרדה הפריעה להתקדם אך בהחלט חלה התקדמות. קרובי משפחה דאגו לנו לאספקת מזון. בבדיקה נמצאנו שליליים לוורוס אך אותות החרדה עדין נשארו.

הכנסתי את עצמי למשטר קפדני של עבודה, הקפדה על שעות שינה ואוכל. האוורור שאפשרתי לעצמי במרחב הביתי זה הרצאות זום בנושאים שעניינו אותי.

באמצע אפריל הסגר במדינה התחיל להיפתח, אנחנו עוד בבית, אבל אם בחודש מרץ קרובי משפחה ערכו לנו קניות בחודש אפריל למדנו לבצע קניות באמצעות משלוחים. אם מה שנחוץ לכתובת דוקטורט זה זמן, אפשרויות משלוחים בהחלט חוסכות זמן יקר.

במאי המסעדות עדין לא פתוחות, אבל התחבורה הציבורית חוזרת לעבוד במצב חלקי. אני עובדת מהבית הן לפרנסתי והן על הדוקטורט שמתקדם. חודשיים לאחר הנסיעה האחרונה שלי בתחבורה ציבורית עליתי על אוטובוס שוב. החוויה מעולם לא הייתה חיובית במיוחד והווירוס לא שינה את העניין.

חסרונות הקורונה הינם רבים, היא גרועה לכלכלה, עלולה לעלות בחיי אדם וחלק מהחסרונות טרם ידועים. אולם דוקטורט שנכתב בצל הקורונה מנסה להפיק לימונדה טעימה מלימון חמוץ רקוב.

חוויות בימי קורונה

מלכה אדלר – "פורום שואה, בר-אילן"

גדלתי בכפר חיטים, כפר קטן ליד צוק הארבל, מול הכינרת, אותו הקימו הורי החלוצים שעלו לארץ מבולגריה, בשנת 1936. בחצר שלנו תמיד היו חתולים וכלבים, בכפר היו ציפורים מיוחדות ומאז שהייתי קטנה, טיפלתי באהבה גדולה בחיות.

לא היו לנו משחקים קנויים ולא צעצועים ובובות, מגרש המשחקים היה - השדות, הכינרת, צוק הארבל, העצים, הדשא, ומרבדי הפרחים בגבעות סביב הכפר בהם התרוצצנו עם בני גילנו. המצאנו משחקים חברתיים, ויצרנו צעצועים ממחזור של עיתונים, קרטונים, אבנים שאספנו בכינרת ואצטרובלים שקטפנו מעצים. החל מכיתה א' עבדנו בגן הירק של המשק, שם למדנו לטפל בשתילים רכים, ללוות את גדילתם, ולדאוג לרווחתם, למדנו סדר, לעזור זה לזה, ובזמן המנוחה למדנו מילים של שירים עבריים ושרנו בהתלהבות רבה. הקרבה לטבע הייתה מבורכת. נושאים אקולוגיים מעסיקים אותי מאוד, תמיד. התחממות כדור הארץ, היערות, חיות הבר, ההרס שהאדם מביא אתו, הקרחונים הנמסים. אני שנים ממחזרת, ובכל הזדמנות מצילה יצורים חיים שהולכים ומתכלים בסביבה בה אני חיה.

עם התחלת הקורונה שאלתי עצמי האם העולם מעביר לנו מסר? האם הגיע הזמן שנעצור ונעשה חושבים, לאן פנינו? מדוע אין אנו שומרים על האוצרות שקיבלנו? ובעודי חושבת, התחלתי לכתוב שורות על הנושא, שורות שיש בהם עצב, וגעגוע, וגם התפעלות מהעזרה וההתגייסות הרבה של אנשים לסייע זה לזה בימי הקורונה ואיך משמרים זאת גם אחרי שבעזרת השם, יימצאו החיסונים...

שלחתי את מה שכתבתי לחברים, ביניהם פרופ' שמואל רפאל, ראש מכון סלטי לחקר הלאדינו באוני' בר-אילן. הוא כתב לי – איזה יופי, תהפכי זאת לסיפור לילדים. וכך עשיתי. אני כותבת פרוזה למבוגרים, כתבתי עד היום שישה ספרים, ארבעה מהם עוסקים בשואה. המעבר לספר לילדים ממש מענג. למדתי שהמסרים עליהם אני כותבת בספר זה, מלווים אותי כל השנים, והם מהווים חלק חשוב בשיחות שלי עם סטודנטים אותם לימדתי לאורך השנים בביה"ס לחינוך במגמת ייעוץ חינוכי, בבר-אילן.

"כמה חשוב לראות את האחר, השונה מאתנו, ובמקום לכעוס ולדקור, להושיט יד לעזרה, לוותר על האני, אני, להחזיר את היחד, את שיתוף הפעולה, את החיוך, האמפטיה, את האהבה, לחיות בהרמוניה עם הטבע, אותו אנו חייבים לשמר, ולזכור שאם יהיה אכפת לנו, נוכל להשפיע, הרי אין דבר משמח יותר, מאשר לעזור לאחרים."

בעודי כותבת, חשבתי על איצ'ו וברנרד – דוב ויצחק היקרים, שעברו את השואה בעודם נערים, ואיך בתוך החושך הנורא שהנאצים ועוזריהם שפכו על העולם, היו פנסים קטנים, מאירים, שלא וויתרו לרוע, ונטעו תקווה שסייעה לשני האחים להמשיך במסע הנורא, ולשרוד את התופת.

אני מודה על הזכות הגדולה לכתוב את סיפורם המופלא בספר - The Brothers Of Auschwitz - אותו קוראים היום אלפי אנשים ברחבי העולם, אני מודה על הזכות לגעת בליבם של אנשים, תמיד ייחלתי לכך, המשובים שהקוראים כותבים, כה מרגשים. אני מאמינה שכולנו יש קשת של צבעים ומאחלת לנו להתחבר לטוב, החומל, הנותן, המאפשר, שיש בנו.

בראות ובשורות טובות לכולנו, אמן, ואמן, תודה.

תודה לפרופ' ג'ודי באומל-שוורץ, ראש המכון לחקר השואה באוניברסיטת בר-אילן על היוזמה המבורכת.

Mémorial de la Shoah, Paris

צילום: דניאלה אוסצקי-שטרן

יצירה בצל הקורונה

ד"ר דניאלה אוסצקי שטרן - פורום "עמיתי שפיגל"

בשבוע האחרון של פברואר 2020 סיימתי פוסט-דוקטורט של שלושה חודשים ביד ושם. הייתה זו תקופה משמעותית בשבילי, שבה זכיתי לראשונה מזה שנים ארוכות להקדיש עצמי אך ורק למחקר. ה"גראנד פינאלה" של הפוסט הייתה נסיעה לסדנת חוקרים בפריז שעסקה במכתבים מתקופת השואה. זכיתי בהשתתפות בסדנה הזו במקרה, או אולי על ידי יד מכוונת, לאחר שאחת המשתתפות ביטלה את השתתפותה ונותר מקום פנוי. ובכן, רצה הגורל והייתה זו אחת הנסיעות המוצלחות והטובות ביותר שהיו לי. במהלך השעות בעיר האורות התחילו לדבר על תופעה בשם "קורונה", אך ההמונים גדשו את בתי הקפה, הרחובות, החנויות והרכבת התחתית. זיכרון שנחרט בראשי הוא בוקר אחד, הבוקר האחרון של שהותי בפריז, כשישבתי בבית קפה קטן וחמוד ליד ה"ממוריאל דה לה שואה", היכן שהסדנה התקיימה, והזמנתי ארוחת בוקר. הסתכלתי על היוצאים והנכנסים לבית הקפה. זה היה כל כך "פריזאי", משהו שהיה רחוק ממני, הקיבוצניקית, אך הנה מצאתי עצמי יושבת שם, כשכל העולם פרוס לפני.

שבוע לאחר מכן חזרתי לעבודה בארכיון וימים ספורים אחר-כך הכריזו ראש הממשלה ושר הבריאות כי כל השבים מצרפת ומארצות אחרות מחויבים להיכנס לבידוד. מיד החלה התכתבות בין חברי הסדנה הישראלים, שכרגע חזרו מפריז. האמת, צחקתי, לא האמנתי שזה אכן קורה. כמה שעות לאחר ההכרזה כבר הבנתי שמדובר על עניין רציני והסתגרתי במשך שבוע בחדר העבודה הביתי שלי. זה היה השבוע הפרודוקטיבי ביותר שהיה לי מאז שאני זוכרת את עצמי! ואולי הדבר המשמעותי ביותר היה שסיימתי לתקן את ההערות האחרונות במאמר שעבדתי עליו מעל לשנה. שלחתי לעורך ואכן, כשהקורונה התפרצה בחיינו קיבלתי את ההודעה המשמחת שהמאמר התפרסם!

האתגר הבא שעמד בפני היה לבנות וללמד קורס מקוון במכללה. איך עושים את זה? איך בונים שיעור מקוון, בלי סטודנטים, בלי דיונים בכיתה? את השיעור הראשון הפסדתי כיוון ששהיתי בבידוד, אך איך מגייסים את הסטודנטים ללמוד עכשיו על נושא השואה – דרך המחשב? האתגר של ה"זום" והמעבר של האקדמיה לפורמט דיגיטלי לחלוטין, התפתח בהדרגה אך בקצב מהיר והנה נגלה בפנינו עולם חדש שמכיל גם הרבה מאוד הזדמנויות. מצאתי עצמי יושבת בבית, בנוחות, ומארגנת כנס חוקרי שואה בין-לאומי עם 300 נרשמים. מצאתי עצמי נותנת לראשונה כחוקרת צעירה הרצאה מרכזית ויחידה בסמינר חוקרים – כאשר אני יושבת ליד הדלפק במטבח. מצאתי עצמי שומעת מדי שבוע כמה וכמה סדנאות, שיעורים והרצאות בתחומי ידע שונים ומגוונים שב"חיים רגילים" לא הייתי משתתפת בהם.

אולם, לצד כל הדברים הטובים וההתפתחויות החיוביות נתקלתי גם באתגרים לא מעטים ו"מכות" קלות בכנף שגרמו לי לבצע חשבון נפש. הוצאתי כלאחר יד לחל"ת מעבודתי הלא-חיונית כמנהלת ארכיון. לראשונה בחיי מאז גיל 16 ישבתי בבית ולא עבדתי. לא קיבלתי משכורת והעתיד נראה לפתע כל כך לא ברור. והנה הפייסבוק מזכיר לי שבדיוק לפני שנתיים השתתפתי בכנס מכון בארצות הברית, והנה – הוא מראה לי תמונות מלפני חמש שנים בכנס נוסף, בהרצאה שנתתי או בנסיעה. ומה עכשיו? מה יהיה עם הקריירה שעבדתי למענה? עם החלומות, התוכניות, השאיפות? יום אחד אני עומדת בחזית כנס של טובי החוקרים בעולם ויום למחרת עומדת בבית ועתידי מעורפל.

אין ספק שהווירוס הקטן אך הערמומי הזה, הקורונה, הגיע אלינו כדי להזיז משהו מבפנים, לגרום לנו לחשוב על החיים שהיו לנו עד כה ועל מה שאנחנו באמת רוצים.

הקורונה הפרטית שלי

ד"ר רוני אלפנדי – "פורום שואה", בר-אילן

יום הולדתי בלוח השנה הלועזי חל על התאריך 15 למרץ, הידוע גם כ IDES OF MARCH התאריך בו על פי המסורת הרומאית קיסר נבגד על ידי ברוטוס, חברו לשעבר. על פי הלוח העברי, נולדתי בתענית אסתר. כך או כך, מדובר במועדים רבי משמעות, לאו דווקא משמחת...

השנה, שנת הקורונה, הוסיפה רובד משמעות נוסף למועד זה – בתאריך זה נסגרו מקומות הבילוי הציבוריים וכך נמנעה ממני וממשפחתי ההזדמנות לחגוג ביחד את יום הולדתי במסעדה, כפי שתכננו. ובכל זאת, עוד הספקתי להקדיש את בוקר אותו היום להליכה עם זוגתי היקרה לאורך חוף הים התיכון. התחלנו בקיסריה והגענו, 15 ק"מ מאוחר יותר, עד לחוף הבונים. נוף מרהיב, שחפים באוויר, הטבע בשלמותו. אני לא יכולתי לבקש מתנת יום הולדת יפה יותר.

והיום, סוף השבוע בו חגים את חג השבועות, נפתחו מחדש המסעדות בישראל. מעגל נסגר.

חודשיים אלו, ממרץ ועד מאי, מפורים ועד שבועות, עברו בדרגות שונות של הסגר. היו אלו חודשים ייחודיים אך גם אוניברסליים. ככל הנראה, העולם כולו ציית להנחיות שהוטלו עלינו על ידי הממשלות וארגוני הבריאות השונים, אך בכל מקום הוקנתה משמעות מסוימת בפרשנות להנחיות הריחוק החברתי. אני ער למשקל המכריע של החוק האוניברסלי ובחודשים האלו מצאתי עצמי נאבק למצוא ולשמור על קולי שלי.

כיוון שאני מרדן מטבעי (כנראה מורשת גנטית של אלפי שנים), ניסיתי ומצאתי דרכים בהם יכולתי לשמר את חירותי מבלי כמובן לסכן את בני משפחתי, חברי ועמיתי לעבודה וללימודים.

שני כנסים בהם הייתי אמור לקחת חלק בחו"ל בוטלו. הכנס אותו אני יזמתי בעצמי על הנושא של פוסט זיכרון השואה שהיה מיועד להתרחש באוניברסיטאות בר אילן וחיפה, שני בתי האקדמאיים, בינואר 2021, נראה בטוח כמו חבילת חמאה על גג מכונית לוחטת. במהרה, מצאתי עצמי מבשר לבאי הכנס העתידי שתכניתינו ישתנו ונאלץ למצוא דרך אחרת לחלוק זה עם זה את מחשבותינו. זה בטוח לא יקרה במפגש פנים אל פנים. אני עדיין מתלבט מה הפורמט המתאים למפגש כזה.

המשכתי בכתיבת הספר שלי על אוסף המכתבים של ליאון כהן מסלוניקי. עלי להגיש את הספר עד לחודש יולי 2021 כך שהזמן שהתפנה לי בין מפגשי הזום היה בהחלט מבורך. חווית הסכנה בה המכתבים עוסקים, הפכה למוחשית באופן חדש עקב השפעת הקורונה על ההתנהלות החברתית, שבעצמה הושפעה בישראל מהמאורעות הפוליטיים הדרמטיים של השנים האחרונות. החוויה האל-ביתית מעולם לא הייתה נוכחת יותר.

למזלי, יכולתי למצוא מפלט בגינתי לעיתים קרובות וליהנות מפלאי הטבע לאחר חורף גשום. האוויר היה צלול יותר. אני נשבע שנראה היה שהדבורים מאושרות יותר. כאילו שכדור הארץ נושם לרווחה בעוד אנו בני האדם כלואים בדלת אמותינו ומסבים לו פחות נזק מכרגיל.

בזמנים אחרים, מצאתי עצמי למול מסך המחשב הנייד, מעביר שיעור אחר שיעור באמצעות תוכנת הזום. הלואי והייתי משקיע בחברה שייצרה אותה את כספי.

ועכשיו, כאשר הקיץ הישראלי חסר הרחמים מתחיל להכות בנו, אני ממתין להתפתחויות הבאות...

המחברת של אמא

צילום: יהושע אלקולומברה

בתי הספר של אמא

פרופ' יהושע אלקולומברה – "פורום שואה, בר-אילן"

מגפת הקורונה לימדה אותנו לחזור אל עצמנו. השהיה הממושכת בבית והקושי לנהל את שגרת החיים בחוץ אילצו אותנו לחטט במגירות ובזיכרונות בפנים.

לקראת יום השואה תש"פ, המורה של בתי בבית הספר שאלה את התלמידות על חיי הסבתות בתקופת השואה. שאלה זו גרמה לי לעיין מחדש בעיזבוני הקטן של אימא ז"ל: תמונות ומסמכים שונים מלידתה באיסטנבול ב-1929 ועד מותה בירושלים ב-2013. חיפשתי פרטים חדשים על ילדותה ועל טלטולי המשפחה בין פריז לאיסטנבול.

את סיפורם הכרתי בקווים כלליים בלבד. בדומה להרבה יהודים טורקים אשר הגרו לאירופה אחרי עלייתו לשלטון של כמאל אטאטורק, סבא שלי הגיע לפריז עם אשתו ובתו התינוקת בתחילת שנות ה-30. הוא התפרנס ממכירת ציוד תיאורה למעבדות בתי החולים. הוא לא הצליח לקבל את האזרחות הצרפתית, אך שמר בקפדנות על אזרחותו הטורקית. קפידה זו הצילה את חייו ואת חיי משפחתו אחרי הכיבוש הנאצי ב-1940. החיים של המשפחה בפריז הכבושה התנהלו יחסית בשלום, חוץ ממעצרו הקצר של סבא על ידי הגסטפו באשמת ריגול, כנראה בעקבות טעות בזיהוי. אימא זכרה את יום כניסתם של הגרמנים לפריז, ואת קול צעדתם ברחובות הבירה היא לא תשכח לעולם. לעולם היא לא תסכים שבניה ילמדו גרמנית בבית הספר.

ב-1942 שלטונות גרמניה, בתיאום עם ממשלת טורקיה, החליטו להחזיר את כל היהודים אזרחי טורקיה למולדתם. ובמרץ 1943, כ-20 מבני משפחתנו – גברים, נשים, וטף, עלו בוקר אחד לרכבת פריז-איסטנבול. שתי בתי דודות הצטרפו ברגע אחרון, אחרי שחולצו ממחנה הריכוז דראנסי. המשפחה נשארה באיסטנבול עד תום המלחמה ואז חזרה לצרפת.

בעיזבון, שלשה פריטים משכו את תשומת לבי:

הפריט הראשון הוא תמונת מחזור של בית ספר "מולייר", כיתה ח'. בית ספר "מולייר" היה בית ספר יוקרתי בו למדו בנות המעמד הבורגני.¹ אימא למדה שם עד 1943 ואחרי חזרתה מטורקיה עד השלמת הבגרות. התמונה צולמה ב-1942. במאי של אותה שנה, יהודי צרפת חויבו לשאת את הטלאי הצהוב, וביוני התבצע הגירוש ההמוני של יהודי פריז המכונה "מצוד ול ד'איב". הנערה בת ה-13 המחייכת מול המצלמה היא אמא, יהודייה החיה תחת האיום המתמיד של מעצר וגירוש. אין היא נושאת את הטלאי הצהוב על בגדיה, כנראה בגלל שחיוב זה לא חל על אזרחי טורקיה.

הפריט השני הוא מחברת לימודי מדעים, הנושאת את הכותרת "כיתה ח' 3A". במחברת זו, אימא העתיקה שיעורי גאולוגיה בכתב יפה, הוסיפה ציורים והדביקה תמונות. לקראת סוף המחברת, פרק נקטע פתאום באמצעו ומספר דפים נתלשו. מתחיל פרק חדש, ניתוח ספרותי של מחזה תיאטרון, הנושא את התאריך 14 במאי 1943! יש כאן עדות על המעבר החד מפריז לאיסטנבול. אימא השתלבה בבית ספר "נוטרדאם דה סיון", שם המשיכה ללמוד לפי תכנית הלימודים הצרפתית. במחברת אחרת, המוקדשת לשיעורי היסטוריה, המעבר נראה רצוף יותר. אלא שמחברת זו רוכבת על שתי שנים. 1942-1943 ב"בית ספר מולייר", ו-1943-1944 בבית ספר "נוטרדאם דה סיון". בדרך, אימא הפסידה שנת לימודים אחת.

¹ ידוע שהסופרת סימון דה בובואר לימדה שם פילוסופיה בין השנים 1936 ו-1939

פוסט דוקטורט בזמן קורונה

ד"ר רוני מיקל אריאלי – פורום "עמיתי שפיגל"

משבר הקורונה תפס אותי בשיאו של פוסט-דוקטורט במוזיאון השואה האמריקאי בווינגטון. הגעתי לארצות-הברית עם בן זוגי ובני בן הארבע באוקטובר 2019 לתקופה של תשעה חודשים אך לאחר כארבעה חודשים הוטל סגר באזורינו ונדרשנו להתבודד בביתנו. באופן אירוני, דווקא בתקופה של ריחוק חברתי התמלא יומני במפגשי זום חוצי-גבולות ומצאתי את עצמי נפגשת עם קולגות שלא ראיתי חודשים ואף שנים. הקלות שבה הפך המרחב הווירטואלי להביטוס החברתי והמקצועי שלי הניעה אותי לחפש אחר שיתופי פעולה שימצו את הפוטנציאל הטמון במרחב זה.

אחת היוזמות המוצלחות של תקופה זו נולדה מתוך שותפות עם ד"ר בעז כהן וד"ר דניאלה אוסצקי שטרן מהמכללה האקדמית גליל מערבי. תוך פחות מארבעה שבועות, הוצאנו אל הפועל כנס בינלאומי און ליין לחוקרי שואה בו השתתפו למעלה מ-300 חוקרים מרחבי העולם כולו. הכנס ארך יומיים וכלל עשרים וחמש הרצאות קצרות שלוו בדיונים מרתקים. ההיענות המרשימה לכנס רק חיזקה את תחושת הבטן שליוותה אותי ואת שותפי - דווקא בזמן של ריחוק חברתי ישנה כמיהה ל"ביחד".

אירוע נוסף בו זכיתי לקחת חלק הוא משמרת המחאה העולמית (Global Vigil) שאורגנה על-ידי הארגון Together We Remember לציון חודש המודעות לרצח עם והמאבק נגד שנאה ברחבי העולם. באירוע השתתפו עשרים וארבעה ארגונים העוסקים ברצח עם וזכויות אדם מרחבי העולם, וב-30 באפריל, כל ארגון קיבל שעה אחת של שידור חי מתוך עשרים וארבע השעות של המשמרת. שמחתי לערוך את השעה שהוקדשה לפרשת גולי מאוריציס עבור מוזיאון העצירים היהודים במאוריציס, במסגרתה נדדתי עם המשתתפים בין ישראל למאוריציס: ערכתי ראיון זום עם תל רגב שנולד במחנה במאוריציס בשנת 1944 ומתגורר כיום בתל אביב; שוחחתי עם ונסה קאלו, המדריכה הראשית במוזיאון המתגוררת בבואסין, אודות הסיפורים שמאחורי הקברים בבית העלמין היהודי סנט מרטין באי; ואף ערכתי ביקור וירטואלי בבית העלמין, לזכרם של מאה עשרים ושמונה הפליטים שלא שרדו את תקופת המעצר.

מתוך האירועים הרבים בהם השתתפתי בתקופת הקורונה בלט ברלוונטיות שלו הכנס "מגפת הקורונה בפרספקטיבה היסטורית: מבטים מהמרחב המקומי" שאורגן על ידי הפורום הבין-אוניברסיטאי של חוקרי המנדט בישראל ופורום חוקרי ישראל. במסגרת הכנס הצגתי את השיח הציבורי שהתנהל סביב התפרצות מגפת הטיפוס במחנה העצירים במאוריציס. החומרים שאספתי הדגישו כיצד עם הגעת הפליטים היהודים למאוריציס, התמקדו דיווחי העיתונות המקומית במצבם הבריאותי הקשה, תוך שימוש בנתונים רפואיים על-מנת להצביע על הסכנה הנשקפת לבריאות הציבור, אך גם כחלק מהמאמץ הבריטי למיצוב הפליט כאחר חברתי מסוכן. העבודה על החומרים ההיסטוריים, דווקא בימים בהם העולם כולו מצוי תחת סגר בעקבות התפרצות הקורונה, חידדה עבורי את הפגיעות שבמצב הפליטות. השיח שהתנהל במאוריציס סביב מגפות הטיפוס במחנה דמה בתוכנו לשיח שהתנהל בעיתונות הישראלית עם הגעתם של מבקשי המקלט האפריקאים בראשית שנות האלפיים. באותה עת, דיווחים אודות שיעור החולים במלריה, שחפת ואיידיס בקרב מי שכונו "מסתננים" הביאו לשלילת זכותם לשירותי בריאות הולמים. מגפות אכן לא מבחינות בין אזרחים לפליטים, אך בעוד שהראשונים זכאים לסיוע והגנה, מיצובם של פליטים כאחרים על-ידי המדינה מביא ביתר שאת להפקרתם – אז, ולצערנו גם היום.

תיכון "בן צבי" קריית אנו

21 באפריל ·

https://drive.google.com/file/d/1j-iiEBGQQ4Z2Mw8SRZwBjHffu_bGFz/view?usp=drive_sdk

בן גרוסנרמן ילד אמסטרדם
נרצח במחנה אושוויץ - ביקוראן בשנת 1942
בן 7 כמות

DRIVE.GOOGLE.COM

ילד זוכר ילד 4.2020 mp

יצירה בצל הקורונה

אורית ארנברג – פורום "עמיתי שפיגל"

בשנת 2011 יצא לבתי הקולנוע הסרט "התפשטות". סביר להניח כי הבמאי סטבן סודרברג לא שיער לעצמו כי התסריט של הסרט האפוקליפטי הזה, יהפוך למציאות תשע שנים מאוחר יותר.

הסרט התפשטות עוסק בהתפשטותה של מחלה מסתורית המתפשטת מהמזרח הרחוק לארצות הברית ומקומות נוספים ברחבי עולם. מחלה הגורמת למותם של מיליוני אנשים. מחלה שבעקבותיה אנשים נכנסים לבידוד, משתבשים חיי היום יום ברחבי העולם ופורצים אירועי אלימות ואנרכיה בעקבות מחסור במזון ותרופות. בסרט, ארגון הבריאות העולמי וטובי הרופאים מתגייסים למצוא חיסון ואכן לקראת סוף הסרט מגלים החוקרים כי המקור למחלה היה עטלפי יערות ואף נמצא חיסון למחלה והעולם חוזר לשגרה. צפיתי בסרט זה בעבר והתחושה הייתה כי זהו עוד סרט הוליוודי עם סיפור דמיוני מוקצן ודרמטי מסוג הסיפורים שרואים רק בקולנוע.

לאחר התפרצותה של מגפת הקורונה בישראל במרץ ועם תחילת ההסגר נזכרתי בסרט זה וצפינו בו במסגרת המשפחתית שוב. הדמיון למתרחש בארצנו וברחבי העולם למתואר בסרט היה מצמרר והשאיר אותנו פעורי פה. לפתע הרגשנו כחלק מסרט הוליוודי הנמשך מעבר לשעתיים ועדין לא ידוע הסוף.

מגיפת הקורונה שינתה בבת אחת את סדרי החיים. בתי ספר נסגרו, חנויות נסגרו, תחבורה ציבורית הופסקה, לפתע אסור היה לבקר את ההורים וממשפחה פעילה המנהלת סדר יום צפוף וסופי שבוע מבלה בקרב המשפחה המורחבת, מצאנו עצמנו בבית שהפך להיות כל עולמנו כאשר כל יציאה החוצה לוותה בחשש גדול ובמחשבה תחילה האם הכרחי או לא. לפתע מוצרים שהיו נראים כמובנים מאליהם. לדוגמא, ביצים ונייר טואלט היו קשים להשגה. החשש המתמיד ממחסור במזון הביא אנשים לעמוד בתורי ענק בחנויות המזון הגדולות ואותנו לחפש מקומות חדשים ופחות המוניים לרכישת מזון.

ביום אחד הקשרים המשפחתיים, החברתיים והעסקיים עברו לממד אחר, לממד האינטרנטי. כמורה בתיכון נאלצתי ביום אחד ללמוד לתפעל את הזום ולהתאים את מערכי השיעורים שלי ללמידה אחרת. להתרגל לראות את התלמידים בריבועים קטנים ומאירועי משמעת בבית הספר המסתובבים סביב דיבורים, התעסקות עם הניידים ואיחורים לשיעור, עברתי לטפל באירועי משמעת העוסקים בנוכחות פעילה בזום ובעיקר בפתיחת מצלמות על מנת שאוכל לדעת האם התלמיד אכן נמצא שם מעבר למסך. פרויקטים בית ספריים לדוגמא טקסים ליום השואה ויום הזיכרון שהיו מתוכננים להתקיים במסגרת הבית ספרית שונו והתקיימו בזום. ערכנו טקס בזום, עמדנו יחד בצפירה בזום, קראנו יזכור יחד בזום. פרויקט ההנצחה בו אני עוסקת במסגרת הבית ספרית, "ילד זוכר ילד" שבמסגרתו תכננתי להקים תערוכה בית ספרית לקראת יום השואה שינה את צורתו והתוצרים הופצו אף הם בסרטון שהוקרן בזום והועלה לרשתות חברתיות.

לאורך כל תקופת הסגר חיינו באווירת חירום, אווירת מלחמה, מלחמה באויב שאינו נראה אך תוקף בעוצמה, מלחמה בהסתגלות למציאות חדשה ושונה ממה שהכרנו עד כה. כולנו עסקנו במציאת דרכים לנהל שגרה בצל מלחמה. כמורה להיסטוריה, כדור שלישי לניצולי שואה אין ספק כי אירועים מסוימים בתקופה זו העלתה מחשבות על העבר על תקופת השואה וגם לאחריה על התקופות בהן האוכלוסייה בארץ ישראל חייה תחת מלחמות. ידענו בעבר להיות חזקים מול האויבים לנו ולצאת מחוזקים מהתקופות הקשות שעברו על עמנו. אך בניגוד לתקופות אלו לראשונה עומד מולנו אויב שאינו אדם אלא נגיף שעין האדם אינה מסוגלת לראותו ללא מיקרוסקופ, אויב שלא יבחין האם האדם הוא יהודי או נוצרי או מוסלמי, האם צבע עורו שחור או לבן והאם האדם חי במדינה מתפתחת או מפותחת והאם אדם עשיר או עני, לראשונה כל העולם מתאחד מול אויב אחד, אין חסינות.

אם משהו היה אומר לי לפני מספר חודשים כי זה יהיה המצב בו נחיה במאה ה-21, הייתי צוחקת ואומרת כי אירועים כאלה יש רק בקולנוע ושולחת אותו לצפות בסרט "התפשטות" של סטבן סודרברג משנת 2011. מי היה מאמין כי אנו בעיצומו של תסריט דומה וכולי תקווה כי גם התסריט שלנו יסתיים בדומה לסופו של סרט הקולנוע, במציאת חיסון למחלה וחזרה לשגרה.

מיכאל אספור

געשיכטע פון דער פריילאנד-ליגע

און פונעם מעדיטארנישן געדאנק

מיט א העלפער פון
ד"ר ל. מ. פרוכטבוים
און א צוגאב-קאפיטל פון
לייבל נ. מ.

באנד I

ארויסגעגעבן דורך דער פריילאנד-ליגע
בוענאס-אירעס
1967
ניו-יארק

על רווחי הקורונה

ד"ר חוה אשכולי- פורום "עמיתי שפיגל"

השוואת הקורונה ל"שואה", הנשמעת לעיתים ע"י אנשים, פוגעת בזכר השואה. איך אפשר להשוות – סגר בבתים ממוזגים, מצוידים במיטב החידושים הטכניים והטכנולוגיים וחנויות עמוסות כל טוב – למה שאנו מכנים "שואה"? מצבם הקשה של זקנים, נכים, פגועי נפש וכד' בעת הזו ותוצאות הלוואי הכלכליות של הקורונה הם אכן צרה בפני עצמה, אך אין לערבב מושגים. אמנם גם בתקופת השואה וגם בתקופת הקורונה עלו ועולות שאלות מוסר ודילמות קיומיות קשות של בחירה בין חיים למוות. אך השוואה כזו דורשת זהירות רבה ואולי עדיף שלא לעשותה בשל ההבדל הגדול בין התקופות. אני בחרתי להתמקד ברווחים שהפקתי בתקופת הקורונה.

א. הזום ו"זיכרון בסלון"

"זיכרון בסלון" הוא מפעל זיכרון ותיק יחסית, אינטימי באופיו ומוגבל בהיקפו. השנה, עקב הקורונה, בזכות הזום ובזכות גופים ממסדיים שסייעו בארגונו, הוא עשה קפיצת דרך גדולה.

צפיתי באירוע כזה שאורגן ע"י משפחה, דור שני של ניצולי שואה. אבי המשפחה, בן למשפחה גדולה, שרד את השואה לבדו, עלה לארץ בגיל שבע-עשרה, הצטרף לקיבוץ בנגב והספיק להילחם למען הקמת המדינה. בתו, שלדבריה ניסתה לברוח מהגורל היהודי, היגרה עם בעלה לארצות הברית. אך דווקא שם הרגישה צורך עז לחפש שורשים. היא יזמה ביקור של כל המשפחה כולל האב באושוויץ, ובהמשך החלה לברר את קורות המשפחה בארכיונים בפולין ובמוזאון השואה בווינגטון. להפתעתה מצאה שאחותו הבכורה של אביה שרדה ועלתה לישראל, אך האח והאחות לא ידעו זה מזה ולא זכו להיפגש. לעומת זאת, בעקבות הגילוי, הדור השני גילה בני-דודים חדשים וזכה להתרחבות המשפחה. המפגש בזום שהופק בצורה רצינית ומוקפדת היה מרגש. התרשמתי מאוד מהאפשרויות הגלומות בו להזדהות של קהל צופים רחב עם נושא השואה באמצעות עדות ניצולים, שמספרם הולך ופוחת, וניתוח חוויותיהם של הדור השני והשלישי.

הזום אפשר גם שמיעת הרצאות נפלאות בלי לנדוד בדרכים (בהן הרצאתו של פרופ' יהודה באואר בדיון שארגנה פרופ' זהבית גרוס), והיו לו גם היבטים משפחתיים מרגשים. תוצאה עקיפה נוספת של הקורונה הייתה הוצאה דיגיטלית יפה של כנסי "עמיתי שפיגל".

ב. בדק בית: הארכיון האישי והספרייה הביתית

לכל אחד מאיתנו יש בביתו מאות/אלפי דפים שצולמו בארכיונים בארץ ובחו"ל. לאחרונה, כתבתי על דניאל וולף, איל הון הולנדי, שהקים לאחר "ליל הבדולח" חברת יישוב יהודית בין-לאומית כדי למצוא פתרון טריטוריאלי למצוקת הפליטים היהודים. חיפשתי חומרים חדשים והשקעתי מאמצים רבים בהשגת עבודת דוקטור חדשה על התנועה הטריטוריאליסטית, שפורסמה באיטליה, וביוגרפיה חדשה על וולף בשפה ההולנדית, שדרשה גם תרגום.

וכאן הגיעה הקורונה. כיוון שלא יכולתי להגיע לספריות, הפניתי את המבט פנימה, לתוך הבית. נזכרתי שבעבר צילמתי ספר נדיר על תנועת פריילאנד-ליגע הטריטוריאליסטית, שפורסם באידיש ע"י היסטוריון התנועה אסטור, ומצאתי בו חומר ראשוני חשוב. המשכתי לבחון את המצאי הארכיוני האישי וגיליתי אוצרות נוספים. אפילו בספרייה הביתית מצאתי ספר, שלא נראה לי רלבנטי בעבר, ומצאתי בו עובדות ותובנות חדשות.

סיכמו של דבר, לא באתי לברך על הקורונה. אני מייחלת יחד עם כולם להיעלמות המגפה מארצנו ומהעולם ולשיקום הנפגעים ממנה.

מבט על הנוף בימי הבידוד

צילום: ג'ודי באומל-שוורץ

האם הכול כבר נגמר?

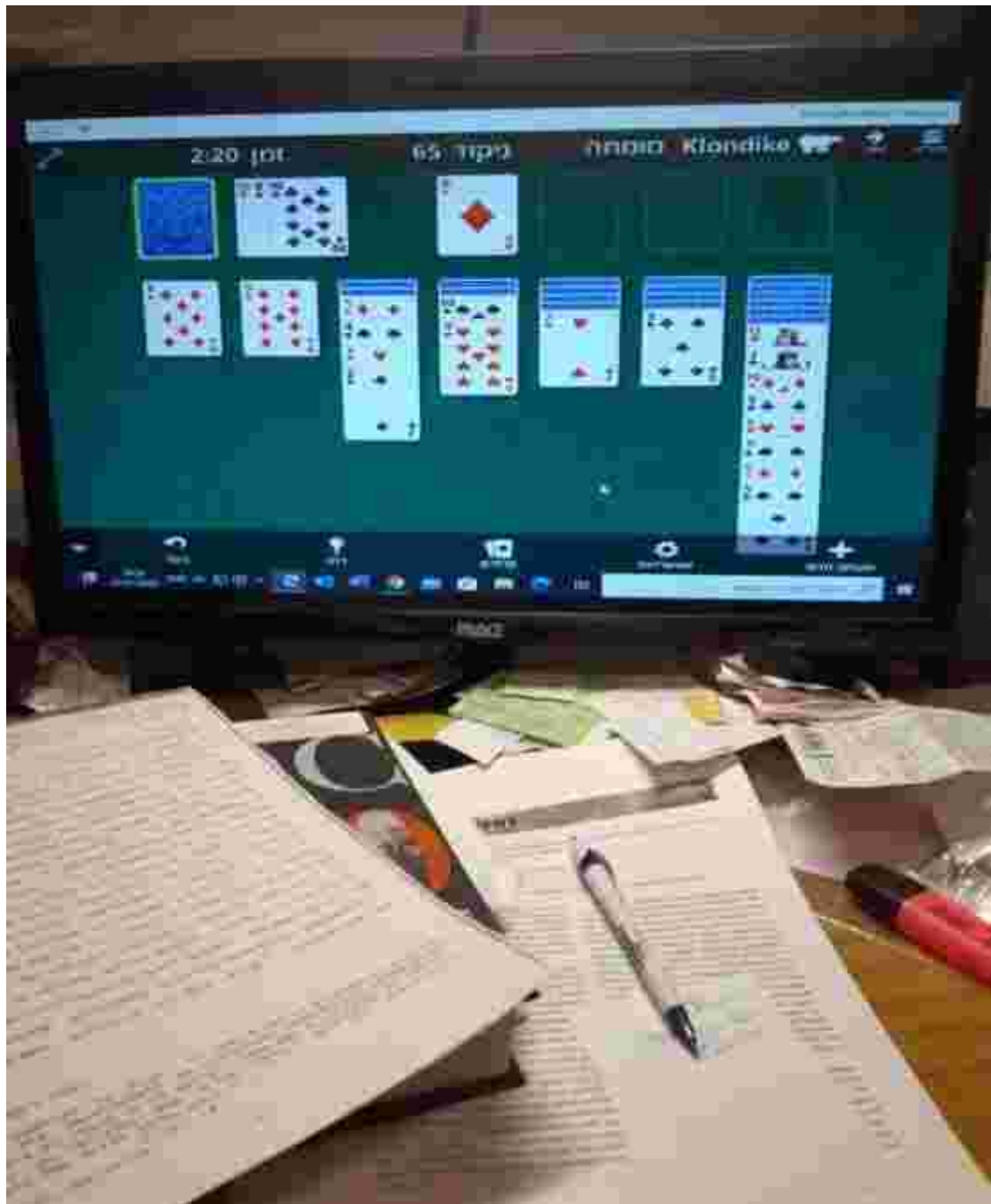
פרופ' ג'ודי תידור באומל-שוורץ
ראש המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר

אני מעריכה דיוק, זקוקה לסדר, וכמהה לביטחון. איך לא, בהיותי בת ה"דור השני"?! ביטחון אישי, ביטחון מקצועי, ביטחון בריאותי. תעודת ביטוח שהכול יהיה בסדר. העדרם גורם לי להרגיש כאדם הנישא בזרם בלב ים ללא חגורת הצלה, מבלי לדעת אם אי פעם אראה שוב קרקע מוצקה. "אם את רוצה תעודת ביטוח קני מקרר" אמר לי פעם חבר טוב, אלא שהוא לא היה בן ה"דור השני" ורק מי שכמונו מסוגל להבין את עומק השיגעונות המניעים את נשמתנו.

מגפת הקורונה שהחלה רחוק מכאן בראשית החורף התקרבה אלינו בצעדי ענק לקראת האביב כששלחה לכיוון חלוני אצבע שלדית וסחפה אותי ללב ים. אותו חלון שפתחתי מדי בוקר בהיותי בבידוד מלא לאחר שנתקלתי ברופא שיניים שחלה בוורוס ושב לעבודה קצת מוקדם מדי. החלון שדרכו שטפתי את עיני בכל יום בירוק שממול, כה קרוב אך כה רחוק, וצפיתי בדרורים, יונים, דוכיפות, ענפות וברווזים (כן!) שנחתנו על כרי הדשא הרטובים, עפים לכל עבר בעת שאני כלואה בחדרי. החלון שדרכו הצטרפתי מדי יום ל"מניין המרפסות" ולתפילות שהתקיימו מתחת לבניין, שממנו צפיתי בשקיעה והאזנתי לניגוני קבלת השבת כשמחשבותיי עם מקובלי צפת הראשונים שהיו יוצאים לשדה לקבל את פני שבת המלכה. החלון שעליו אמרה אמה הקשישה של חברתי, "בוגרת אושוויץ", "סגר? זה סגר? אם את פותחת חלון לשאוף אוויר ואין נאצי המנסה לירות בך, זה סגר דה-לוקס!"

את ה"סגר דה-לוקס" שלי ביליתי לרוב ליד שולחן העבודה הניצב מול החלון, מלמדת ומקיימת סדנאות בזום לאורך הימים הבלתי נגמרים, וכותבת מאמרים וספרים אל תוך הלילות הארוכים. המחשב שעל השולחן היה עורק החיים שקישר ביני לבין העולם: ילדים, משפחה מורחבת, חברים, עמיתים, וחברי הפורומים של המכון לחקר השואה שבראשו אני עומדת. השולחן שלידו ישבתי כששמעתי על חברים ובני מהשפחה שחלו ואף נפטרו מקורונה, שמתו בגפם ושהתאבלו עליהם ב"שבעה" המתקיימת בתנאי סגר. השולחן שעזבתי מדי פעם בדמדומי בוקר לפני הבידוד המלא, בימי ערב הפסח כשלא היו משלוחי מזון, מסכה על פני וככפות לידיי, כדי להגיע ראשונה למרכולים שבהם נגמר כבר חצי המלאי, ובתקווה שאם אתקל בדרך במפלצת הקורונה, היא תפסח עלי ולא תזהה אותי בתחפושת החדשה. הייתה זו תקופת חרדה. המגפות עיצבו את תולדות משפחתי: סבתי נפטרה במגפה בגטו לודז' וכך גם סבא וסבתא רבא בטרנסניסטריה. אני, שלרוב מתאמצת להמשיך את מורשתם, התפללתי שדווקא הפעם מורשת זו תסתיים עמם.

אך הייתה זו גם תקופת צמיחה. תקופה יצרנית ויצירתית בצורה בלתי נשכחת, בייחוד בשבועיים שבהם הייתי בבידוד מלא סגורה בחדר העבודה, במהלכם יכולתי לקרוא, לכתוב ולחשוב מבלי שהייתה לי חובה לעצור ולטפל במטלות הבית. הייתה זו גם הזדמנות להתחבר מחדש עם בעלי, להקשיב, לשוחח ולשתף. הייתה זו הפסקה מהשגרה במהלכה הודיתי לריבון העולמים מדי יום שמשפחתי הקרובה נשארה בריאה. ויותר מכל היא הזכירה לי כי בעולם חסר ביטחון אפשר למצוא אותו רק עמוק בתוך עצמנו.

יצירה בצל הקורונה

מבט אישי

ד"ר מיכל בן יעקב – פורום "עמיתי שפיגל"

האם המצב נורא? הפנדמיה של הקורונה (או בשמה המדעי COVID19) שינתה את חיינו וממשיכה לשנות אותם תוך כדי יצירת ה-new normal והסתגלות אליו. אך עד כמה היא נוראה לנו, או לכל היותר לי, השומרת בהקפדה יתרה על כל הכללים ונמנעת מלהיפגש עם אנשים פנים אל פנים או להיכנס למקומות ציבוריים או עסקיים?

כבר שנים בני הנוער והצעירים משווים כל דבר שנראה נורא בעיניהם לשואה. "זה כמו בשואה" ואמירות מהסוג הזה שכיחות למדי אצלם. האמירות האלה מקפיצות אותי בכל פעם מחדש – ואני מעירה להם על כך. גם בתקופה הזאת, שבה הסכנות בלתי נראות וחוסר הוודאות הופכים להיות לחם חוקנו, עדיין המצב הוא בפירוש לא "כמו בשואה". אני מקדימה וחוזרת בכל שיחה: ברוך ה' יש לנו בתים (מרווחים יותר או פחות), אוכל בשפע (גם אם לעתים הקניות כרוכות בקשיים כאלה ואחרים), מערכת רפואה אמינה ונגישה (גם לחולים), ומערכת התנדבותית מופלאה ומפותחת כדי לסייע ל"קבוצות הסיכון" ולאלה שנמצאים בבידוד. אכן המצב הזה לא נעים ואף קשה במיוחד לאנשים שהוצאו לחל"ת או פוטרו ולעצמאים שהכנסותיהם נפגעו, וכן להורים שנדרשים לעבוד מהבית ובו זמנית לטפל בילדים שאין מסגרות, אך האם הוא "נורא"? בטח לא "כמו בשואה", למרות שהמילים חרדה, גזרות, הסגר, הרחקה ובידוד שגורות על פינו בחודשים האחרונים.

עם זאת אין ספק שהשיבוש במערכות החיים, ההצמדות להודעות ולעדכונים בכלי התקשורת, החששות והדאגה לבריאותי האישית ולבריאותם של הקרובים אלי בהחלט שיבשו לי את היכולת להתרכז במשימות הדורשות חשיבה אנליטית, להתמקד במשימות אקדמיות ועל כל אלה - להתקדם במחקר ובכתיבה. לסדר ניירות – כן, לארגן את הבית – כן, לבשל – כן, לשבת ליד המחשב – כן - למשחקי סוליטייר, לשוחח בזום או בסקיפ עם בני המשפחה והחברים, ולהצלה נפשית - להמשיך ולהשתתף בקבוצות לימוד שכעת מתנהלות בזום ולהאזין להרצאות המעולות ממכונים וממוסדות שונים. הודות לאלה האחרונים שמרתי על שפיות הדעת ביודעי שניצלתי לפחות חלק מהזמן באופן מועיל ומחכים.

רק בחלוף חודשיים התחלתי שוב ליצור – לאט לאט שבה היכולת להשקיע ביצירה אקדמית, להכין הרצאות ולהעביר אותן בזום, לכתוב מאמרים ולהתקדם בעריכת מחקרים (וכמובן, יש ימים שיותר וימים שפחות) למרות המצב. כאישה בגמלאות ב"קבוצות הסיכון הגבוה" יכולתי להרשות לעצמי להעביר את הזמן ללא דאגה יתרה לפרנסה (אם כי בהחלט מתוך דאגה לילדים הבוגרים שלי), וזה מחיר אישי קטן מאוד לשלם בתקופה מאתגרת זו של הקורונה.

קטע מחומת גטו וארשה

צילום: בתיה ברוטין

משני צדי חומת גטו וארשה

ד"ר בתיה ברוטין – פורום "עמיתי שפיגל", פורום "נשים מספרות שואה"

בסוף חודש פברואר 2020 חזרתי מוורשה, בה שהיתי במסגרת עבודתי במוזיאון גטו וארשה ההולך ומוקם, ממש לפני שנסגרו גבולות המדינה בשל מגפת הקורונה. כמו רוב האוכלוסייה בארץ, הסתגרנו אישי ואני בבית, בלי לראות את הילדים והנכדה. לצד הגעגועים והדאגה לבני המשפחה וכבת הדור השני לשואה, הציפו אותי מחשבות קשות אודות קורותיה של אמי בשואה וסיפוריה הדהדו בראשי. חשבתי על המצוקות, הפחדים והאימה שהיא ומשפחה הוכרחו לחוות בזמן השואה כאשר סומנו, נעקרו מביתם, הוגבלו בתנועתם, נאלצו להסתתר וחלקם נשלחו למוות במחנה ההשמדה.

סמלי הדבר בעיני, שבדיוק אז עסקתי במחקר אודות היחסים שבין היהודים בגטו וארשה מוקף החומה לבין שכניהם הפולנים מן העבר השני של החומה בווארשה הכבושה, כשלפני שני שירים מכוננים: האחד, **קמפו די פיורי** מאת המשורר הפולני צ'סלב מילוש והשני, **חלון הפונה לצד ההוא** מאת ולדיסלב שלנגל. מילוש מדגיש בשיר את הפער הבלתי נתפס בין מה שמתרחש מעבר לשני צדי החומה: שם (בגטו) – אנשים זנוחים, בתים בוערים, מאבק הרואי שגורלו נחרץ, כאן (בווארשה העיר) – השחרחרת מסתובבת, אנשים צוהלים, אדישים ועיוורים למתרחש מעבר לחומת הגטו. אפילו מטחי הירי בגטו, הניצוצות המפוחמים הנישאים מהגטו העולה באש אינם מטרידים את הפולנים אלא להפך, ייתכן שאפילו מעוררים את צחוקם.

למי שנמצא גטו אסור היה אפילו להביט בצד האחר, ה"ארי". אולם שלנגל בשירו מתאר את המשתקף בחלון 'המחוצף' היהודי המתקיים בדמיונו. הוא מתאר את וארשה עיר הולדתו המוכרת לו היטב וזוכר בגעגועים את יופייה, את הרחובות ואת הבתים ואת "פארק קרשינסקי הנהדר. והוא מסיים, "חוזר וחושב כמה רע / כשחלונך פונה לעבר האחר".

חשתי שאני פוסעת בין המציאות ההזויה של מגפת הקורונה המשתלטת עלינו לבין שני השירים משני צידי החומה בווארשה הכבושה ומנסה לשאוב מהם תובנות אנושיות.

ברור שאינני משווה בין סגר הקורונה לבין האירועים בגטו וארשה, אולם מצבי קיצון בהם בני האדם ניצבים חסרי אונים מול 'אויב' לא מוכר, אגרסיבי ולא צפוי כמו נגיף הקורונה, מציפים אותי בתחושות קשות של אי ודאות ושל חוסר יכולת לשלוט בגורלי. אני זוכרת בערגה את הימים שלפני המגפה בהם יכולתי לנוע בחופשיות בין פולין לישראל, בהם נהניתי ביחד עם משפחתי וחברי, איך יכולתי בקלות רבה להגיע לספריות, למוסדות להנחלת השואה לצורך מחקר, ועכשיו הכול מוגבל והכול מגביל!

המצב גורם לי לחשוב על העולם, הקיום, טבע האדם, תרבותו והתנהגותו. אני מסתכלת מסביבי ורוב האנשים במעגל המורחב של חיי מציית להוראות ושומר ונשמר. אולם במרחב הציבורי אני צופה בהתנהגות חסרת אחריות, מרגיזה ומסכנת חיים. אך אין זה פלא כיוון שכאשר אני נושאת את עיני אל נבחרי הציבור, מובילי הדרך אני מאוכזבת ודואגת.

כיוון שביסודי אני אופטימית אני מאמינה שדווקא אנחנו, היחידים בחברה, נוכל בכוחות משותפים להתגבר גם על מכשול הקורונה. אמן כן יהי רצון!

רות בונדי (1923 – 2017)

מתוך אוסף דן הדני, הספרייה הלאומית

מה שהוכרז רשמית ב-2020: בעקבות רות בונדי

ד"ר שרון גבע – פורום "נשים מספרות שואה"

בשיעור האחרון של הסמינריון בנושא ניצולות השואה בישראל בתכנית לתואר השני במדעי הרוח בסמינר הקיבוצים קראנו את רשימתה של הסופרת, העיתונאית והמתרגמת רות בונדי, "ניצול השואה האחרון". ברשימה זו, שפורסמה בספרה "נחמות קטנות" (הוצאת גוונים 2003), הציגה בונדי את השקפת עולמה כניצולת השואה בישראל באמצעות מונולוג עתידיני מפיו של ניצול שואה בשנת 2022. כדרכו של שיעור אחרון לשנת לימודים, על סדר היום עמדו סיכום הקורס, קשירת קצוות וגם פתיחתן מחדש. כמו כלל השיעורים מאז השבוע השני לסמסטר ב', גם שיעור זה התנהל ב"זום".

זה לא היה הטקסט הראשון מאת בונדי שקראנו בכיתה. בסמסטר א' שוחחנו על פרק באוטוביוגרפיה ("שברים שלמים", הוצאת גוונים 1997) אותו פתחה בשאלה "איך שורדים?" ובו סיפרה על אורחות חייה כניצולת השואה בישראל. ההבחנה שלה בין חוויות של נשים לבין חוויות של גברים בתקופת השואה שימשה לנו נקודת מוצא. למשל, כשתיארה מפגש בין ניצולים לבין תלמידי ותלמידות תיכון בו נשאלה, יחד עם אחרים שישבו בפאנל, מה היה הכי קשה לשאת. הגברים אמרו: את הרעב, היא אמרה: את הזוהמה.

בשיעור הראשון לסמסטר ב' אירחנו בכיתה את ניבה ברדה, נכדתה של הלנה המרמש, ניצולת השואה שהמוטו של חייה היה לאהוב למרות הכול. ניבה, שהיא מחנכת, גוללה את סיפורה של אישה בתקופת השואה מנקודת המבט של בת הדור השלישי. היא תיארה את הניסיונות להציל את חייו של ילד וסיפרה על תינוקות שנולדה אחרי המלחמה והקריאה שירים שכתבה סבתא שלה. כמו כן סיפרה על הספר שהוציאה המשפחה לאור ("לאהוב למרות הכול" הוצאה פרטית) ובו סיפור חייה של המרמש. אחת הסטודנטיות, שהיא מורה בחטיבת ביניים, הזמינה את ניבה להתארח בכיתה בחודש הבא, לקראת יום הזיכרון לשואה ולגבורה. אף אחת לא יכלה לנחש אז, שהרצאת האורחת אכן תתקיים אך במפגש "זום" רב משתתפים, שהיה מרגש לא פחות.

הסגר ואיתנו הלמידה מרחוק העצימו את האתגרים האינהרנטיים בלימוד וחקר השואה. בזמן הלמידה בקמפוס אפשר לעמוד על בעיית המקורות ולתהות יחד עד כמה בעצם אנחנו יודעות ויודעים, וכמה לעולם לא נדע. הלמידה מרחוק העצימה זאת. אמנם רוב פריטי הקריאה מן המחקר הם נגישים אונליין, אך ספרי זיכרונות ועדויות נותרו בספריות הנעולות. קושי זה חיזק את הקשר בין הסטודנטים והסטודנטיות, שהתאמצו לעזור זו לזו, מי דרך מקום העבודה, מי באמצעות אוצרות הספרייה בבית או אצל המשפחה.

"בשנת 2020 הוכרז רשמית, שניצולי השואה בישראל נכחדו", כתבה רות בונדי, ותיארה כיצד כעבור שנתיים התגלה בתל אביב ניצול השואה האחרון, זקן שכפה על עצמו בידוד ביתי, ללא הגבלת זמן. הוא חי בדירת מסתור, בזהות שאולה, ומייחל למות בשקט. מה שהכריע אותו לא היה החשש מפני וירוס ביולוגי קטלני. הוא הפך "אלרגי ליום השואה". בכך חזרה בונדי, שנפטרה ב-2017, והזהירה מפני שימוש בלתי נסבל בשואה, שרווח בפי עסקנים פוליטיים. אמנם היא לא ניבאה את סגר הקורונה, אך מציאות החיים בימי הסגר, לרבות התבטאות של ראש הממשלה בנוגע לשואה, לימדו שנבואתה התגשמה במידת מה; לא בטוח שיש בזה נחמה.

Nuevas perspectivas en los estudios sobre Shoá y Genocidio armenio

**DOMINGO 26
DE ABRIL
5:00 PM
(Buenos Aires)**

<https://zoom.us/j/6891815795>
youtube.com/amigoshuji

**Zoom ID:
689 181 5795**

**YouTube:
/amigoshuji**

DR. YOSI GOLDSTEIN

Docente de los programas de M.A. del Centro Melton, Escuela de Educación, de la **Universidad Hebrea de Jerusalem**. Investigador en la temática del Holocausto, memoria colectiva y Judaísmo Contemporáneo.

Dr. ROBERTO MALKASSIAN

Abogado: Licenciado Especial en Derecho Internacional de la Universidad de Bruselas. Profesor Consulto de la Facultad de Derecho, UBA. Miembro activo de la comunidad armenia de Argentina.

Oficina de Relaciones
**AMIGOS ARGENTINOS DE LA
UNIVERSIDAD HEBREA DE JERUSALÉN**

Organizan:

Cátedra Libre sobre
Holocausto, Genocidios y
Lucha contra la discriminación

Auspician:

República Argentina

Presidencia y R. Académica

יצירה בצל הקורונה: עבודה מחקרית בימי המגפה

ד"ר יוסי ח' גולדשטיין – פורום "עמיתי שפיגל"

לא קל לכתוב בתקופה של מגיפה עולמית וסגר המחייב ניתוק מהמשפחה וחברים, ולעיתים אף מתלווה פחד מפני הידבקות. עם זאת, ימי הסגר גם היו הזדמנות נפלאה לכתובה יצירתית ומחקרית. המגיפה פרצה לקראת פתיחת הסמסטר השני של האוניברסיטאות, וחייבה אותנו להישאר בבתי משך שבועות ארוכים.

מאחר ואני מלמד קורסים בלמידה מרחוק במסגרת תכנית מ"א מקוונת במרכז מלטון לחינוך יהודי באוניברסיטה העברית, יכולתי להתרכז בכתובה ובמחקר מהבית. הזמן הפנוי שנוצר בעקבות הסגר וביטול כל הנסיעות לחו"ל, וההשתתפות הפיזית בכנסים בינלאומיים, אפשר לי להשלים כתיבת קורס לתכנית מ"א חדשה באוניברסיטה העברית בירושלים. הקורס הנו מבוא ליהדות בת-זמננו, וכולל פרקים המתייחסים לזיכרון השואה ומקומם של הניצולים/שורדים בתרבות הזיכרון הקולקטיבי בימינו.

ברם, המשימה העיקרית בחודשים האחרונים הייתה כתיבה מחקרית. הזמן הפנוי אפשר לי לקרוא ולנתח חומר רב שאספתי במהלך שהותי בווינגטון הבירה, ארה"ב, בסמסטר השני (בין מרץ לסוף חודש יולי) של שנת הלימודים אשתקד, כעמית מחקר של מרכז מנדל ללימודי שואה מתקדמים ב-USHMM. פרויקט המחקר שלי עוסק בעדויות וייצוג תקשורתי של ניצולי/שורדי השואה שהיגרו לארצות אמריקה הלטינית. המחקר מעלה שאלות כגון, למה שתקו – אם בכלל – שורדי השואה עד שנות השמונים והתשעים של המאה הקודמת, או מה גרם לפרץ העדויות שהחל בשנות ה-90, והאם ישנה פרספקטיבה לטינו-אמריקאית ייחודית לזיכרונותיהם של שורדי השואה. המחקר התמקד בספרות הזיכרון של שורדי השואה – קרי ספרים אוטו-ביוגרפיים בכתובה עצמית או בעזרת מחברים מקצועיים – ובייצוג עדויותיהם בתקשורת ההמונים (עיתונות, ערוצי טלוויזיה, סרטים תיעודיים ועוד).

פרק ראשון מפרויקט מחקרי זה פורסם בכתב העת **מורשת** (גבעת חביבה) לקראת סוף שנת 2017 והוקדש לספרות שורדי השואה בארגנטינה. הפרק השני, שהושלם בחודשים האחרונים, עוסק בזיכרון השואה וספרות שורדי השואה באורוגוואי. מאמר זה כבר אושר לפרסום ויצא לאור בחודשים הקרובים במסגרת כתב העת JUDAICA LATINOAMERICANA, כך תשע, המתפרסם מדי ארבע שנים מעטס האגודה לחקר יהדות אמריקה הלטינית בישראל (AMILAT). כתב עת זה מפרסם הרצאות ומחקרים של חוקרים שהשתתפו בקונגרס העולמי למדעי היהדות המתקיים כל ארבע שנים באוניברסיטה העברית בירושלים, ובמסגרתו מתקיים כנס ייחודי – מסורת שהחלה בשנת 1985 – של אגודת אמיל"ט עם השתתפות של עשרות חוקרים מרחבי העולם.

תקופת הקורונה אפשרה לי כמו כן להקדיש זמן ניכר לתכנון וכתובה ראשונית של הפרקים הבאים מפרויקט המחקר שלי, במטרה לפרסם ספר של זיכרון השואה באמריקה הלטינית והשפעת ספרות הזיכרונות וייצוג עדויות ניצולי השואה בתרבות ובתקשורת בכל מדינה. עם ההתפוגגות של מגפת הקורונה והחזרה לשגרה כולי תקווה שאוכל להציג פרקים חדשים מפרויקט המחקר שלי בכנסים אקדמיים המתוכננים להתקיים בקיץ 2020.

לסיום, החודשים האחרונים תרמו רבות להשתתפותי במפגשי זום וגוגל העוסקים בתקופת השואה, זיכרון השואה, ותרבות האידיש. מבחינה זאת ולאור האמור לעיל, אין ספק שזאת הייתה תקופה פורייה וחיונית במישור האישי.

יעקב גרוסמן בן 96 ניצול שואה צופה בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה העירוני הווירטואלי בו הדליק משואה.

הטקס שודר בערב יום השואה בפייסבוק של עיריית קריית מוצקין.

צילום: ציפי גרוסמן וירצברג

"דחיסות הזמן" - הרהורים ומחשבות בצל הקורונה

"ד"ר לאה גנור – פורום "עמיתי שפיגל", "פורום פולין"

מחדש מרץ ואילך אנו חווים בארץ וברחבי העולם את "הקורונה" שהפכה להיות חלק בלתי נפרד משגרת היום יום של חיינו. הקורונה יצרה מצב של חוסר וודאות בריאותית, כלכלית ופוליטית ולכך תיאורים ודימויים רבים כגון: מגיפה, משבר, וירוס, כאוס, מחלה, סגר, בידוד, זום, טקס זיכרון וירטואלי, קריסה כלכלית, מוות, חולי, מצוקה נשימתית, מצוקה חברתית, בידוד חברתי, 100 מטר, מסיכה, גיל לחיטוי ידיים, ריחוק חברתי, שמירה על סבא וסבתא, חיבוק וירטואלי. עבורי בנוסף על כל אלה הקורונה היא הרבה שאלות, הרהורים ותהיות של "דחיסות הזמן" בחיים האנושיים שבו עבר, הווה ועתיד חוברים יחדיו ובו זמנית פועלים כוחות מנוגדים: אהבה שנאה, בכי וצחוק, חיים ומוות, טוב ורע, סופי ואינסופי. רגעי החיים העזים ביותר שלנו כבר מחזיקים בתוכם, בלב התרחשותם, את אפשרות חדלונם, כפי שבא לידי ביטוי בשירו של יהודה עמיחי "אדם בחייו" לדוגמא: **"...אדם צריך לשנוא ולהאוב בבת אחת, באותן עיניים לבכות ובאותן עיניים לצחוק באותן ידיים לזרוק אבנים, ובאותן ידיים לאסוף אותן, לעשות אהבה במלחמה ומלחמה באהבה ולשנוא ולסלוח ולזכור ולשכוח, ולסדר ולבלבל ולאכול ולעכל את מה שהיסטוריה ארוכה עושה בשנים רבות מאוד..."**

ככל שהתקרב יום הזיכרון לשואה ולגבורה בקורונה היו לי מחשבות רבות על קורבנות השואה בכלל ועל ניצולי/שורדי השואה בפרט שכבר חוו "דחיסות זמן" שבו בבת אחת מתרחשים מצבים שונים ועתה לאחר שנים רבות הם צריכים לחוות זאת מחדש. שאלות רבות כגון: כיצד יוכלו הניצולים להתמודד עם הריחוק החברתי והסגר שנגזר עליהם, כיצד יתמודדו עם זיכרונות שאולי יצופו ויעלו, מי יהיה שם עבורם? החשש שלהם מהמחלה עצמה וכיצד התמודדו עם המציאות חדשה שבה האמצעים הדיגיטאליים מהווים גשר עבור כולנו ועבור הניצולים/השורדים לעולם החיצוני? האם יוכלו להתמודד עם קשר וירטואלי ומתן עדות בזום? האם המציאות החדשה תוביל לסוג של זיכרון חדש? כיצד ירגישו בהסגר שנכפה עליהם? בשיחות הטלפון היומיומיות הרבות שקיימתי עם ניצולי שואה רבים למדתי על ש"דחיסות הזמן" צפה ועלתה אצלם באופן חזק בימים של בידוד חברתי אך הסולידריות החברתית עזרה להם להתמודד. מנגד ליבי יצא אל ניצולי שואה שנפטרו מקורונה, בודדים בבתי החולים מבלי שקרובי משפחתם יכלו להיפרד מהם. אני מקווה שהמודעות לדאגה לדור המבוגר בכלל וניצולי השואה בפרט תמשך גם לאחר הקורונה.

ראוי לציין שהקורונה יצרה הסתגלות מהירה לאמצעים הדיגיטאליים בכלל ולניצולים בפרט. זיכרון השואה הועצם באמצעים הדיגיטליים וכך הורחב מעגל האנשים שנחשפים לנושא. אני מקווה שהזיכרון הדיגיטלי של השואה ילך ויתגדל ומתפקידנו כחוקרים להעצים זאת.

לסיכום למדתי שהבידוד שנכפה על הניצולים והחזיר אותם למצב של "דחיסות הזמן" והיווה אירוע קשה שיישאר בזיכרון גם אחרי שהקורונה תעלם לא ניתן להשוותה לזוועות השואה שחוו בעברם. אסיים במשפט של ניצולת שואה יהודית שדה ז"ל ששרדה את זוועות אושוויץ ונפטרה לפני שבועיים: **"...לא ניתן להשוות את הקורונה לזוועות השואה. מי שהיה שם יודע שאין ולא יכולות להיות זוועות כאלה בעולם, אנחנו כאן בסגר עשרה כוכבים, מה זה לעומת הגיהינום שהייתי בו..."**

בית הכנסת באלקנה

צילום: זהבית גרוס

החזרה לבית הכנסת אחרי הקורונה

פרופ' זהבית גרוס – פורום "חוקרים זוכרים"

החזרה לבית הכנסת אחרי הקורונה הייתה בעיני אחד הרגעים המרגשים בתקופה הנוכחית... במיוחד כשחזרתי לתפילת יזכור של חג השבועות- זמן מתן תורה.

תפילת יזכור היא רגע מכונן של מפגש בין עולמות- בין פלנטות ובין מרחבים אקזיסטנציאליים מקבילים. מפגש של שמים וארץ. התפילה המיוחדת הזו כשהיא נעשית במניין בצוותא מול ארון הקודש מקבלת ממדים מתה פיזיים נעלים.

תפילת יזכור על אבא שלי ז"ל שהיה ניצול שואה מטרנסניסטריה היא רגע התייחדות אמיתי עם אבא וכל ההיסטוריה והמשפחה שלו.

תפילת יזכור היא חזרה רוחנית לגיטימית לעולם שנעלם ולא יחזור המתחבר לנר הזיכרון שהדלקתי בערב החג ומחבר אותי לעצמי- נר זיכרון מהלך לזכרם של אלו שלא הכרתי שבאו משם...ונשארו שם....

אני לא יודעת למה ואיך זה קרה אבל בית הכנסת הסגור על מנעול ובריח הזכיר לי את טיול השורשים שעשיתי עם אבא ז"ל לעיר הולדתו טפליצה בצ'כיה. במהלך כל הסיור אבא דבר וסיפר בשפה רהוטה וזכר כל פרט וכל פינה- אבל כשהגענו לבית הכנסת המרכזי אבא התיישב על המדרגות ופרץ בבכי. זה היה מחזה נדיר. מעולם לא ראיתי את אבא שלי בוכה. הוא סיפר שהוא זוכר את ליל הבדולח כשבית הכנסת בער והרב ישב על המדרגות עם ספר התורה ובכה. במשך שנים אבא כבש את הבכי שלו וברגע המכונן כשהוא חזר לעיר הולדתו דווקא המקום הזה עורר בו פרץ רגשות כל כך עוצמתי. אבא אהב את בית הכנסת. אהב את התפילות וחשבתי שאם הוא היה חי הוא בוודאי היה גם כן יושב על מדרגות בית הכנסת ובוכה.

סגירת בתי הכנסת בתקופת הקורונה הייתה בעיני אחד הרגעים הדרמטיים הקשים ביותר. המראה של מנעול ובריח על פתחי ההיכל אטמו אצלי משהו.

התפילה האינטימית לבורא עולם על רקע הקהל היא רגע התייחדות קולקטיבי המצרף את הבריות ומצרף את האדם לאלוהיו. העדר המדיום הקולקטיבי להתחברות אישית לבורא עולם מרסק משהו ברב-ממדיות של הקדושה.

הדאיג אותי שהתחלתי להתרגל לתפילת יחיד...ואז הגיעה ההודעה שלה חיכיתי שזה נגמר ואנחנו חוזרים לבית הכנסת.

אנחנו שנכפה עלינו ריחוק חברתי בתקופת הקורונה למדנו לראות את המציאות בממדים חדשים שלא הכרנו. הגעגוע ל"אחר" המצטרף אתנו למניין עורר בנו כוחות רוחניים שלא הכרנו.

יש בי ערגה לשגרה, לבנאלי לפעולות האוטומטיות של לקום בבוקר לקחת את התיק ולרוץ לאוניברסיטה. לצעוד כמה פסיעות באוויר הצח לעבר המכונית ולשמוע ציוץ של תקווה של ציפורים ולדעת שאני קיימת בזיקה לעוד אנשים שהריחוק החברתי הרחיק אותי מהם שנות אור. ובעיקר לדעת שאני קיימת בזיקה למניין שמחכה לי להצטרף כדי שאוכל לראות את השלם.

יהודית דורי נפגשת עם הנכדים

צילום: דב דורי

האדם מתכנן ואלוהים צוחק – חוויות הקורונה שלנו

חלק א': הקול של פרופ' יהודית דורי – פורום "חוקרים זוכרים"

מה פירוש להיות דור שני לניצולות אושוויץ? לקום בבוקר ולהזכיר לעצמך בכל יום מחדש מה טוב בחיים שלך וממה להיזהר... נכון, אנחנו זוג, ונכון, לכל אחד משנינו תכונות אופי שונות ואישיות שונה, אבל בכל פעם אני, יהודית, רואה עד כמה "הוחתמנו" בחותמת דור שני. בכל פעם שזה צף ועולה אנחנו משוחחים על כך ויש כמה דברים שהאחד אומר והשנייה ממשיכה את דבריו או האחת מתחילה והשני מחייך כי אין צורך להמשיך. אם זה הקושי לזרוק אוכל או "לבזבז" כך שתם, אם זה הקושי להיפרד מאביזר לקישוט שכבר מזמן אין בו צורך אבל הוא מזכיר לנו משהו.

שנינו בחרנו להמשיך ולהמשיך ללמוד גם כשאפשר היה לומר די. שנינו בחרנו להביא לעולם ארבע בנות מדהימות שאנחנו מוכנים לעשות למען ולמען הנכדים והנכדות הרבה מאד; אבל אולי לא באותה מידה כמו ההורים שלנו. עבור הורי, ריסיה ומשה, היינו כל העולם ואף יותר. שנינו מסורים מאד גם לסטודנטים והסטודנטיות שלנו בקבוצות המחקר לתפארת שהקמנו. כן, מחקר, תרומה ועשייה למען הזולת כמצוותה של אימא, הם חלק בלתי נפרד מהיום יום שלנו.

והיכן תפסה אותנו הקורונה? ואיך הגבנו? כמעט שנה מראש תיכננו את השבתון של אביב תש"פ. כן, אנחנו אוהבים את קיימברידג', העיר האוניברסיטאית הצמודה לבוסטון ובה נמצא המכון הטכנולוגי MIT. כן, שהינו באוניברסיטה זו לסירוגין כמעט עשר שנים. לעיתים שנתיים רצופות ולעיתים חודש אחד בין הסמסטרים וחודשיים בקיץ. הבנות הצעירות שלנו אף למדו בבתי ספר בניוטרון השכנה, והגדולות באו לביקורים ארוכים והתלהבו. ובנוסף, אחת מבנותינו הצעירות בחרה לחיות את חייה יחד עם בעלה ושני ילדיה בסמוך לאוניברסיטה הנמצאת במרחק כשעתיים נסיעה מ-MIT. שילוב אידיאלי – גם שיתוף פעולה מחקרי עם קולגות ששנינו מכירים, בלי הפעילות האדמיניסטרטיבית (תקציבים, דוחות, וועדות ועוד) המתחייבת כחלק מן הפעילות האקדמית בישראל וגם ביקורי נכדים, מה יכול להיות טוב מזה?

בנוסף לכל השמחה, הודיעו לי מארגון NARST כי זכיתי בפרס היוקרתי ביותר על מפעל חיים בתחום המחקר בהוראת המדעים - DCRA על תרומתי בארץ ובעולם. הטקס היה מתוכנן להתקיים בפורטלנד שבאורגון, ולאחר דיונים רבים הזמנו כרטיסים לבנות ולחלק מהנכדות והנכדים כדי שיגיעו לטקס והתמקדנו בהכנות לשבתון. ארזנו את המזוודות, נפרדנו ממשפחה, קולגות וחברים ועלינו למטוס בטיסה ישירה לבוסטון. בשבוע האחרון לקראת הנסיעה התחילו להגיע החדשות מסין על המגפה המשתוללת שם, אבל זה היה נשמע כה רחוק שלא היה נראה שזה ישפיע עלינו. דיברנו עם הבנות על כך שנעקוב ונראה האם הטיסות שלהן ושל הנכדים מהארץ לארצות הברית יהיו סיכון למי מהן והחלטנו שנהיה בקשר יום-יומי כדי לבטל במידה ואכן יתברר כי יש בכך סיכון. התארגנו בקיימברידג', פגשנו חלק מהחוקרים איתם היינו אמורים לעבוד ונסענו לבקר את הבת, בעלה, הנכדה הגדולה והנכד שזה עתה נולד. היה כייף אדיר, ורק החדשות על התפשטות המגפה, שגברו והדהדו, בעיקר מהארץ, גרמו לנו בשלב ראשון לבטל בזה אחר זה את הטיסות של הבנות והנכד והנכדה שהיו אמורים להגיע לטקס מישראל. לא רצינו לקחת על עצמנו סיכון שהטיסה שלהם תגרום לאהובים והיקרים לנו להידבק חס וחלילה בטיסה הלוך או חזור או שמה "יתקעו" בדרך, כמו שקרה לחולי הקורונה על ספינת התענוגות מול חופי יפן.

ככל שחלפו הימים נהיה קשה יותר ויותר להתעלם מהחדשות שהגיעו... עדין בעיקר מתחנות הטלוויזיה בארץ, אבל גם ב-CNN תיארו את המצב כמגיפה שעתידה להגיע. אפילו בקיימברידג' נעלמו נייר הטואלט והאלכוהול מהמדפים. אנשים נמנעו מלהיפגש והתחילו לדבר על "קבוצות סיכון" והגיל שלנו הוגדר כ"מסוכן ודורש בידוד". MIT נסגרה והסטודנטים נשלחו הביתה. שתי חברות שלי מימים ימימה הגיעו אלינו לביקור פרידה כי היה ברור שהמצב הולך ומחמיר, ובתנו שאליה ואל משפחתה עמדנו לנסוע לביקור, צלצלה לומר שלפי ההמלצות אנחנו ברמת סיכון שעדיף שלא נגיע לבקרים כדי לא לסכן אותנו. החששות התחילו להטריד את מוחנו: אם אנחנו סגורים בדירה, נעימה אך קטנה, לא נפגשים פנים אל פנים עם עמיתים למחקר וחברים, לא יכולים לבקר את המשפחה ובמיוחד את שני הנכדים המדהימים שלנו, מה היתרון לשהייה בשבתון?

ליל הסדר בזום

צילום: דב דורי

האדם מתכנן ואלוהים צוחק – חוויות הקורונה שלנו

חלק ב: קול של פרופ' דובי דורי – פורום "חוקרים זוכרים"

בשלב הזה, כשבועיים לאחר נחיתתנו בארה"ב, החששות הפכו מטרידים עוד יתר: מה יקרה אם מי מאתנו יחלה? יש לנו רק ביטוח נסיעות, אם תהיה מצוקת מיטות או מכוונות הנשמה, כמבקרים נהיה בעדיפות אחרונה. ואז הופיעו התמונות ב-CNN של חנויות של יהודים בניו-יורק המכסים את חלונות הזכוכית במקטעי עץ ומתכת ענקיים כדי למגן משוד וביזה... הצטיידנו בכמויות מזון לשבועות ארוכים והמשכנו לעקוב אחר החדשות בדאגה גוברת.

התחלתי לחשוב, תחילה ביני לבין עצמי, על העתיד הקרוב ומה עלול להתפתח. בהשראת הנשיא טראמפ, הקו הרשמי היה של הקטנת הסיכון העתידי ונטיעת שאננות בקרב האוכלוסייה. הבנתי שלאורך זמן זה יהיה לרועץ. ללא שליטה חזרו אלי סיפורי אמי על אמה – סבתי דבורה שמעולם לא הכרתי, על כך שימים ספורים לפני פרוץ המלחמה, באומץ רב היא שילחה את בעלה – סבי חיים דוד ששרד וזכיתי להכיר, עם בן אחד ובת אחת, לכיוון רוסיה, דבר שהציל אותם. הצטיירה בדמיוני תמונה מדאיגה, שלא לומר מבהילה, שכללה לא רק קטסטרופה ברמה הרפואית, שהדאיגה מאד גם את יהודית במיוחד לאור העובדה שהביטוח הרפואי שלנו היה של תיירים, אלא גם התפוררות המארג החברתי עד כדי פריצת מהומות שיוצאות מכלל שליטה.

ככל שנמשכו החדשות, המחשבות הללו התחזקו, ולאחר לא פחות מיום-יומיים, בוקר אחד, לא יותר משבועיים וחצי לאחר הגעתנו לארה"ב, כשהבנתי שאם נמתין עוד עלול להיות מאוחר מדי (שוב, קולה של אימא...), אמרתי ליהודית שנראה לי שאנחנו צריכים לחשוב על שיבה מיידית ארצה. מהרגע שהמחשבה מצאה ביטוי בדיבור, שנינו הבנו והסכמנו שזה הדבר הנכון לעשות. עוד באותו יום, בילינו שעות בטלפון עם אל על, שאלו היו הימים האחרונים שבהם היו עדיין טיסות, אם כי מניו יורק בלבד, והצלחנו להשיג מקומות בטיסה ליום א' – יומיים שאחר מכן, לתל אביב.

הודענו על החלטתנו לבתנו שבארה"ב שניסתה באותות ובמופתים להניא אותנו מהחלטתנו, ללא הועיל. היה לנו קשה מאד לעזוב אותם ובמיוחד את הנכד הפעוט שזה עתה נולד וקיווינו ללוות אותו בחדשי חייו הראשונים. ניסינו לשכנע אותם לטוס לישראל. אמרנו: "אנחנו נקנה לכם את כרטיסי הטיסה". אך ללא הועיל – נתקלנו בשלילה גורפת, "הבית שלנו והחיים שלנו הם כאן".

באותו סופשבוע הם הגיעו להיפרד וגם לקחת את המזון הרב שאגרנו לקראת הבאות (שואה כבר אמרנו?). בתנו הסיעה אותנו לשדה התעופה בבוסטון, נפרדנו בהתרגשות רבה בלי לדעת מתי נתראה שוב. מאז אכן אנו נפגשים רק בצורה וירטואלית וחווים את גדילתו והתפתחותו של נכדנו הצעיר ביותר (מבין שמונת נכדינו) דרך מסך הטלפון...

יוצרים בצל הקורונה

לילי הבר – פורום "עמיתי שפיגל"

פתאום, ב-13 במרס 2020, מישוהו משך את בלם היד במכונית חיי. הכול נעצר. אין יציאה מהבית, אין מפגשים, הנכדים מנועים מלבוא לבקר, כל התוכניות חייבות להשתנות, ואפילו הטלפון השתק כמעט לחלוטין (לא ברור לי מדוע). הכול, הכול בטל ומבוטל. איזה שינוי בחיים. איך נמשיך? הרי אנחנו, רוב בני אדם, כבולים להרגלים ולסדר היום הקבוע שלנו?

אחרי ההלם הראשון התברר לי ש"השד לא נורא כל כך" ולהיפך, יש בו יתרונות רבים מאד. הסתבר לי שלא מוכרחים להזיז "אטומים" (דהיינו, גופי) ואפשר לעשות כמעט הכול על ידי הזזת "ביטים" (במחשב ובסלולרי). מסתבר שאפשר לערוך את כל הקניות באמצעים דיגיטליים, והשליח מביא את הדברים עד לפתח הבית (ואז לא צריך לארוז לבד ולסחוב למכונית ולבית, וכל שנותר הוא להניח את הרכש החדש במקומו בבית), לא צריך להתלבש ולהתאפר, לחפש חנייה, לעמוד בתור, ובעיקר - לא צריך לנעוץ על אותם אלה שנדחפים לפניך. נפלא. גן עדן.

בתקשורת מסבירים שאני מסוכנת לציבור. אני "אזרחית ותיקה" וכן, יש לי מחלות רקע. מכאן המשוואה פשוטה – אני הגורם לסגר. כדי לשמור על בריאותי כולם, ובעיקר הצעירים יותר, אמורים להתרחק ממני. אותי זה מרגיז. עד אותו יום הרגשתי שאני עדיין לא כל כך זקנה, ובוודאי לא מסוכנת. ועתה - לחצי הכוס המלאה של גילי – השרות ל"אזרחים ותיקים" השתפר פלאות. פתאום יש אפילו קווי טלפון מיוחדים לאזרחים ותיקים, על מנת שלא יאלצו להמתין זמן ממושך למענה אנושי, בקופת החולים מקדימים את תורך כ"אזרח ותיק", ועוד.

ה"מנהיגים" מברברים מהבוקר עד הערב. מספר החולים המאומתים, מספר החולים הקשים, מספר המונשמים, מספר המתים. כן מסכה / לא מסכה; מסכה כירורגית / מסכת N95; כן כפפות / לא כפפות. ההרגשה היא שהמנהיגים אינם יודעים דבר, אך התאהבו בתשומת הלב הציבורית שהופנתה אליהם, ואם לא ימציאו כל יום משהו חדש – הרי מי יקשיב להם. התאכזבתי קשות, והאמון שלי ב"נבחרי הציבור" ובפקידות, בעיקר הגבוהה, אבד ונשבר. לא במהרה ישוקם, אם בכלל.

העובדה שהעולם עבר להתנהל כולו במישור הדיגיטלי היא חוויה מכוונת ומרתקת. הסתיימו כל הישיבות האינסופיות, שבהן אנשים מברברים את עצמם לדעת ומאוהבים בהשמעת קולם מבלי לומר דבר משמעותי, ב-זום הדברים קצרים הרבה יותר, מדויקים, אי אפשר להיכנס איש לדברי חברו, ו... אפשר להשתיק את הדובר. ההרצאות, ימי העיון, כנסים וכו' – כולם נערכים עתה בעולם הווירטואלי. נפלא. אפשר לשבת בנעלי בית עם כוס קפה ביד ולהקשיב לדברים, ואם זה לא מעניין – אפשר לנתק ואיש לא יעלב שפתאום יצאת באמצע.

התאהבתי ביו טיוב. אין סוף הרצאות באין ספור נושאים שמעניינים אותי. אני יכולה לצפות ולהאזין בשעות שנוחות לי ולא חייבת לשבת ולהקשיב בשעות המקובלות. קל מאד לדלג על הרצאות של מרצים משעממים, אפשר להקשיב עכשיו בהרצאות לשיעורין - חלק אחד עתה, ומאוחר יותר לחלק האחר.

והעיקר, שנים רבות אני מתכננת להוציא לפועל שלושה "פרויקטים" העוסקים בנושא שתופס נפח גדול ומשמעותי בחיי, קהילת יהודי פולין בכלל וקהילת יהודי קראקוב בפרט. הקורונה הגיעה ממש בזמן. יש פנאי, מעט התחייבויות ומעט מאד אילוצים. ב-100 הימים שעברו עבדתי ולמדתי כל כך הרבה שקרוב לוודאי לא הייתי יכולה לעבוד וללמוד גם במשך שנה שלמה. אני בשלה להמשיך כך, רק שבבריאות טובה, לתקופה של לימוד ויצירה שלא תגמר לעולם.

ליא קניג, רועי הורוביץ ומרים זהר

יצירה בצל הקורונה

ד"ר רועי הורוביץ - "פורום שואה, בר-אילן"

ליא קניג ומרים זוהר הן מלכות-התיאטרון הישראלי. לאושרי הגדול, יצא לי לעבוד במחיצתן, כבמאי, בלא מעט הצגות.

בין הביוגרפיות של השתיים, המצויות בשנות התשעים לחייהן, נמתחים קווי-דמיון. שתיהן נולדו באירופה, איבדו בשואה את אבותיהן, עלו ארצה (זוהר ב 1949, וקניג ב 1961), נקלטו ב "הבימה" ורמו על קרשיו קריירה מזהירה ששיאה בזכייתן המשותפת בפרס ישראל לתיאטרון.

השואה, שגדעה את ילדותן, הותירה את רישומה בכל אחת מהן באופן אחר: קניג שימרה בקנאות את שפת אימה, היידיש, מרבה להופיע בה ונתפסת כנציגה האולטימטיבית של תרבותה במקומותינו, זוהר, לעומתה, "הקימה קיר" בינה ובין עברה. היא החליפה את שם-משפחתה מבית וביקשה לעצמה זהות של "יהודי חדש בארץ ישראל". בשונה מקניג, נענתה להצעות להופיע ב"מחזות-שואה" רק לעתים נדירות.

בינואר 2020, התחלנו בהכנות להצגה חדשה, "שתי אחיות", שכמו נתפרה למידותיהן: המחזה שכתבה גייל לו, מביא את סיפורן של שתי בנות למשפחה יהודית גרמנית, שהופרדו בצעירותן. האחת עלתה ארצה בסמוך לליל הבדולח והייתה לקיבוצניקית סוציאליסטית אדוקה, השנייה נשלחה על ידי הוריה לאנגליה (ב"קינדרטרנספורט") ולאחר המלחמה, נשארה לחיות בלונדון. כעת היא מגיעה לביקור בקיבוץ של אחותה, החוגגת 80, ופצעי עברן של השתיים נפתחים. קניג וזוהר אמנם כבר שיחקו יחדיו בהפקות רבות, אך זו להן הפעם הראשונה להופיע בצוותא ב"מחזה-שואה", שעלילתו ודמויותיו קרובים כל כך לביוגרפיה הפרטית שלהן. החזרות החלו, ואז פרצה לחיינו הקורונה....

במרץ הוכרז במדינה סגר. עולם התיאטרון הושבת ולכולם ברור שיהיה האחרון לשוב ולהיפתח....

חודש נוסף חלף, מחצית אפריל, הטלפון בביתי מצלצל ועל הקו קניג:

"אינגלע, תקשיב: זה נכון שעברתי כבר דברים יותר קשים בחיים מאשר להיות סגורה בבית, עם המזגן, ולצפות בנטפליקס. מצד שני, גם בתקופות הכי קשות (מלחמת העולם והנאצים יימח שם, ואחרי זה אצל הקומוניסטים ברומניה, ובארץ עם כל המלחמות והפיגועים), תמיד היה תיאטרון!!! זה אף פעם לא נפסק טוטאלית, כמו עכשיו!!! בקיצור: נמאס לי, ואני מתגעגעת. גם מרים כבר מטפסת על הקירות. אצלה זה אפילו יותר נורא, היא הרי חלתה בטיפוס כילדה במחנות, והדיבורים האלה על מגיפה שמשתוללת עושים לה רע... חייבים לחזור לעבוד! נעשה חזרות אצלי בבית, עם מסיכות, ושני מטר, ומה שצריך, כדי שכשהקורונה הזאת תסתלק מכאן, נהיה מוכנים להסתער על הבמות".

למחרת, חזרנו לעבודה: הבמאי יושב רחוק, השחקניות לא נוגעות זו בזו, שלושתנו חבשים מסיכה ומחטאים ידיים נון סטופ....

אני נזכר ב "גטו" של סובול, ובעיקר בדבריו של הרמן קרוק נוכח יוזמת-התיאטרון בגטו, "בבית-עלמין לא עושים תיאטרון"... האמנם??

שבועיים בתוך החזרות, מצאנו עצמנו מחשבים מסלול מחדש, חשים שהמחזה שבחרנו טרם המשבר, שוב אינו מה שדרוש לנו כעת. ביקשנו נחמה, לצחוק ולהצחיק. הנחנו ל "שתי אחיות" (יום אחד, עוד נשוב אליו) ואנו רוקמים כעת את "דופקות הופעה" - מופע שכולו מונולוגים ושירים הומוריסטיים בשאלות הרות-גורל של אופנה ולבוש (שחור באמת מרזה? מי המציא את כפכפי הקרוקס? ומה פירושו של סוודר גולף בלי שרוולים: חם לך או קר לך?).

יצירה בצל הקורונה, כי יש מנגינות שלא ניתן להפסיקן....

ההפתעה

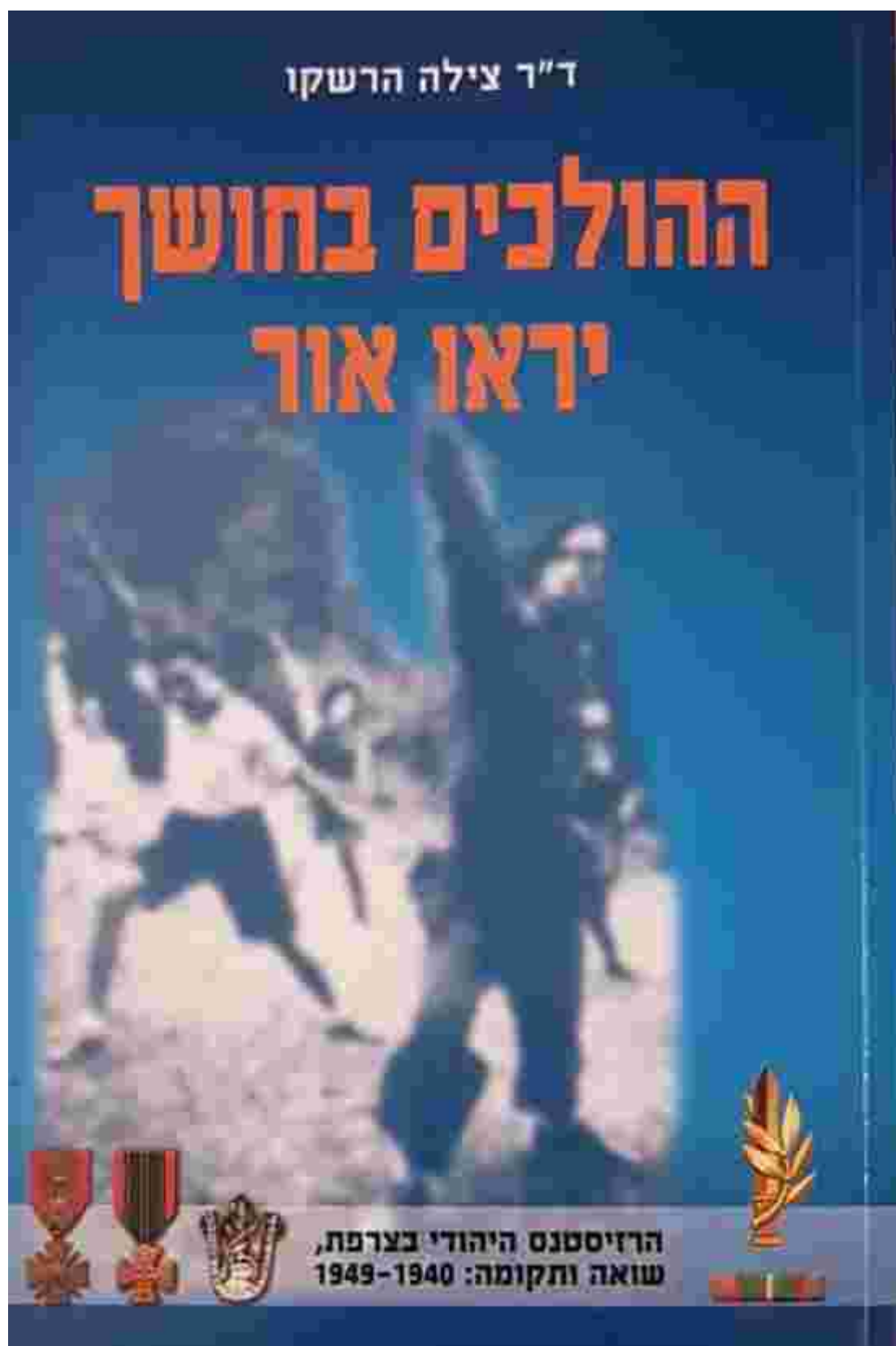
ד"ר ערגה הלר – פורום "חוקרים זוכרים"

כשקוביד-19 היה עדיין עניין סיני וטרם הוכר כפנדמיה, עדיין עבדתי במרץ לקראת כנסי הקיץ ותוכנית הנסיעה שלי לטורנטו ולשטרסבורג, על מנת להציג בהם את מחקרי על ספרות השואה העברית העכשווית. עיצבתי מצגות, שוחחתי עם עמיתות מהארץ ומהעולם וקבענו מפגשים לקפה בניכר. כמו כל החוקרים היוצאים לכינוס במדינה זרה, תכננתי מסלולי טיול שאליהן אזדמן בערים ובשמורות הטבע הסמוכות להן, יכולתי לחוש במשב הרוח המפזר על פניי ניצוצות של טיפות ממפלי הניאגרה, לגלגל על לשוני טעמו של יין צרפתי אדום ועמוק. כמו ביקיצה מחלום טרוף, התפוגגו הטיפות, הטעמים והניחוחות בחטף. כמו בהישמע אזעקת פתאום נדמה היה שעלי למצוא את המקלט הקרוב ביותר. אך תקופה זו לימדה אותי במהירות כי מבצר הביטחון מצוי בי.

אומנם ביטוליי הכנסים האלה, מפאת התפרצות המגפה בצפון אמריקה והכנסת הרפובליקה הצרפתית למצב חירום הכולל ביטול מוחלט של כינוסים אקדמיים, הובילו אותי לתחושה רגעית של אובדן מוחלט. קריירה שלא תתנהל כפי שרציתי; ספרים שחיברו חבריי ולא יינתנו לי; ספריות שתכננתי לפקוד ועתה נעלו את שעריהן. אך עד מהרה התעשתי. דווקא הסגר שהוטל בראשית הסמסטר השני וההתכנסות בבית היא שמיקדה אותי. יקירי בריאנים, פרנסתי לא נפגעה, המזון מצוי בשפע (אם רק מצליחים להשיג משלוח), אין אוכל להלין! חזרתי לקורפוס הספרותי העומד בלב מחקרי על ספרות השואה, ולא יכולתי שלא לערוך הקבלות. אך מייד ביטלתי אותן, את כולן. עד האחרונה שבהן. אין מה להשוות. מגיפה טובה ממלחמה, הכרזתי לכל מי שביקש לדעת כיצד אני מסתדרת. מי שמכיר אותי הרי יודע איזו מלחמה היא.

הידיעה כי המצב אינו מידי אדם הפחיתה מן התסכול. הטבע מבקש איזון, אמרתי לעצמי, וכמו תמיד הוא יושג. האנושות לא תפסיד במאבק הזה, היא תתאחד. חזרתי להוראה מרחוק מחוזקת ומאמינה בכוחו של הטבע ובמטרה אנושית משותפת אחת. חיזקתי סטודנטיות שחלו בקורונה, סטודנטיות שטיפלו בבני משפחה חולים, סטודנטיות שילדו במזל טוב וסטודנטיות אומללה שלא הגיעה לכך... העולם ממשיך כדרכו, לטוב, לרע. המשכנו כל בני הבית בטבעיות אל שגרת החיים החדשה, ההוראה והלמידה בזום. יחי הזום. נמאס הזום. ניתק הזום. זום. זום.

"נדמה לי שיש פחות קופסות שימורים בבית", העירה לי בתי באחד הערבים כבדרך אגב. הסטתי מבט אל המזווה. "נכון", אישרתי בתדהמה. קורונה, לא קורונה, מלחמה, לא מלחמה, אצלי תמיד יש שימורים מסודרים בקומות, ארוזים בכמויות ענק לאכילה ללא קיצוב לשבועות לאדם. במקומה של כל קופסה או אריזה שנפתחת הרי נקנות לפחות שתיים חדשות. זה מטען ההישרדות שלי מבית אבא, מצווה שמעולם לא נוסחה במילים, שלעולם לא יחסר אוכל, שתמיד יהיה די לכולם, מטמון תזונתי לעת צרה. "לא נורא", אמרתי לבתי ושתינו מביטות במדף המתרוקן, "נקנה עוד". לא קניתי, עבר שבוע. עדיין לא קניתי, עברו שבועיים, מסדר השימורים שלי אכן מתדלדל. מלפפון חמוץ, זיתים, ריבה, אורז, פסטה, עלי גפן... אני עומדת בזה. יש מספיק. אני אומרת. אין לי זמן לקניות. סוף סוף נגמר סמסטר הזום, ואני עובדת על מאמר חדש. משכנעת את עצמי שהזנחת המזווה היא רק עניין זמני. ואולי לא. אולי דווקא היא שיעור הקורונה שלי החשוב מכולם, תחילתו של הווה חדש.

יצירה בצל קורונה

ד"ר צילה הרשקו – פורום "עמיתי שפיגל", פורום "יהודים מצילים יהודים"

מגפת הקורונה יצרה משבר עולמי מתמשך הדומה לסרט בלהות שסופו עדין לא ידוע. תקופה זו מעוררת דאגה, בלבול ואי-ודאות בעיקר לנוכח המאבק הממשלתי בדרך של ניסוי וטעיה במגפה שהנסתר בה עדין רב מהנגלה.

המצב מזכיר, הלוואי ואתבדה, את המשבר העולמי בסוף שנות העשרים וראשית שנות השלושים: מיליארדי דולרים של חסכוניות שירדו לטמיון עם התמוטטות הבורסה בארצות הברית באוקטובר 1929, אלפי בנקים שפשטו את הרגל ומיליוני אנשים מובטלים. בגרמניה הוא היווה את אחד הגורמים המרכזיים שהעלו את הנאצים לשלטון. מאז נוצרו אמנם מנגנונים שסייעו להתגבר על משברים כלכליים כפי שהיה ב-2008. עם זאת, אני מאוד מוטרדת מההתפרצות המחודשת של המגפה כולל השלכותיה הטרגיות על פרנסתם של מיליוני אנשים שעולמם חרב עליהם. אני גם מאוד מוטרדת לנוכח ההתגברות בגילויי האנטישמיות וההסתות ברשתות החברתיות שהיהודים ומדינת ישראל גרמו, לכאורה, למגפת הקורונה.

תקופה מורכבת זו בחיינו הפרטיים והלאומיים מציבה פרספקטיבות חדשות לגבי חשיבותן של התרחשויות בחיינו. כך למשל, באחד מימי אפריל לקראת חצות חדר נחיל טרמיטות לחדר העבודה שלי בקומת הקרקע וסיכן את ספרייתי העץ. בהיעדר אפשרות להביא מדביר בשל הסגר מצאנו פתרון מאולתר. נראה לי שבתקופת שיגרה הייתי מתייחסת למתקפה מעין זו במידה רבה יותר של מתח והתרגשות.

באותו חודש קיבלתי בכאב רב את הידיעה על פטירתה של פרידה וטנברג, מאחרונות גיבורי וגיבורות הרזיסטנס היהודי בצרפת, ימים אחדים לפני יום הולדתה ה-96. היא נדבקה במחלת הקורונה בבית האבות בפריז. פרידה, כמו חבריה במחתרת, נרתמה למאבק להצלת יהודים בשואה, המשיכה לאחר השחרור בפעילות שיקום ילדים יתומים, נרתמה למאבק להקמת מדינת ישראל ולמאבק על זיכרון השואה והרזיסטנס היהודי בצרפת. היא הייתה נמרצת, צלולה וכריזמטית כשהענקתי לה אות הוקרה של מצילה יהודייה בטקס מרגש בפריז בספטמבר 2019.

המפגשים האישיים החל מראשית שנות התשעים עם עשרות חברי וחברות הרזיסטנס היהודי בצרפת, כולל עם פרידה, העשירו אותי לא רק בתחום המקצועי אלא גם בתחום האישי. אני רואה כשליחות חשובה, בעיקר עתה בימי הקורונה, להעביר הלאה את הערכים של סולידריות, אחריות הדדית והמאבק המשותף למען מטרות חשובות, שהנחו אותם במהלך פועלם. ברור שאין להשוות בין ההתרחשויות בתקופת השואה לבין משבר הקורונה. עם זאת הערכים והמסרים של חברי וחברות הרזיסטנס היהודי הם אוניברסליים ויש בהם כדי לסייע בהתמודדות עם משבר מגפת הקורונה.

מעבר להתרחשויות המקור, שיכולתנו להשפיע עליהן היא מוגבלת, אני סבורה שאנו יכולים לפעול בתחום המיקרו. ככול שאנשים יצייתו לתקנות הקורונה, ככול שיהיו יותר אנשים המוכנים לסייע בהתנדבות, ולגלות סולידריות ואחריות הדדית ניתן יהיה להגביל את השפעותיה ההרסניות של המגפה. כל עוד הממשלה אינה מבצעת אכיפה אפקטיבית יהיה צורך כנראה ביוזמות קהילתיות מקומיות. אולי נוכל גם אנו במכון לחקר השואה ליזום פעילות התנדבותית כגון סיוע לניצולי שואה, שרבים מהם נפגעו נפשית ופיזית מאירועי המגפה.

לבסוף, אני מבקשת להודות לפרופ' ג'ודי באומל-שוורץ, לד"ר איציק פס ועליזה אדלמן מנהלת המדיה, שיצרו פלטפורמה דינמית המסייעת לכולנו ל"יצירה בצל קורונה".

קללת דור השני

מרטין הרשקוביץ – פורום "עמיתי שפיגל"

באוגוסט 2018, הקמתי קרן צדקה מפיצויים שקיבלנו בתביעה שלנו נגד הבנק הערבי יחד עם 74 משפחות של נפגעי טרור אזרחי ארה"ב. הקרן עסק, בין היתר, במיזם "יוצרים זיכרון" לקידום זיכרון השואה בדורות הבאים באמצעות יצירה.

במאי השנה, אחרי כמעט שנתיים של פעילות די מוצלחת, הרגשתי שאני רוצה לעזוב את הכול.

במאמר הזה אני אנסה להסביר לכם למה.

אני בן לאבא שננטש באירופה כשהוריו עזבו לארה"ב ב-1929. בסוף, הוא התאחד איתם רק בשנת 1935. אימא היא שורדת שואה שהייתה ב-4 מחנות ריכוז ועבודה, ביניהם אושוויץ ורוזנסבריק. כלומר, גדלתי בבית לא פשוט. אם הפסיכולוג דונלד וויניקוט מדבר על "אימא מספיק טובה" – שלאחריו יש "מספיק בקושי", "לא מספיק", וכו' - ההורים שלי השתייכו לקטגוריה האחרונה – "אתה צוחק עלי?" במשך 65 שנה אני מתמודד עם חרדת הנטישה, עם בדידות, ועם הרגשה שאני לא מספיק טוב ולא ראוי לאהבה.

לאט לאט למדתי להתמודד עם הרגשות האלו ולבנות לעצמי חיים. הקמת הקרן סימלה עבורי הזדמנות לחיים בעלי משמעות עמוקה יותר. יזמתי כל מיני פרויקטים. התחברתי לכל מיני שותפים. הרגשתי שותף בעשייה עם אנשים מדהימים.

ואז במרץ, כחודש לפני שורה של אירועים מדהימים מתוכננים בתחום זיכרון השואה, הגיע וירוס הקורונה והכל התפרק. עשיתי כמיטב יכולתי להציל מה שיכולתי – לקיים מפגשים וסדנאות וירטואליים. היה בסדר, לא מעבר לכך. והרבה פעילות מדהימה ירדה לטמיון. בסדר. יש תמיד את השנה הבאה. ונמצאו כיוונים חדשים למיזם שאולי יטיבו לטווח הארוך. זה לא מה ששבר אותי.

מה ששבר אותי הוא חודש מאי. כבר אין פעילות בתחום זיכרון השואה, וכולם התאיידו. בראש שלי, אני מבין לאן הם הלכו. הם היו עסוקים בבעיות הקריטיות שלהם. הייתה תקופה מאתגרת עבור כולנו. אבל, הנפש שלי פירשה את זה אחרת. נטשו אותי שוב כי אני לא שווה. כל הרגשות של הילדות שלי חזרו כאילו לא חצצו יובל שנים מאז. הייתי הילד המאוס והנטוש שמשחק לבדו בחצר האחורית כי אימא שלו גרשה אותו מהבית.

כל מה שעשיתי, כל מה שפעלתי במשך 65 שנות חיי, ובמיוחד בשנתיים האחרונות – נעלמו כלא היו. אנשים לא התקשרו ואני אמרתי "למה שיתקשרו אלי? מי אני עבורם?" הרגשתי שאין. אף אחד לא קשור אלי באמת. אני עדיין הילד הנטוש והמאוס. "הוזה, לך ברח". יש פה רק אשליה לחיבור.

מאסתי בעבודת הקרן כי חשבתי שכל העשייה, כל החיבור, כל ההישגים הם בעצם פיקציה. הקורונה החזירה אותי לרגשות של נטישה מהילדות ורציתי לברוח מהכאב. הילד הפגוע שבי סרב להאמין בכל מה שעשיתי כעמית ציבור של שפיגל. אם אני מרגיש כל כך לבד היום, אז כנראה, כל העשייה התבררה כלא משמעותית. שורה תחתונה, לא עשיתי, באמת, כלום.

זהו קללת הדור השני. כל מה שתכננתי וביצעתי במשך שנים, נהרס בדמיון שלי. כל ההעצמה והמסוגלות שבניתי במשך תקופה ארוכה נמחקה בין רגע. הרגשתי בודד. אימפוטנט. עצוב לי שאני נותן לחודש ה"לבד" הזה להתפרש כנטישה. אולי מה שקרה בקורונה זה לא באמת נטישה – ייתכן שיש הסברים אחרים. אבל עבורי, זה מרגיש אותו דבר. אין אופציה אצלי לפרשנות אחרת.

היכן פגשה אותי מגפת הקורונה?

סילביה הרשקוביץ – פורום "עמיתי שפיגל", ומרכזת "פורום רומניה"

לא ממש נפגשנו עד עכשיו, אנחנו מתהלכות במקביל, טוב שכך!! ובכל זאת, נוכחותה שיבשה את אורחות חיי, עשייתי, עבודתי, כתיבת הדוקטורט שלי, החופשות, הכנסים האקדמיים ואת האפשרות לטוס לאוסטרליה לקראת לידת נכדי השני.

"כל אלה הצריכו התייחסות ייחודית והתארגנות מהירה של נשות ויצו רומניה". כך אני כותבת בעבודת הדוקטורט בהתייחסותי למתרחש ברומניה בשלהי 1941 כאשר כל הארגונים הציוניים ויוצו רומניה ביניהם, נסגרו ונאלצו לפעול במחתרת. להבדיל אלף הבדלות, וללא שום מקום להשוואה למה שעבר עלינו כעם וכבני אנוש במהלך השואה - זהו המשפט שהדהד באוזניי. באמצע החיים המלאים אותם ניהלתי, שבועיים לפני נסיעה לכנס בניו יורק, עם יומן עמוס עד אפס מקום שבין לילה הפך לריק, נאלצתי לחשוב על התארגנות אחרת; זה לא היה פשוט!

הבידוד החזיר אותי למרחב הפרטי, לעבודות הבית המסורתיות בהן מצאתי נחמה ועיסוק במשך היום. מדד החרדה והלחץ היה גבוה. עבודתי, שבימים כתיקונם מובילה אותי לצפייה בשיעורים של פרחי הוראה בבתי הספר ולשיעורים פנים אל פנים במכללה, חדלה להתקיים במתכונתה הרגילה. לא הצלחתי להתרכז בכתיבה ואפילו לא עניתי לדואר. הקניות היום יומיות הוזמנו באינטרנט ואני לא יצאתי את פתח ביתי. השבועות עברו וכל יום היווה אתגר בתהליך ההסתגלות וחזרה לתפקוד, ולו חלקי. יחד עם זאת, האדם הוא היצור הסתגלתי ביותר בטבע, ואט אט התגברתי על החרדה והתקרבותי לחדר העבודה שלי.

העבודה מול הסטודנטים החלה להתנהל בזום, כלי אותו למדתי היטב המהלך החודשים האחרונים. סדנאות ההדרכה שהמכללה סיפקה הן למרצים והן לסטודנטים, היו מצוינות ואפשרו מעבר לעבודה מרחוק. תחילה בהיסוס ובקושי, ברם עם הניסיון-עלה גם הביטחון העצמי. אך אליה וקוץ בה! שעות ההכנה לשיעורים גדלו לאין שיעור, והשיחות והעזרה שהסטודנטים ביקשו הצריכו ניהול זמן שונה. ישיבות הצוות, ההשתלמויות וכל הדרכות המורים עברו לזום בכל שעות היום והערב, עובדה שמנעה כל אפשרות להתארגן להמשך כתיבת הדוקטורט.

אשר על כן, הפגיעה הגדולה ביותר הייתה במישור האקדמי. בנוסף לקושי בכתיבה, בוטלו כל הכנסים בארץ ובחו"ל וסדנאות המחקר בהם הייתי אמורה להשתתף. יחד עם זאת, כנס העמיתים של המכון עבר לפלטפורמה אינטרנטית ובכך אפשר לנו להעלות על הכתב את ההרצאות ולפרסם אותם. ההתארגנות באקדמיה הייתה מהירה וכבר מהשבוע הראשון הכנסים, ההרצאות והלמידה עברו לפלטפורמה של זום, והיום מתנהלים מרחוק ומאפשרים השתתפות ודיון עמיתים. לצערי, כתיבת עבודת המחקר שלי הוזנחה. לא התאפשר לי להגיע לארכיונים לא בארץ ולא בחו"ל, לספריות או לראיין אנשים. בנוסף, קשה להתחיל לכתוב (עם החומר שכבר יש לי) כאשר כל שעתיים יש פגישה אחרת בזום, הרצאה או כנס וירטואלי.

לסיום, הגל השני כבר כאן, הפחד והלחץ קיימים, אך החיים חוזרים אט אט לשגרת חירום מסוימת. השנה האקדמית הסתיימה וכולי תיקווה שבקרוב אוכל להתפנות למשימה שאני כה אוהבת להעמיק בה, כתיבת קורותיהן ותרומתן של הנשים היהודיות וארגוניהן ברומניה, במחצית הראשונה של המאה ה-20.

תובנות אישיות מזמן הסגר עקב הקורונה

ד"ר אפרים זדוף – פורום "עמיתי שפיגל"

המצב המיוחד שנוצר עם החרפת התנאים בבריאות הציבור, הכניס גם אותי ואת זוגתי לסגר כבר ב-15.3.2020. מצב חדש זה בחיינו, זימן לנו חוויות עם תופעות שונות שלפעמים היו סותרות ביניהן.

בידוד פיזי מהמשפחה הגרעינית – בנים ונכדים, וגם מחברים. לא יכולנו עוד להיפגש, לגעת ולהתחבק. יחד עם זאת נוצר קשר יומי וירטואלי באמצעות התקשורת, שאפשר לנו, בין היתר, להמציא חידוש: "שעת סיפור" יומית, כמעט בשעה קבועה, עם אחת הנכדות, דבר שלא התנסינו בו בעבר. וגם שיחות יומיות עם הקרובים ביותר, שלא יכלו להתקיים בעבר בגלל העיסוקים השוטפים הרבים שיש לכל אחד מאתנו.

גם בצורה חברתית רחבה התנסיתי בתופעה דומה של ניתוק בקשר הבלתי אמצעי עם חברים ועם עמיתים בתחומי ההתעניינות שלי ויחד עם זאת ריבוי במפגשים וירטואליים, מצומצמים או רחבים, לפעמים רבים מדי.

דרך ישנה חדשה זו של מפגש סיפקה תובנות לגבי הדרכים העתידיות הזמינות לנו כדי להתחבר עם קבוצות שונות, וכך להתגבר על מרחק או על אי התאמות ביומנים.

מבחינת העבודה שלי, אמנם המצב החדש לא שינה בהרבה את אורח חיי היות ואני מנהל מהבית את עיקר עבודתי, בכל זאת נמנע ממני לצאת למתן הרצאות או לפגישות עבודה. באחדים מהמקרים גם בתחום זה יכולתי לבצע את המשימות בצורה וירטואלית [כגון בהרצאות]. יחד עם זאת ביטול הקשרים עם חו"ל והפסקת בואם של אנשים ארצה השפיעו על פעילותי ועל תעסוקתי.

המצב החדש גם יצר בלוי"ז שלי זמנים של פנאי לא מתוכנן שיכולתי להקדיש לקידום דברים בתחום המחקר בנושא המעסיק אותי בשנים האחרונות וגם בתחומים מקצועיים נוספים.

בתחום מחקר השואה, יכולתי להקדיש זמן רב לקריאת ספר שהתפרסם לאחרונה: *מכתבים בזמנים אפלים – ההתכתבות בין אנשי השומר הצעיר באירופה הכבושה ומרכז הקשר בשווייץ, 1940-1945*, בעריכת אביהו רונן, הייני בורנשטיין, לבנה (ז'אנין) פרנק ורונן הרן. בחלק מהמכתבים שהתפרסמו כאן יש התייחסות מפורשת למגמה בין חלק ממנהיגי תנועות הנוער הציוניות, בעיקר בגטו בנדין, לסרב להשתמש בדרכונים מאמריקה הלטינית ולנסות להינצל, משום שהם האמינו שעליהם להישאר בגטאות ולהנהיג את ההתנגדות החמושה נגד גירוש היהודים למחנות ההשמדה. להערכתי נושא זה יתפוס מקום חשוב בהמשך המחקר שלי על השימוש בדרכונים הללו כתעודות הגנה.

על כך אוכל להוסיף שהפנאי שהזדמן לי אפשר לי להקדיש יותר תשומת לב לנושאים הקשורים לתחומים נוספים בהם אני פעיל כגון בהעלאת האתר של אמיל"ט – אגודת המחקר של יהדות אמריקה הלטינית www.amilat.online, והמשך ההשתתפות בעריכת הכרך החדש של כתב-העת *Judaica Latinoamericana*.

לסיכומה של התקופה המוזרה הזאת המאופיינת בחוסר ודאות לגבי העתיד, אוכל להגיד שאני מוצא בה גם היבטים חיוביים.

**אנדרטה במקום בו עמד בית הכנסת הגדול בסיגט שהועלה באש על ידי
חיילים הונגריים ב-1944.**

Credit: Fundatia Tarbut Sighet

הנתיב שבוחרים לפסוע בו פחות - 10 במרץ 2020

פנינה זילברמן - "פורום רומניה"

ביום בו חיי פנו לכיוון חדש עקב מגפה הקורונה הייתי בעיצומה של תקופה פורייה ויצירתית במובן האישי והמקצועי. עמדתי לנסוע לסיגט שברומניה, להשיק את התערוכה "מורשת יהודית" פרויקט למורשת יהודית אירופאית בחסות www.jewishheritage.org AEPJ האיגוד האירופאי לשימור וקידום תרבות ומורשת יהודית, Fundatia Tarbut Sighet (FTS) www.ftsighet.com "עמותת תרבות סיגט" הוזמנה להשתתף בפרויקט משמעותי זה בתקופת הרנסנס הנוכחי לשימור אתרי מורשת יהודית באירופה.

בחודשים מאי עד אוקטובר "עמותת תרבות סיגט" מקיימת את "מסעות שורשי המשפחה ברומניה"; כמה מסעות היו כבר בשלבי תכנון מתקדמים. מסעות משפחתיים אלה מלווים בדרך כלל על ידי הניצולים ומשפחותיהם, ההמתנה לעוד שנה היא קריטית בגיל זה. לפיכך "עמותת תרבות סיגט" פתחה שאלון מיוחד עבור ראש הקבוצה כדי לשאול את המשתתפים המבוגרים כיצד הם בדיוק זוכרים את עיר הולדתם, מסמך שישאר לעתיד במקרה ולא יוצאים לדרך שוב.

אחרון אחרון חביב, כנס 75 לשחרור בטורונטו www.liberation75.org אירוע זה היה אמור לציין רגע ייחודי עבור כל הניצולים. אותו רגע של שחרור בשנת 1945 שהיה ראשית ההמשכיות של העם היהודי.

"עמותת תרבות סיגט" תכננה קמפיין בינלאומי בכדי למשוך "צאצאים רומניים" להשתתף בכנס. הוד מעלתו שגריר רומניה בקנדה היה צריך לקבל את פני המשתתפים הרומניים, התרגשות כה רבה.

אז חבריי, "מגדל בבל" התמוטט, מה אני עומדת לעשות? לקח יום, שבוע איני זוכרת בדיוק כמה זמן, להבין איך הנגיף הזה פועל, אבל אני מניחה שלעולם לא נדע במדויק את האפיונים וההתנהגות המלאה שלו. בכל פעם שאני חווה אירוע חריג שכזה, אני מנסה להיזכר מתי עברתי מצב דומה, וכיצד הגבתי. בשנת 2003 כשהייתי בקנדה חוויתי את מגפת ה-"סרס". מה עשיתי? כלום, המשכתי בחיים רגילים. עם זאת, "סרס" אינו קורונה על סמך ההתפתחויות היוצאות דופן שהיא מראה.

משהו צריך להיעשות אחרת, אז "בחרתי בנתיב שלרוב פוסעים בה פחות", ומה עשיתי? כתבתי את "הירושה המשפחתית שלי" לילדיי, נכדי וכל הדורות שאחריי. אני נעה בקצב די סביר; זה לוקח הרבה מ"הקישקס" שלי, זיכרונות, רגשות, תגובות לרגשות ואפילו תסכולים. למה לא שאלתי? "ובכל זאת, אני יודעת כמה ילדיי מעריכים זאת, שכן הם כל הזמן שואלים "זה מוכן כבר?".

מיזם נוסף שהקמתי היו פגישות זום לדון בנושא "איך מרגישים ניצולים ודורות המשך במהלך מגפת הקורונה", עם פתרונות והצעות איך להפוך את חיי היום יום לפחות לחוצים.

ברצוני לסיים באמרה ביידיש: "האדם מתכנן ואלוקים צוחק" (מענטש טראכט און גאט לאַחט)

לא עוד תכנון לטווח ארוך, פשוט זורמת מיום ליום.

ביתי הוא מבצרי

צילום: חיים טייטלבאום

היצירה בצל הקורונה

פרופ' חיים טייטלנבאום – פורום "חוקרים זוכרים"

סגר. קורונה. תדרכים יומיים. ראש הממשלה. מנכ"ל משרד הבריאות. משהו גדול קורה שם בחוץ. אקספוננציאלי! ואני - בבית. אזרח מן השורה. כמו במלחמת המפרץ, בחומת מגן, במלחמת לבנון השנייה, בצוק איתן. מחוץ למעגל. הפעם האחרונה שהייתי עמוק בעניינים הייתה במלחמת שלום הגליל. ומאז - אזרח מן השורה. כך יצא. יד המקרה. השגחה פרטית. מי יודע.

איזה כיף להם שם בחוץ. אקשן. הנחיות. הערכות מצב. החלטות. איזו אחריות כבדה על כתפיהם. בטח הם לא מסתדרים שם בלעדי. הרי אין להם ביצים. אפילו לא ניר טואלט. עושים משלוחים. אין ברירה. נשים מסיכה ונצא לשטח. נלקט את מה שנשאר.

ובסופר חביב - הפתעה. יש הכול. בכל מכל כל. בר סימן-טוב. גם ניר טואלט. גם ביצים. גם פירות. גם ירקות. לחם. בשר. חלב. והכל בשפע. אז הם כן מסתדרים שם בלעדי. ואפילו היטב. איזו מדינה. מיוחדת במינה. גאוה בלב. כל הכבוד!

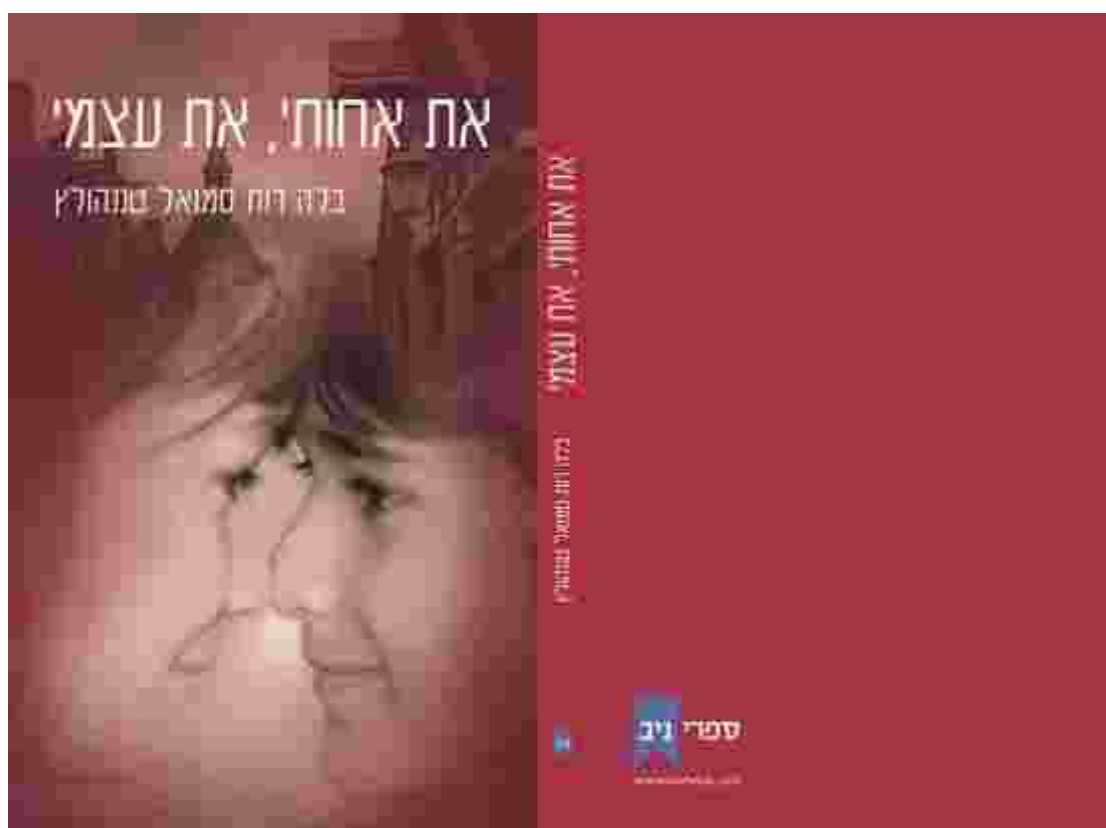
וביום ששי - שוב ג'ודי והפורומים שלה. שואה!! איזו שואה? איזו מין השוואה זו?! ביצים? ניר טואלט?

מישהו דאג להם שם בחוץ? מישהו הטיל עליהם סגר? מישהו דאג לבריאותם? מישהו אירגן משלוחים עד פתח הבית? יחי ההבדל הקטן. קטן? ענק! אקספוננציאלי!

בשנים האחרונות אני עובד בעיקר מהבית. בסיס לפעילויות השונות. בר-אילן. מל"ג. מחב"א. מל"ג יו"ש. תואר שני במנהל עסקים. עובד מהבית ואוהב את הבית. החיים שלנו תותים. ברוך השם.

ופתאום מגיע נגיף קטן וחצוף משום מקום וגונב לי את הפטנט. כולם בבית. מסתובבים לי בין הרגליים. איזה רעש נהיה בבית. שוב מישהו מאמץ את הרעיונות שלי. אני כבר רגיל שעושים לי את זה. אבל למה אצלי בבית? ביתי הוא מבצרי!

אז יחי הבית הפרטי. הבית היהודי. יחי הבית הלאומי. הבית הישראלי. זה שתמיד חלמנו עליו. כן ג'ודי. חלמנו ולחמנו. ועכשיו טעמנו ממנו קפסולה גדולה ומרוכזת. היה ממש מדבק!

יצירה בצל הקורונה

ד"ר רות סמואל טננהולץ – פורום "עמיתי שפיגל"

אהבתי את השגרה המלטפת שלי. חיים שלמים עמלתי, ועכשיו זכיתי לסדר יום שהיה גם משמעותי וגם מהנה. היה לי הכל: מעגל רחב של משפחה מתפקדת באופן עצמאי, ובימים פעילות גופנית, קפה איטי בחברת עמיתי בדימוס כמוני, וקורטוב הדברים המוגדרים חשובים, כגון מחקר אקדמי וכתביה. התחלתי את יומי בקפיצת ראש רעשני לבריכה, עשיתי את השיש בריכות עם ידיים שהפכו שריריים, והגעתי למבצרי הרגוע והמאורגן מותשת אך מאושרת, חדורת אמונה שסוף סוף, חיי בידיי, אני מנווטת, אני קברניט ספינתי. עדיין שולטת בסוגריי, צלולה, רישיון הנהיגה בתוקף, אין סילבוסים שעלי לכתוב, אין ישיבות צוות, האופק כולו שלי.

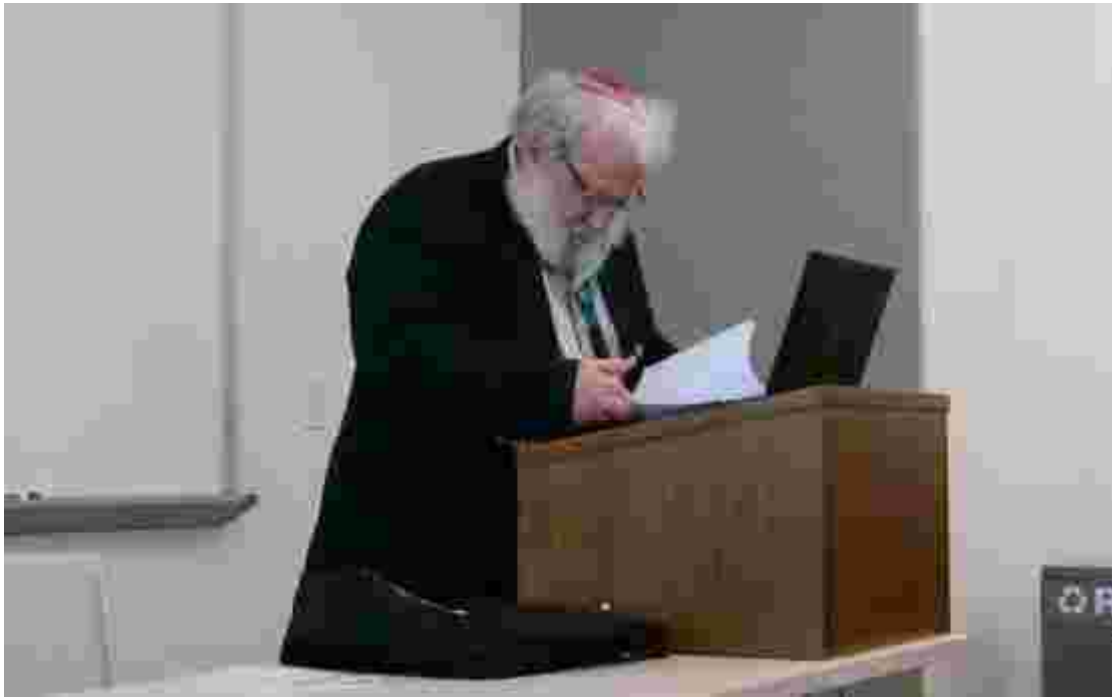
כל זה השתנה ביעף כאשר נחת עלינו לרעה נגיף מזערי, בלתי נראה, שהגיע - איך לא - מסין הרחוקה. הגיע רעב וצורך על-קולי, ומחפש דברים טובים לאכול. מסתבר שהקורבן האהוב עליו הוא האדם המבוגר דווקא, ולהפתעתי, אני נמנית על קבוצה זו. קשישה אני. חיי, כפי שהכרתי אותם, נעלמו. הוראות הפעלה של היומיום שלי מעכשיו תלויות בהנחיות משרד הבריאות והממשלה: עלי להיכנס הביתה, לנעול את הדלת, לסגור את הבריח, לזרוק את המפתח, ולשבת בשקט. בלי לזוז. את משפחתי מעכשיו אראה אך ורק דרך חור-המנעול המטפורי, שגם ידוע כ-ZOOM, ולמדתי שהיציאה לקניות שייכת לצעירים. השינוי הטוטלי של חיי הושג בשלוש שניות בדיוק.

לא באמת ידעתי איך להעביר את שעות יומי תחת כנפי הקורונה, מלך כל הנגיפים, ובימים הראשונים הרגש החזק היה תבוסה. גם תולעת ספרים לא יכולה לקרוא כמות ספרים אין סופית, תכניות ריאליטי רדפו אותי בסיוטי לילה כעבור זמן, ומסלול ההליכה שבין הספה והמטבח לא עורר השראה באמת. משהו נשבר בי. הסוללה שהייתה חיי הפרישה המספקים התרוקנה, ונותרתי, מיותמת ועצובה מאבדת מומנטום ועומדת להתנגש בקרקע בצורה כואבת. לרגע נזכרתי בהוריי, כאשר חיו באימת המחבוא הלא בטוח במשך יותר משנתיים, ואף יום לא ידעו היכן ילדיהם הרכים, והיכן הוריהם ואחיהם. שנות שואה, ובחוף המוות. המחשבה הזאת אפסה והרימה אותי, הוציאה אותי מבור הרחמים ושלח אותי להתמקד בחלק הגמיש והחופשי של גופי-מוחי ואצבעותיי. התחברתי למחשב ושחררתי את הרומן שכבר זמן רדף אותי אך כלוא היה בגלל – נו בגלל. ראיתי את קורונה נסוג מעבר למרפסת שלי ובשמונה השבועות שנאלצתי לשהות בכלא הקשיש המוגן, כתבתי חצי ספר שנמנם עד אותו רגע.

שגרה חדשה התהווה: קומי אורי, תכבשי את הטיילת השוממה שליד הים הסוער בזריחה, תגיעי הביתה משוחררת וגמישה, שבי, כתבי! זמן הרהור תורגם דרך היידן ושוברט ליד הפסנתר. הקלטתי את הסונטות ושלחתי לילדיי קונצרט יומי קצר. השיבו במחאות כפיים מוקלטות גם כן. מוזה ומוסיקה היו מנת חלקי. בזום הקראתי סיפורים לנכדיי וניניי הקטנים והם גמלו לי דרך ווצאפ בנשיקות חיוניות כל כך לרוח האנושי.

החל"ת בין שגרה אל"ף ובי"ת הסתבר כפסק זמן מבורך. נכנסתי אל תוך עצמי וטיילתי בעולם הסיפורת שלחשתי למאבד התמלילים שלי.

ועכשיו, כאשר אנחנו ה"קשישים" לאט יוצאים החוצה מהבידוד שלנו, אני מודה לקורונה על כך שקבלתי את מתנת הזמן הזה.

יצחק כרם מעביר הרצאה בדאלס

"קרונה בחיים של חוקר יהדות ספרד והשואה"

פרופ' יצחק כרם – פורום "עמיתי שפיגל", פורום "יהודים מצילים יהודים"

השתתפתי בכנס השנתי לחוקרי הכנסיות והשואה באוניברסיטת טקסס שבדאלאס. המפגש מרתק וכולל סטודנטים נוצרים, היספניים, ערבים פלוס יהודים רבים. נסעתי לכנס בתחילת מרץ והגעתי ליום הצום ואחר כך לחג הפורים ובו-זמנית לכנס. מצאתי מניינים בבית כנסת ספרדי ואצל חב"ד. הייתה סעודה מפוארת בבית כנסת של חב"ד ברוח "חגיגה של חצי אי ערבי". בכנס, המושב של הרצאתי היה מלא כי היו שתי הרצאות מרעישות על פרשת קסטנר. פתחתי את המושב על "יהדות יוון בשנה האחרונה למחנות ההשמדה", אך היה ברור שחיכו להרצאות אחרות. בכנס שמעתי מספר הרצאות על זוויות בגטו היהודי בבודפשט בשנת 1944.

לפני נסיעתי, מגיפת הקרונה כבר הייתה גלים בצפון איטליה. לאחר דאלאס, וניו יורק, יעדי היה ברטיסלבה שבסלובקיה כדי לעקוב אחר משפחה ספרדית בסלובקיה במאה 18 שעתידה הייתה לנדוד לפולין. הכול היה מוכן. בברטיסלבה; מלונות וביקורים לארכיונים, עצירה בווינה וביקור מחקר במחנה הריכוז מאוטהאוזן. לפני שנסעתי לארה"ב הייתה לי הרגשה לא טובה שהמגיפה תתפשט מאיטליה לאוסטריה.

כנסע ותיק תיאמתי עם סוכן הנסיעות שנתן לי את מספרי הפלאפון במקרה של ביטולים ושינויים. כבר בניו יורק ביטלו לי נסיעות לאירופה ובתוך אירופה לווינה. בסוף טסתי לבריסל ולבדפשט כדי לבלות שבת ולהמשיך הלאה לברטיסלבה. בהגעה לבדפשט ראיתי שינויים וסגירות אמצעי תחבורה כל שעה. הזמנות לארוחות בשתי מסעדות כשרות התבטלו והספקתי להזמין ארוחות בחב"ד. בחב"ד הייתי הישראלי הזר היחיד באולם. כולם היו יהודים מקומיים, סטודנטים ישראלים לרפואה, ובעיקר ישראלים וותיקים במקום. בבדפשט, הספקתי לבקר במוזיאון של הקוסם היהודי הודיני, בבית הכנסת האורתודוקסי, ולאוכל במסעדה כשרה עם חסיד אמריקאי שעובד כקברן יהודי באירופה והתגנב בגבול מאוסטריה כדי לערוך הלוויה וקבורה בבדפשט. במוצא שבת וביום ראשון התמלאו אוטובוסים והרכבות לברטיסלבה בקצב מסחרר והתבטלו עוד יותר מהר. גם הטיסות לארץ התבטלו בקצב מהיר ולא היה לי מושג מה עומד לקרות. לא ראיתי ידידים בבדפשט כי הם היו חולים בבית. בסוף, טסתי דרך איסנטבול. מזל. הונגריה סגרה את נמל התעופה שעתיים לאחר טיסתי לתורכיה. מאיסנטבול, הייתי בטיסה עם ערבים ישראלים ופלשתינאים שחוזרים לגליל, לירושלים ולגדה להיות בבידוד בבתי משפחותיהם. גם לא מעט ישראלים חזרו לארץ מאשרמים בהודו..

בארץ לא היה מעקב בנתב"ג של משרד הפנים לגבי בידוד. למזלי אני גר בבית 3 קומות בצור הדסה ואשתי פינתה את חדר השינה שלנו יחד עם השירותים הצמודים והטלוויזיה. יכולתי לרדת למטבח לארוחת בוקר בשקט, לרדת למשרד במרתף לעבוד וילדיי הביאו לי ארוחות צהריים וערב. אכלתי עם המשפחה בשבת עוטה מסכה ובמרחק שני מטרים. בלילה כשישנו יכולתי לנוע בבית. המשטרה ומשמר הגבול התחילו להתקשר ולבקר אותי באיחור רב החל מיום 13 של בידוד.

מה עושים בבידוד? עובדים על פרסומים, אך איך? הספרים שנוקקתי להם היו בשמירה בספרייה הלאומית הסגורה בירושלים. עותקים אחרים היו במקומות כמו לייזן ו UCLA ולא נגישים. אפילו ידידי הספרן ביהדות UCLA היה כלוא בבית. קליינט יהודי ספרדי במערב וונצואלה שמח לעזור, שלח את בתו ברכב מרחק של כמה שעות לעיר הבירה קאראקס לספרייה הלאומית לצלם לי ספרים באייפון ושלחה לי את החומר במיילים. ככה הספקתי לסיים מאמר לפרסום בפורטוגל! מאמצע מרץ עד מאי כתבתי 5 מאמרים אקדמיים, מה שלא עשיתי במהלך 4 עשורים בזמן כל כך מצומצם ומרוכז. עוד נס – בני התגייסו במרץ לצה"ל בגיל 19 ונשארה לו עבודה אחת לסיום התואר הראשון. דרך קולגה בספרייה הלאומית השיג את העמודים שחסרו לו וכך הגיש. התבטלו לי נסיעות לסלובקיה, רוסיה. מקדוניה, ואלבניה עד סוף יוני. לא נורא. פעם אחרת. העיקר הבריאות!

דורות ההמשך – נושאי מורשת השואה והגיבורה
Next Generation of Holocaust & Heroism Legacy – Israel

יום הדיכרון לשואה ולגבורה תש"ף

ערכות הדדית יהודית בשואה

ארגונים ויחידים פועלים להצלת אחיהם

האירוע המרכזי של עמותת דורות ההמשך ביוטיוב ובפייסבוק

מהרו לשתף! את האירוע המרכזי של העמותה לציון
יום הדיכרון לשואה ולגבורה

21.4.2020, כ"ז בניסן תש"ף

האירוע ישודר בשעה 11:00 ובשעה 18:00

ביוטיוב "עמותת דורות ההמשך" ובדף הפייסבוק

עמותת דורות ההמשך - Next Generation to Holocaust & Heroism

אתם מוזמנים ללחוץ על הקישור לקדימון. תגיעו לפייסבוק,
תראו את פרטי האירוע והפרומו, הרשמו כמשתתפים, לחצו
על שתף/י ושתפו את חבריכם.

לצפייה בפרטי האירוע, בקדימון (פרומו) ובקישור
להרשמה לחצו כאן

בבוקר האירוע, יום שלישי, תקבלו את הקישור לאירוע
ביוטיוב ובפייסבוק.

הצטרפו אלינו בהמוניכם

לחיות עם הקורונה

בילי לניאדו – פורום "עמיתי שפיגל"

אותו יום בסוף חודש מרץ, מיד אחרי פורים, זכור לי היטב, לא האמנתי שזה מה שקורה, שעלי להסתגר כי בחוץ מחכה לי אויב נורא – וירוס קטלני ששואף לפגוע פגיעה קטלנית בי ובבני גילי. העתיד היה לא ברור, החדשות בטלוויזיה היו מפחידות, תמונות של אנשים שממלאים את עגלות הסופר במזון, החנויות המתרוקנות מביצים, מפסטה, מאורז ובעיקר מניירות טואלט. מדפים ריקים ומלחיצים. למרות שלא רציתי בכך, עלו בראשי מראות מפחידים מתקופת השואה, נגיף הקורונה התחלף בראשי עם נגיף "הנאציזם". הסגר הזכיר לי את המחבוא בגטו, המחסור במוצרי מזון הזכיר לי את הרעב הגדול והמחסור שעליו סיפרה לי אימא והחשש גדל וגדל. אבל לאחר שנרגעתי במקצת דווקא המחשבה על מה שעבר על הורי בשואה, עודדה אותי. הרי הם עברו דברים קשים בהרבה ממה שעובר עלינו - **ושרדו** - אז מה לנו לפחד? אנחנו, שחיים בדירות נוחות עם שפע של מזון במקררים, במדינה משלנו, עם ממשלה משלנו ומשרד בריאות וצבא שמסייע. וכך הפכו הורי השורדים למקור ההשראה הגדול ביותר שלי ובזכותם חשתי עוצמה וכוח. שמרתי על עצמי, נמנעתי להיפגש עם נכדי, ישבנו, בן זוגי ואנוכי לבד ליד שולחן השבת בלילות שישי, לאחר קבלת שבת בזום עם בני משפחתי, ושנינו גם הסבנו לשולחן הסדר לבד, כשאנו מנסים להיות כל הזמן בקשר דיגיטאלי עם בני המשפחה ולקרוא את ההגדה ואף לשיר יחדיו. חשתי שאני עושה דברים שמעולם לא עשיתי, שאני לומדת להתגבר על הקשיים, שאני חיה למרות הכול.

באותו רגע הפכה התקופה הזו לתקופה הפורייה ביותר שלי. כיושבת ראש עמותת דורות ההמשך היה ברור לי שהפעילות שלנו צריכה להימשך ואסור לנו בשום אופן לוותר על ציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה ועל כל הפעילות מסביבו. למדתי להכיר ולהוקיר את המדיה המקוונת, שהכניסה לחדר העבודה שלי את חברי לעמותה ואפשרה לי לתקשר איתם בדרכים שונות. החלטנו לקיים ביום הזיכרון **טקס מקוון בפייסבוק**, שנושאו יהיה "יהודים מצילים יהודים" ובו סיפרנו את סיפוריהם של 6 מצילים יהודים ובני משפחותיהם הדליקו נר לכבודם. הטקס לוהו בדברים, בשירה ובסרטים והופק כסרט רציף בן שעה אחת מותאם למדיה הדיגיטאלית. ביום הזיכרון פתחנו נרגשים שני שידורים של הטקס המוסרט שבהם צפו אלפי חברים ועמיתים. בנוסף פנו אלינו מ"זיכרון בסלון" להמשיך את המסורת ולספר, הפעם באמצעות ה-ZOOM, את סיפורי משפחותינו, ואף לימדנו את חברינו להשתמש בהגדת הזיכרון "התכנסות ליום השואה" שיצר מכון הרטמן.

לא קל היה לנו, לספר במדיה הדיגיטאלית, אחרי שנים שהתרגלנו לספר בצורה פרונטאלית, אבל הבנו שזו המחויבות שלנו להנחיל את סיפורי הורינו לדורות הבאים, כי, לצערנו, הניצולים שעוד נמצאים עמנו, ברובם כבר לא יכולים לפעול במדיה הזו. קפצנו למים והרגשנו את עצמנו חיוניים, מועילים ומודרניים. ההצלחה, שלא איחרה לבוא, עודדה אותנו להמשיך במלאכה. מיד לאחר יום הזיכרון התחלנו לתפעל בצורה דיגיטאלית את ה"במות ללימודי השואה" ברחבי הארץ, שנעצרו בגלל הקורונה, וכך הרווינו את צימאונם של חברינו המסוגרים לדעת וללמוד. ביום הזיכרון לחללי צה"ל אף הוספנו לעצמנו לראשונה אירוע דיגיטאלי שבו סיפרנו על הרוגי "נצר אחרון". ובמקביל לכל זה תפקדתי כסטודנטית באוניברסיטה הפתוחה, למדתי וכתבתי מטלות.

היום אני מודה, זו הייתה אחת התקופות הטובות והיצירתיות ביותר שלי, ורק הגעגוע הבלתי נסבל לנכדים גרע מהנאתי השלמה. נדמה לי שאולי היה צורך שהקורונה תעצור לרגע את המרוץ ותשנה את דרכינו ובעיקר את החשיבה שלנו לגבי מהות החיים.

תרצה מרקוביץ' בשיעור זום

יצירה בצל הקורונה

ד"ר תרצה מרקוביץ' – פורום "עמיתי שפיגל"

לאחר סגירת בתי הספר והפסקת עבודתי הסדירה כמורה, עברתי כמו כולם טלטלה גדולה, פיזית ונפשית. התמודדתי בו-זמנית עם שתי בנות בוגרות בבידוד ביתי, כלה ובן שהיו זקוקים לעזרה עם שני ילדיהם הקטנים – היא אחות והוא נפצע בידו כחודש לפני הסגר, הורים מבוגרים שמסתגרים בבית ומתקשים בכך, יחד עם שירותי ביטול וכביסה לחמישה אנשים לפחות בכל יום וצריך היה גם לחשוב על פסח....

כך שכשגיודי פנתה לכתוב משהו לספר הכנס של כנס "עמיתי שפיגל" שהשנה נערך בכתב עקב פרוץ מגפת הקורונה – לא היה לי פנאי משום כיוון אפילו לחשוב בכיוון. רק כשלא הייתה ברירה מיד אחרי יום העצמאות, אספתי את עצמי וכתבתי מאמר, שצריך עדיין לשפר.

אמנם אי אפשר להשוות את תנאי החיים והאיום הקיומי שחשו יהודים רבים בתקופת השואה, אך יש כמה תובנות שעלו בראשי במהלך סגר הקורונה וקשורות לעיסוקי רב השנים בנושא השואה: הראשון – כיצד התמודדו אנשים עם גזירות והצרת צעדים מדי יום. הבנתי שניתן להודיע לאנשים על החמרת מגבלותיהם יום אחרי יום והם חסרי אונים לשנות את המצב. הם בדרך כלל מנסים לשרוד ולא מתקוממים. הנושא השני – התמודדות עם חוסר וודאות ואי-ידיעה מה יקרה ביום הבא. הבנתי שאפשר לחיות כך ולעיתים אף להפיק מהמצב יכולות וכוחות שלא יודעים עליהם. התובנות הללו קרבו אותי מבחינה נפשית לתהליכים שעברו על יהודים רבים באותה תקופה וגרמו לי מידה מסוימת של הזדהות.

ובלי קשר לשואה – אני נהנית עד היום משפע ההרצאות והשיעורים שאני יכולה לשמוע ולצפות מהבית בשלל נושאים, אפשרות שלא עומדת בפני מי שחיה במקום שכל יציאה להרצאה דורשת לפחות שעת נסיעה לכל כיוון. עם זאת חסר לי מאוד המפגש הבינאישי עם חברים, קולגות ובני משפחה, שעדיין לא חזר למצבו לפני הקורונה. אני מקווה שהמצב יחזור לקדמותו בקרוב.

צילום: עליזה אדלמן

הקורונה, השינוי והארכיון

ד"ר אילה נדיבי – פורום "עמיתי שפוגל"

הכול מכריזים על מות העולם הישן, מה שהיה- יהיה אחר. שפע של הרצאות, מחקרים, פאנלים, סרטים, קונצרטים, בזמן אמת ובדיעבד, מרתקים, מעמיקים ומהנים, מקרואטיה וממקסיקו, ממיג"ל ומבר אילן, הגיעו הישיר אל ביתנו, בעת שהיינו ספונים בו מאימת המגפה (ועדין). במקביל המשיכו הלימודים להתקיים ברוב המוסדות, באופן וירטואלי, אפילו במקום שהדעת (השבויה) אינה סובלת, כמו בבתי ספר לרפואה ואחיות.

מוסדות המחקר והאקדמיה "ודאיי" יהיו הראשונים להוביל שינוי, להתאים את מערכותיהם לאלטרנטיבה שהתגלתה לפתע, כבעלת יכולת להגיע להמונים וממרחקים ולשמם, והיא כה מהפכנית ויעילה- פשוט גאונית.

ראשית לכול, יצטמצמו שטחי הבניינים, המעונות והחניות בקמפוסים של האוניברסיטאות והמכללות לכדי עשירית. הרי נוכחנו לדעת שאין בהם עוד צורך. לא נשכים עוד קום להגיע ליעד לפני הפקקים, ולא נצטרך לרוץ בין מסדרונות, וקומות, וחדרים, בתוך קמפוס ענק, עמוס בנין ומלט. נשקול את מכירת המכונית השנייה. והרווח לסטודנט- מי ישורנו ומי יספרהו ?

בכספי הענק שייחסכו בהווה ובעתיד ישקיעו המוסדות האקדמיים להעלות לרשת שפע רב של ספרות וחומרים רלוונטיים, ובמעבדות לא יחסכו במצלמות, כדוגמת, למשל, אלו המותקנות בתוך תיבות קינון קטנות של תנשמות ומחוץ להן, 24/7, משני עברי הירדן, ומשמשות חוקרים להדברה ביולוגית ברחבי העולם.

האם החלום על שינוי שיביא את הספרות והמחקר עד ביתנו יקום או יתנפץ אל קרקע הדפוסים הישנים?

בטרם פרצה המגפה ביליתי שעות רבות ב"גנזך קידוש השם" בלב בני-ברק, שבו שפע חומר ייחודי, למצוא שני מסמכים רבי חשיבות עבור מחקרי, המצוטטים חלקית במחקר מסוים, ומקורם בארכיון בחו"ל, שחלק מעותקיו נמצאים בו, וממנו צוטט. לדאבון הלב, עם השנים דפיו הישנים "עברו" מתיקיה לתיקיה, ובנוסף, הסימון הארכיוני בגנזך אינו תואם את הקיטלוג והסימון החדשים שנוצרו בעקבות סריקתו והעלאתו של הארכיון המקורי לרשת.

אני תוהה, מתי יינתן לי האישור להגיע שוב אל הארכיון במרכז בני-ברק להמשיך בחיפוש. כמובן, אגיע מהפריפריה המרוחקת בתחבורה ציבורית, ארוכה ומייגעת, באין מקום חניה. האם אצליח לחבר בין סימוני התיקים הישנים לחדשים ולמצוא את מבוקשי?

ומה יהיה על גנזך המדינה? בזמנו התפאר בהעלאת הפרוטוקולים של משפט קסטנר לרשת, ושמחתי רבתה. קיוויתי למצוא בו את המסמכים שלא מצאתי שנים קודם, בעת שעבדתי על דפיו המקוריים. אבל לא דובים ולא יער ! גם ברשת נעדרים מלוא הפרוטוקולים והמוצגים המשפטיים של המשפט.

משכך, אין ברירה, ויש להמשיך להגיע פיסית לארכיון יד ושם, ולהקליד את החומרים הרלוונטיים.

כנראה בזכות ביקורתי לפני כעשור, על מצגי המחשבים בספריית יד-ושם מוצגים היום הפרוטוקולים של המשפט וסימונו. אך דא עקא, הם אינם פתוחים לכל הציבור אלא באישור (תודה לאל, יש לי), והדבר תמוה בלשון המעטה. גם העובדה שאלפי דפי הפרוטוקול והמוצגים המשפטיים הסרוקים אינם ממוינים לפי מספר דיון ותאריכו, גורמים אובדן זמן רב לאתר את דף הפרוטוקול(תמונה ממוזערת) האחרון עליו עבדתי ולהמשיך ממנו.

כמה זמן יחלוף בהיאבקות עם דפוסים ישנים ואליטות אינטרסנטיות עד עלות השחר החדש? האם בשורת השינוי שנושאת עמה הקורונה תגיע לאזור השולי של הארכיונים, ולי הוא כה חיוני?

תפילה בימי קורונה

מרים נייגר-פליישמן

צו השָׁרָדוֹת

"ד"ר מרים נייגר-פליישמן – פורום "חוקרים זוכרים"

בשעה זו (יוני 2020) הייתי אמורה להיות בביקור משפחתי בארה"ב ומשם בהמשך החודש להגיע לכנס אקדמי בהונגריה. השנה הקודמת הייתה רווית טיסות עד כי הבית הפך לתחנת ביניים. מטרות טיסותיי התחלקו בין משימותיי: כחוקרת ספרות (כנסים בין בוסטון למוסקבה), כמשוררת (פסטיבלי שירה בקוסובו ובסרביה) וכאמנית פלסטית (לעבודה בסטודיו שלי בעיירת הולדתי קומרנו שעל גדות הדנובה, בסלובקיה, ממנה גם נשלחו יקיריי לאושוויץ). לתהיות קרובי לגבי צפיפות הטיסות עניתי שאני בסך הכול נענית להזדמנויות ומי יודע כמה זמן עוד אוכל לטוס. לא הייתה לי שום ידיעה מוקדמת על מלכות הקורונה, הדברים נאמרו נוכח גילי המתקדם, שלפי ההגדרות החדשות נקרא "קבוצת סיכון".

לקוראים התמהים על שלל עיסוקיי אסביר באמצעות שיר שכתבתי:

בְּעוֹד אֲדַמֶּת אִירוֹפָּה פֹּרָה מְדַשָּׁן אֶפֶר שֶׁל גְּוִיּוֹת, / הַנְּשָׁמוֹת אֲשֶׁר יַעֲוֹדוּ נִקְטֵעַ, בְּעוֹדוֹן בְּחֶרֶד
נְטִישָׁה, / בְּקִשׁוֹ לְתוֹר בְּעֵקֶשׁוֹת אַחֵר מְכַל חֵדֶשׁ לְמִשְׁכָּרְקִימָא - / צו הַשָּׁרָדוֹת, הוֹרָאָה מְגִבּוֹה! /
כְּאֶשֶׁר אֲמִי הִרְתָּהּ, לְפָחוֹת שְׁלֹשׁ נְצַמְדוּ אֵלֶיהָ / כְּבָר בְּגִיא צִלְמֹנֶת, מִנְחוֹת בְּתִקְוָה לְבָא, הֵן נִצְבּוּ
בְּפֶתַח גּוֹפָה וְכָל אַחַת דְּחָקָה בְּמִלְאָהּ הַשֶּׁרֶת / וּמִחֲתָה עַל הַזְמַן הָאוֹזֵל לְהַגְשִׁים. / בְּאִין מוֹצָא,
וּמַעֲוִט עֶפְרִים, בְּתַמִּימוֹת דְּעִים / אִין פֶּשֶׁר, בְּזֶרֶם תוֹדְעָה כְּהֶרֶף עֵין זִלְגוּ בְּצוֹתָא / לְעִבְרָה אַחַת
זְעִירָה, בֶּת עוֹף-חֹל, / שְ�נוּעָה לְהִקִּים מִהָאֶפֶר. / מְשׁוֹרֵר, צִיָּר וְחוֹקֵר הַתְּעַרְטֵלוּ בְּנִפְשֵׁי... ("לא
אגדה" מתוך "שיר למרים")

ויש עוד הסבר שקשור לחרדה מן הריק, ריק שבחוק פסיקלי יאפשר לכאב להזדחל לתוכי, כך שכל עוצמות הזיכרון הפרטי והגנטי ישתלטו על התודעה ויאפשרו ליצר המוות (טנאטוס) לשתק ולהשתיק אותי ולהתגבר על כוחות הארוס והיצירה. לכן הארוס שלי צריך להיות תמיד דרוך לפעולה. וזהו במלא המובן "נִקְם הַנוֹכְחוֹת הַיוֹצֵרֶת" ("איך אוכל" מתוך "דימויים משוכפלים").

לפני שדלת ביתי ננעלה בהוראה מגבוה, הספקתי לחגוג את השקת ספר שיריי האחרון: "שיר למרים" בגלריה ירושלמית, ולחוות רגעים קסומים להיזכר בהם בימים של בידוד חברתי. מלבד חוסר האפשרות לחבק את בני משפחתי, הבידוד לא היה נורא עבורי. נראה היה כאילו ה"אני" שלי הסתנכרן עם היקום שמחוצה לו, כי ממילא התכוונתי בזמן הזה להתכנס אל עצמי בתוך ביתי על מנת לסיים את עריכת ספרי המחקרי: "מונוגרפיה על שירת אביגדור המאירי", שחייו ויצירתו מייצגים רבים מיוצאי הונגריה ומהווים מקור הזדהות, למרות שבתקופת השואה, כבר היה בארץ ישראל אך כתב כאילו היה שם. זהו במידה מסוימת גם ספר זיכרון ליהדות שהייתה. למזלי בשלב העריכה לא נזקקתי במיוחד לספריה ושעריה החסומים.

ואם היו רגעים כשהדיכאון חיפש סדק לחדור דרך ההגנות שסיגלתי, הזכרתי לעצמי שאני בבידוד "לוֹקְסוֹס" בעולם דיגיטלי, מצוידת במזון כאוות נפשי, שגם זה איננו מובן מאליו... לא כמו בימים הרעים ההם באירופה...

למעשה, כל עיסוקי כרוכים ב"בידוד": לקשב ושקט פנימי לשם ריכוז המחשבה והרגש, שנדרש בתחום המחקרי כשם שדרוש לי כציירת וכמשוררת. ולזה כבר מזמן התרגלתי. ובאותו מרחב ציירתי אקוורלים שקראתי להם "תפילות לימי קורונה" לבריאות ולהחלמה. אולם למרות הכול המוזה עטתה מסכה על פיה, ובבידוד הזה אף מילת שיר לא נכתבה.

צייר: יאיר נסימי

היצירה בצל הקורונה

ד"ר הילדה נסימי – "פורום שואה, בר-אילן"

הדימוי הבסיסי ביותר שיכול להעביר את תחושת תקופת הקורונה עבורי היא תיבת נוח. מקום ללא יום וללא לילה, ללא חג וללא מועד. ללא בית מוגדר וללא מקום עבודה מובחן. המעבר למתחם מבודד שיום ולילה נמחקים בו מבחינת שעות הפנאי ומבחינת תאריכים. מתחם שיש לו חוקים משלו ועבודה מוגברת מעצם הבידוד שבו. המעבר להוראה מקוונת, יחד עם המעבר לשיבות מקוונת, הייתה כלי מחזק ברכה ביכולת להמשיך לעבוד "כרגיל" כשרבים כל כך הושבתו מאונס. אבל המחיקה של התיחום בין רשות הפרט לבין עבודה ורשות הרבים הייתה (האמנם נעז לכתוב בלשון עבר) כמעט בלתי נסבלת. אבל שלא כמו בתיבת נוח, הקושי הרגשי העיקרי היה הריחוק/ניתוק מהילדים ומהנכדים והקשר בזום היה קומץ שלא השביע את הארי.

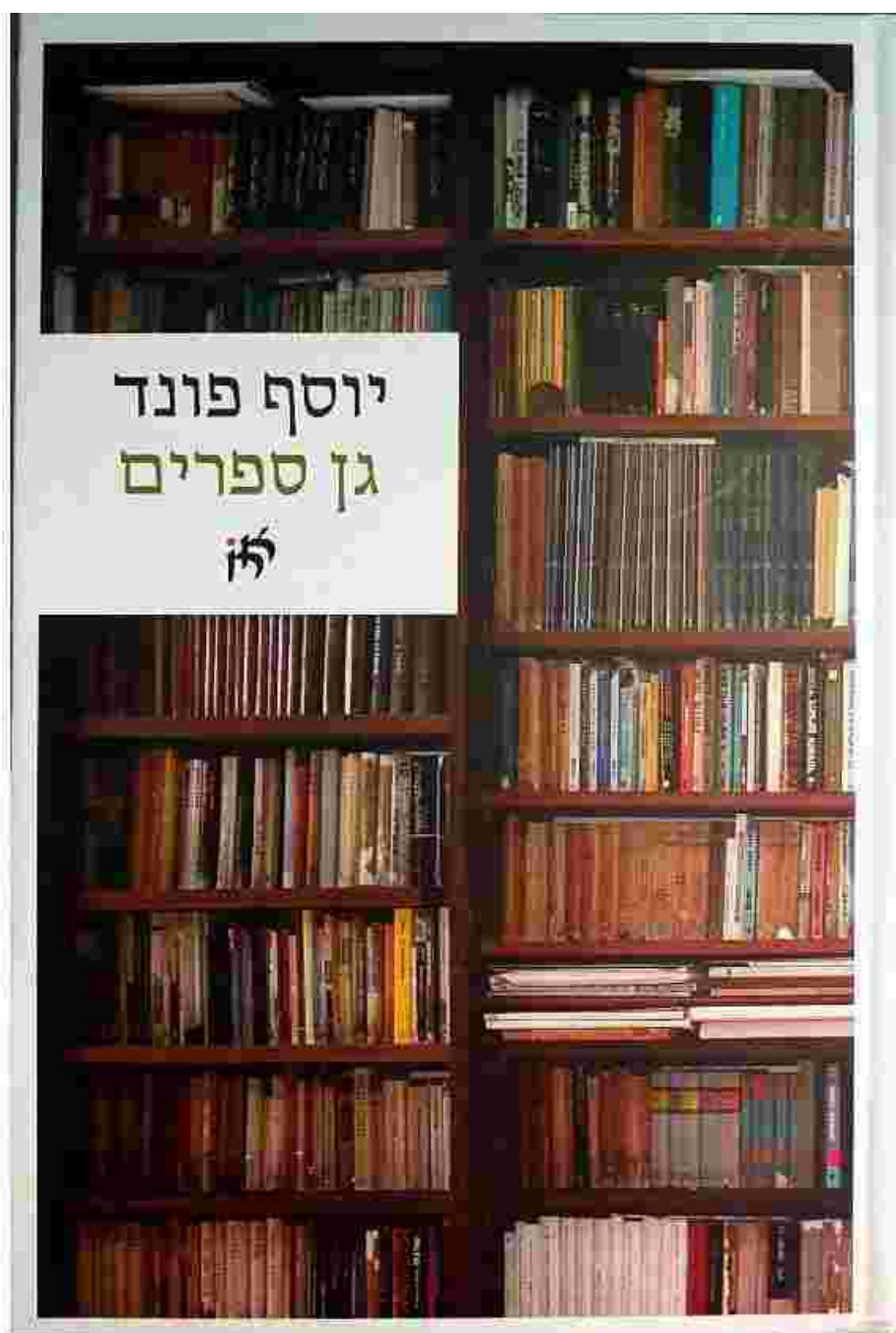
שבת וחג – יותר מאי פעם היו עבודת משא. היה צריך לעשותם כדי לחוותם. זכר קריאות "חג שמח" מעל המרפסות בערב חג הפסח, קריאות שלא כווננו לאדם מסוים, אלא נשלחו לחלל האוויר, כתפילה, כברכה, ואולי פשוט כהודעה, עדיין מרגש אותי כביטוי של אנושיות מחפשת יד אחות. לפתע פתאום, כל חיוך מקרי וכל נטילת שלום משכן מזדמן על המרפסת היווה עלה של זית בפיח של יונת שלום.

המעבר לעבודה מקוונת עורר בי כמו ברבים אחרים הרהורים על משמעות העבודה בעידן האלקטרוני, על יחסי פנאי ועבודה, אבל הרבה מאוד על משמעות ההוראה האקדמית. מה עתידה, מה ייעודה ומה תפקידה. כמרצה, חוקרת, אך כאם לסטודנטים השאלה של השפעתה של ההוראה המקוונת על עצם ההצדקה של קיומה של האקדמיה כפי שהיא, הייתה מעסיקה ומטרידה.

הכעס שלי על מפרי סגר ומפרי הוראות היה אז והיום לא מפחד לביטחון האישי, כיוון שלא יצאנו מהבית, אלא בגלל עמדה עקרונית של חשיבות האחריות לחיי אדם. מעולם, לא יכולתי להבין כיצד נוטל אדם חירות לעצמו לסכן חיי חברו למען נוחות, או למען הקפדה על עקרונות דתיים או אידיאולוגיים. אבל מעבר לשאלת ההכרעה האישית ראיתי בזה חלק מהיחס לרשויות המדינה כסמכות קובעת בשאלות של סכנת נפשות. הכרה בסמכות זו נראית לי משאלה שהיא נשמת אפה של הדמוקרטיה כמו שהיא שאלה של ציונות וערבות הדדית. והן שאלת ההכרעה הפרטית והן שאלת הרשות חשובות ומרכזיות בעיני. לכן, כעסתי על כל המפירים אבל על כאלה שערערו על הסמכות מטעמי עיקרון דתי או אידיאולוגי, קצת יותר. אפשר לטעון שזו "מורשת" שואה. אבל בעיני, לטעון שעליונות קדושת חיי אדם או שחשיבות מקומה של מדינת ישראל צריכים לגיטימציה מאסון העם היהודי במלחמת העולם השנייה זה כמו להפוך את היוצרות. שני העקרונות קדמו לשואה וקיימים אחריה, למרות היותה, לא בגלל היותה.

כמו בתיבת נוח, כל העולם היה באותה תיבה. המחשבה שהעולם כולו נמצא בסכנה אחת, שצריך להיאבק נגדה בעזרת המדע המבוסס על שיתוף פעולה, היה בה אלמנט מנחם. ביטויי שנאה נגד יהודים, במידה שהיו, לא הפרו אצלי את תחושת הגורל המשותף, אלא היו בבחינת היוצא מן הכלל שמורה על הכלל. ביטויי שנאה הם מגיפה עתיקה ורווחת יותר מהקורונה.

אני יודעת שהיו מי שמשבר המגפה העולמית הזכיר להם ימי שואה. עבור מי שניצול משם, אני יודעת מניסיונם של הורי ז"ל, שמעט מאוד צריך, כדי להזכיר, מה שלא נשכח ומה שנכח תמיד: כאימה, כבדיחה, כאובדן. אבל זכיתי ולמרות הנוכחות המתמדת הם מעולם לא הגדירו את עצמם על ידה. אני לא חושבת שהתובנות שלי מתקופת הקורונה שונות משל כל אדם אחר.

חיים בצל הקורונה

ד"ר יוסף פונד – פורום "חוקרים זוכרים"

בהישמע הידיעות על מגפת הקורונה נאלצתי לנטוש את הספרייה למדעי היהדות בבר-אילן, מקור חיותי, ולהסתגר בחדר העבודה שבביתי. נמלטתי מאמצעי התקשורת שהמטירו ידיעות על שנאת האחים במישור הפוליטי ועל שנאת החרדים, "מפיצי המחלה". אטמתי אוזני גם לשמע החדשות "המרגיעות" לפיהן המתים הם "רק" קשישים בעלי מחלות רקע.

נחמה מצאתי בכתובים על דפנות המעלית – זוג צעיר התנדב לעזור לדיירים הקשישים בקניות; שכנים איחלו בריאות מעל מדבקות פרחוניות. את ליל הסדר חגגתי רק עם רעייתי, אך בבוקר שקדם לו הגיע זר פרחים לבתי, ועל סף הכניסה לבית מצאנו זר נוסף משל זוג שכנים צעיר.

החלטתי לא לנטוש את עמדת החוקר ולהמשיך בעבודתי כרגיל. פריטים שנשרקו וחומרים שאספתי בעבר בארכיונים אפשרו לי להמשיך בכתביה. הקורונה לא הצליחה להפסיק את הבשלת פירות מחקרי. מתוך חדרי, חתמתי על חוזה לפרסום ספרי "דגל לקטנים", על עיתונות הילדים של אגודת-ישראל. תכניה החברתיים, הלאומיים וזיכרון השואה, הפתיעו אותי.

עידו אגסי אמן-הספר הגיע, מוגן במסכה ובכפפות, ועמו עותקים מהמהדורה הביבליופילית של ספרי "גן ספרים", לספרור ולחתימה. מאחר שהטיול בחוצות נאסר עלינו, החלטתי לשוטט בין אתרי חנויות ספרים ומכירות פומביות, בחיפוש אחר ספרים מיוחדים נוספים לספרייתי. איתרתי כמה שכיות-חמדה והן הובאו לביתי בידי שליחים. אשתף אתכם בשמחתי, כחובב ספרים, בתיאור הספרים.

סטפן צוויג והרמן שטרוק הביעו את התרשמותם ממפגשם עם יהודי מזרח אירופה, בעת ששירתו כקציני עיתונות גרמנים במלחמת העולם הראשונה. בספר משותף, "פני יהדות המזרח", הובא תיאור מלא התפעלות משל צוויג, ו-52 הדפסי דיוקנים ונופים משל שטרוק (נלט-פֶּרְלֶג, ברלין, 1922). ביקשתי בעבר לאתרו מתוך רצון להוסיף לספרייתי עוד ספר על העולם שנכחד ועוד יצירות משל שטרוק. רכשתי בעבר את תרגומו לאנגלית (אוניברסיטת קליפורניה, 2004). בצל הקורונה זכיתי לרכוש את המקור, בתבנית פוליו גדולה מהתרגום.

יוסף בודקו, בן דורו של שטרוק ושותף לאמנותו, אייר גם הוא ספרים. בספרייתי הגדה עם עיטוריו העדינים (לאוויט, וינה/ברלין, תרפ"א) ומהדורה מהודרת של כל כתבי ביאליק שיצאה לאור במלאת לו חמישים, שעוטה בידי בודקו (חובבי השירה העברית, ברלין, תרפ"ג, אוצר בלום) של מידע על המהדורה הביא אליק מישורי בספרו המעוטר "לצייר בעברית". עתה הגיעה לידי מונוגרפיה משל הנס פרידברגר על יצירת בודקו, שנכרכה ידנית וכולה ליטוגרפיות והדפסי עץ משלו (פריץ גרליט, ברלין, 1920).

שירת ש. שלום "ירושלים טירה נמה" הודפסה במהדורה לחובבי ספר, עמוד שירה מול עמוד עם הדפס עץ משל יעקב שטיינהרד שממחיש את בתי השיר (לוונשטיין, תל-אביב, תרצ"ז). א"מ הברמן הביא בספרו "שערי ספרים עבריים" 104 תצלומי שערי ספרים שעוטרו מרהיבי עין, רובם דפוסי עריסה (המוזיאון לאמנות הדפוס, צפת, 1969). אברהם סוצקבר, שהחיה את היצירה ביידיש, הוציא לאור קובץ משיריו בשם "פידעלוויז", בתבנית גדולה ומהודרת, עם ציורים של שאגאל (גאלדענע קייט, תל-אביב, 1974).

זכיתי לקבל גם שכיית-חמדה שאך זה יצאה לאור. קובץ מעיזבונה של זלדה, בכתב ובציור, "גִּנִּי הָאֵן" (עמותת זלדה ויצירתה, תל-אביב, תש"פ). כולו מחמדים כקודמו "צפור אחוזת קסם". פנינים אלה השכיחו את הקורונה ותוצריה הרפואיים והחברתיים.

ובירושלים תנחמו

עזרי מעם ה' ספר עושה שמים וארץ

אם הבנים שמחה

מיוסד על גאולתינו ועל פדות גפשינו מגלות האחרון הזה
אחר שנעשה כל מה שהבורא כל עולמים אלקינו ואלקי
אבותינו מבקש מאתנו ומצונו לעשות בענין קרבת הגאולה
כמבואר בפנים כל דבר דבור על אופניו בשום שכל
ודעת כמקורות נאמנים כולם גובעים ממעין הטהור של
תורתנו הקדושה ומפי חכמינו ד"ל בשי"ס בבלי וירושלמי
במדרש וזהר ומשאר ספרותינו הקדושים ומבוקש מכל
איש ישראל אשר כבוד ה' וכבוד אומה הקדושה וכבוד
נפשו נוגע בלבנו שיקח לו מועד לעבור במתינות ובדייק
על כל דברי הספר הזה או אני ערב לו שבעזר הבורא
יאירו עיניו ושכלו ולבבו יבין את אשר הוא חייב לעשות
בעד נפשו בפרט ובעד כל אומתינו הקדושה בכלל ובעבור
שמו הגדול יתברך ויתעלה בביא.

מחבר ממני הצעיר באלפי ישראל

ישכר שלמה טייכטהאל

מלפנים אביד ותופס ישיבה נכבדה וכעת פה עיר הבירה
בודאפעסט בזהמ"ס שו"ת **מישנה שכיר** כמה חלקים עודם
בכתי"י ושני חלקים כבר יצאו לאור התחלתי בסידור
הכתי"י של ספר הנוכחי אור ליום ג' לסדר וארא בשנת
תשי"ג פה עיר הבירה הגיל **בעמק עכור** מצער חבלי
משיח הנוראים אשר השתרגו על צווארנו במשך שנות
המלחמה העולמית השנית הנוכחית וה' יובני לגומרה
בפתח תקוה לחזות במהרה בישועתן של ישראל
ובהרמת קרנם ובשוב ה' את ישיבת ציון בביא.

בודאפעסט תשי"ג

בדפוס של משלם (ולמן) כיץ קאטצבורג

Druck von Salomon Katzburg Budapest, Kazinczy-u. 34.

ונודע יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו (ישעי' ס"ד).

כאשר יאמר תנחמוני כי אני אנוחם

אני אנוחם כי אני אנוחם

יצירה בימי משבר- הרהורים על מוזה וקורונה

ד"ר איציק פס – מרכז המכון לחקר השואה ומרכז פורום "עמיתי שפיגל"

במיתולוגיה היוונית אנו פוגשים את המוזות שתפקידן היה לתת השראה ליוצרים בתחומים שונים. שמן התקבע כמטבע לשון המבטא מצב רוח של יצירה או של העדר יצירה. ימי הקורונה תפסו את העולם כולו בהפתעה. מהתקדמות שיא בתחומים רבים, עצר העולם באחת מלכת ונקלע למציאות לא מוכרת של סגר ובידוד. במציאות של חוסר וודאות ובמיוחד של הסתגרות כמעט מוחלטת שלווה בהשלכות שונות, משפחתיות ואישיות, המוזה השתקפה. ממצב של פעילות יצירה, המחשבה עברה להתמקד בדברים טריוויאליים יומיומיים ובדאגות הנלוות מהן.

כתלמיד של פרופ' גיודי באומל-שוורץ שבמשך שנים שמע ממנה פעם אחר פעם את המתודה המחקרית של היצירה מהפרובינציאליות, כלומר, מתחום העיסוק המצומצם וההתחברות לרעיון הגדול או ל"סוגיית המסגרת" מתוך הבנה שהעולם הוא אותו עולם (וכמאמר התלמוד- "סדנה דארעא חד הוא", בסיס הארץ הוא אחד) והתופעות הן אותן תופעות בכל מקום, התגלגלה לה המחשבה על סוגיית היצירה בימי משבר. ולעניינינו, יצירה בימי המשבר הנורא שעבר העם היהודי בשואה.

כאשר בוחנים את היצירה התורנית שהתחברה בשואה, מלבד ספרות השו"ת על הדילמות חסרות התקדים שהיא מגלמת בחובה, אנו מוצאים חיבורים רעיוניים המבקשים להעביר מסרים והפקת לקחים שנלמדו מהמצב הנורא. בין חיבורים הבולטים אנו מוצאים את "אם הבנים שמחה" של הרב יששכר שלמה טייכטל, שנרצח בשואה. בספרו שנכתב בדירת מסתור בבודפשט, עושה הרב טייכטל תפנית מוחלטת בהשקפת עולמו שהייתה עד אז אנטי-ציונית וחייב את העלייה לארץ-ישראל וההתיישבות בה, תוך הטחת ביקורת ברבנים שנטשו את קהילותיהן. בספר מצטט הרב טייכטל אלפי ציטוטים מהמקורות וכל זאת בעל פה וללא ספרים כפי שהוא מציין לא אחת. ספר זה הפך להיות אחד מהספרים הקנוניים בהגות הציונית-דתית.

עולה מכאן שדווקא המשבר הוא זה שייצר את המוזה ושימש כטריגר לבחינת תפיסות עולם מקובעות והנחות יסוד מוקדמות. אבחנה זו בכוחה לאפיין ולהוות ציון דרך בכל הנוגע להתמודדות עם משברים וליכולת להצליח להשתמש בהם כדי ליצור יצירה חדשה. מייצגה של תפיסה זו הוא הפילוסוף הגרמני הגל שתפיסתו הדיאלקטית ראתה באנטיתזה כלי להצמחת הסינתזה. כלומר, מתוך המשבר וערעור העולם הישן צומחת יצירה חדשה מאוחדת והרמונית. זה הרעיון אותו אנו יכולים לקחת מתקופה זו שבה נשברו הכלים הישנים. לדעת וליצור כלים חדשים ומתקדמים בכל תחום שהוא ובוודאי בתחום המחקר והלימוד. אופקים חדשים החלו נפתחים ואם נלמד לאמץ אותם הרי שבכוחם להצמיח יצירה חדשה.

ימי הקורונה..... או מה נשתנה?

ד"ר מרים פרבר – פורום "עמיתי שפיגל"

מספר שבועות בלבד מאז פרוץ המגיפה, מה שנקרא פנדמיה אבל אולי עדיף היה 'פנדמאניה', והחיים שלנו השתנו ללא היכר. וזה לא רק הסגר וניתוק מהמשפחה וליל סדר הזוי לגמרי, זה גם בלי מפגשים עם חברים, ללא סרטים, הצגות, ביקורים במוזיאון; קונצרטים רק באפליקציות מוזרות, וכעת בשיא האביב, הפריחה רק בטלוויזיה, החול והים רשרוש של המים רק מהחלון וברירת שחיה רק בחלום.

אבל מדהים מכל שמהר כל כך, אנחנו כבר מדברים בשפה חדשה. כלומר אותה שפה, אבל המילים ובעיקר הביטויים מקבלים פירושים חדשים.

קחו למשל את "לשטח את העקומה". האם מישהו יכול לטעון ביושר ועם יד על הלב, שכשהוא שמע בפעם הראשונה את הביטוי הזה מפי ראש הממשלה, הוא באמת מיד חשב על העקומה שהנה ביטוייה הגרפי של פונקציה?

מתמטיקה באמת מאז ימי התיכון היה מקצוע מאד אהוד עלי, אבל אני מודה שהעקומה הראשונה שהצטיירה לעיני לא היה ייצוג של שום פונקציה, שום גרף, אלא ההיא מהקומה השלישית שתמיד מלכלכת את המעלית ואני מודה שחשבתי מיד שלשטח אותה היה ממש רעיון טוב. אבל היום כשאחד הפרשנים מסביר בהתלהבות את פירוש עצירת ההתפשטות האקספוננציאלית מיד אני רואה גרף.

ומה בקשר ל"אסטרטגיית יציאה"? עד לזמן אחרון "אסטרטגיית יציאה" היה שמה של הצגה בצוותא (ואגב הצגה מצוינת) והנה ראו מה פירושה היום.

ומה עם מסיכה? אתם זוכרים מה עלה בעיני דמיונכם כששמעתם על חובת עטית "מסיכה" במצב חירום הקודם?

הנידונים לבידוד לאו דווקא פושעים מסוכנים, הגל השני מאיים לא בים סוער.

שלא לדבר על מטוש, ריאגנט, ובעיקר נשא, שזה ממש לא מי שנשא את המשואה, כולן ממילים נדירות הפכו לנפוצות שבשפה. או הדבקה, זה כבר לא מה שהנכד שלך עושה בחוברת ההיא, אלא משהו ממש מאיים. וכדי לסבך עוד: אתה היום גורם הדבקה (ואולי, כפי שהומלץ - ואפילו נשקל - ע"י השרה הממונה על רווחת הציבור המבוגר דווקא, כדאי גם לסמן אותך בטלוי ירוק – לא להיבהל, לא צהוב הפעם - אם ברצונך להתערות בין הציבור ההגון).

ואתם זוכרים שפעם היינו אומרים "היום אנחנו אוכלים בחוץ" והתכוונו שהולכים למסעדה ההיא ע"י הים ולעומת זאת היום זה מובן מאיליו שהכוונה היא מקסימום למרפסת.

ועכשיו כשנראה כאילו סופה של האימה מתקרב, יש גם קפסולה, שהיא לא מכלית הזכוכית הקנה והסגורה שמכילה טרופה או אולי תבלין יקר ונדיר אלא, קבוצת הילדים בבית הספר שמותר להם "להתגודד".

ובעניי, גרוע מכל ואיני יודעת איך ומדוע זה קרה - פתאום מדברים על "כמות האנשים". שמתם לב? ממתי הפכנו ממספרים יחדניים (אינדיבידואלים) לכמות?

ואני חייבת לסיים כאן, כי יש לי הרצאה בזום וזו סיבה סוף סוף להתלבש יפה.

יצירה בימי קורונה – כמה מחשבות

טליה פרקש – פורום "עמיתי שפיגל"

בשל עיסוקי היומיומי בחקר והוראת השואה, תמיד שואלים אותי כיצד אני יכולה להיחשף לזוועות ולהישאר שפויה? אני לרוב עונה את אותה תשובה: אני כנראה מצויה בסוג של ניתוק, בטח לאחר שנים של חשיפה לזוועות באמצעות קריאת יומנים מכתבים, עדויות וזיכרונות. ובאמת, תחת המקלדת שלי עברו זה מכבר דיונים אקדמיים ותיאורי רציחות של עשרות אלפי יהודים, גברים, נשים, טף וקשישים; סיפורי זוועה; לקיחת החלטות בלתי אפשריות; ושאלות רבות על התנהגות אנושית ומוסר.

אך משהו בכל זאת מתרחש לו בימי קורונה. אני מוצאת את עצמי דרוכה בכל אזכור מילים כגון: "מגיפה", "עוצר", "הגבלות תנועה", "רישיון מעבר". הרי המילים הללו עברו מאות פעמים תחת המקלדת שלי בהקשר כל כך שונה. זה ממש מזכיר לי שימוש במילים מהעולם שלנו לתיאור מה שלא ניתן לתיאור, כמו שקצטניק אמר: "אין הזמן שם כפי שהוא כאן על כדור הארץ הזה".

מוצאת את עצמי מביטה מהצד על המתרחש. הרי התנהגות אנושית בעת משבר עמוק, תמיד העסיקה אותי. מסביבי המון משפחות עם ילדים קטנים. אני חושבת שכיף לי כי הילדים שלי כבר גדלו ודי מרחמת על האימהות הללו שנראות לי מותשות בניסיונותיהן להעסיק את הילדים שסגורים בבית בלי ללכת לגינה, לפגוש חברים, ביקורי סבא – סבתא, מטפלת, לונה פארק וסרטים בבית הקולנוע. איך לעזאזל מעסיקים אותם יום שלם? כתבה בקבוצת הוואטסאפ של הבניין, השכנה מלמעלה, והשכנה מלמטה, ענתה: כמה כבר אפשר לתת להם לראות טלוויזיה? לשחק במחשב? ולהכין יחד עוגיות ודברי יצירה? וזאת מהקומה שלי קיצרה את הדברים ב-"נמאס לי כבר" עם סמיילי עצבני.

ואני חושבת לעצמי: איך הורים אז היו מעסיקים ילדים קטנים רעבים? מה הורים אז היו אומרים לילדים במחבוא? איך ההורים הסבירו שאסור לבכות בתוך בונקר ימים שלמים? ואיך הרגיעו את הילדים כשהם בעצמם היו מצויים בחוסר וודאות וחרדה איומים? והאם כתבת על כך באופן מעמיק כשתיארת את חיי היום-יום בגטו טרנוב?

בחדשות הערב משודרת כתבה מטרידה על התמודדות של בעלי צרכים מיוחדים עם סגר הקורונה. ושוב אני שואלת את עצמי: כיצד התמודדו בעלי מוגבלות פיזית עם המציאות האכזרית? איך המצב תוקשר למתמודדי נפש? איך ילדים אוטיסטים ישבו בבונקר צפוף, אבל בכלל לא היה אבחון לאוטיזם אז נכון? ולמה לא כתבו על זה מחקר עד כה?

אז אולי באמת, בסופו של דבר, הניתוק שחשבתי שקיים בי הוא למעשה אשליה? אולי באמת העיסוק בשואה נתן בי, כאדם, את אותותיו וטשטש את הגבולות בין החוקרת שבי לבין מי שאני? ייתכן וחשיפה אינטנסיבית לאירועים כה טראומתיים סודקת בסופו של דבר, ראייה מחקרית מדודת אמוציות? מה קורה אצלנו, חוקרי שואה? האם העיסוק שלנו, כמו פגועי טראומה, ביטל את הגבולות בין החוץ לפנים? או שאולי בחרנו לעסוק בתחום מחקר זה, דווקא משום שאנחנו כאלה?

קיבוץ זיקים

צופים בחדשות

פרופ' אלי צור - "פורום פולין"

יש דשאים ופרחים, אף אחד לא מתייחס למגבלות מרחקי ההליכה, אך התחושה של מאסר שולטת בכל, אם לא ברמה המעשית, אזי ברגשית. הדרך היחידה להימלט מהמחנק הינה דרך הצפייה בחדשות, מעולם לא צפו רבים כל כך במידע דל כל כך. מדי יום ראינו את ראש הממשלה על תקן דיילת במטוס נוסעים, המדגים בתנועת ידיים איך לשמור על הגינה אישית. במקביל הוא מזכיר לי את המנטרות של המשלח לקראת הצניחה המציין כל מה שיכול להשתבש אחרי היציאה מהמטוס. הדרך היחידה להימלט מהעייירה התקשורתית הייתה לחפש בתחנות אחרות, ולהתבשם בניחוח של ארצות רחוקות של המגפה, שם מתים בני אדם מוקפים בנופים נפלאים ואתרי היסטוריה ותרבות לדורותיהם. כמובן לנוכח ההפחדה מהבית אפשר ליהנות ברגעים מלאי הומור, כמו הצעתו של טרמפ לשתות חומרים מלביני כביסה ולהחדיר תאורה לגוף פנימה.

כך השתעבדתי לחדשות. אך החדשות הן לא רק דרך של העברת המידע, הן גם המכשיר של יצירת מצב הרוח הקולקטיבי. וכך הגעתי למחשבה על עיר אבותיי, וורשה. לאחר הגירוש הגדול בקיץ 1942 נותר בעיר ציבור מיואש ומוכה הלם. ימי הגירוש חפפו את הישגי הוורמאכט המשמעותיים ביותר: הצבא הגרמני היה על סף כיבוש אלכסנדריה במצריים והגיע לגדות הוולגה ולפסגות הקווקז ברוסיה. סביר שאנשים המנסים לשרוד ולברוח מהגירוש לטרבלינקה לא הקשיבו לרדיו. לא הגענו למאה שנים של בדידות, אך גם מאה ימים הם די והתר. אמנם בביתנו היאוש יותר נוח, אך עם סיום הגירושים, שבו השרידים למקלטי הרדיו לשמוע ולהתעודד. ואכן החדשות היו טובות. הבריטים עצרו את רומל באל עלמיין. הרוסים עצרו את הגרמנים והחל מנובמבר כיתרו את הצבא הגרמני והחלו להתקדם מערבה. החדשות היו כה טובות שהמחתרת בגטו חשה שהפצתן בציבור תתדלק את התקווה לשרוד ותניע את תושבי הגטו לפעילות. ברחבי הגטו הופץ ביולטין וכל תוכנו היה חדשות מן החזיתות.

כיצד נקלטו החדשות האלה ומה היה מקורן? עם ראשית הכיבוש הגרמנים החרימו את המקלטים ומי שנתפש וברשות מקלט הוצא להורג. אך בקהילה בת חצי מיליון תושבים היו תמיד כאלה שהפרו את הוראות הממשל הנאצי. בין שתי מלחמות העולם התוודעו הצעירים לשיטות בנית מקלטי רדיו מבוססי גבישים. רבים בנו מקלטי רדיו במו ידיהם וכך יכלו לשמוע חדשות. האגדה מספרת שבגטאות הקשיבו לבי.בי.סי, אך יודעי אנגלית היו מועטים בגטו. לעומת זאת פעלה תחנת שידור בפולנית שביט (הזריחה). שדרי התחנה הפיצו מידע שהם משדרים במחתרת מפולין הכבושה, למעשה היא שידרה מאנגליה והתבססה על המידע שהוברח על ידי א.ק. המקור השני היו ההודעות של המפקדה העליונה של הצבא האדום. את הידיעות שידר יורי לויטן וקולו היה לסמלה של ברית המועצות. שידוריו נקלטו בפולין והחל משלהי 1942 יצרו תחושה שהצבא הגרמני עומד להתמוטט והשחרור ניצב בשער. המקור השלישי היו הידיעות שמקורן בברלין והופיעו בהודעות רדיו ברלין או על דפי "גזטה זידובסקה" עיתון שהופק בוורשה על ידי הממשל הנאצי. כאן נדרשה אמנות הקריאה בן השורות, אמנות שיהודי ורשה הפכו למומחיותם.

היום אנו נמצאים בין הגל הראשון והשני של קורונה. חוסר הודאות יוצר חרדות, גורם לחיפוש תרופות פלא והופך לגן העדן של נוכלים. אין לנו מצפן ואין לנו מפה. לא בכדי רשמו על המפות של ימי הביניים "ושם חיות מפלצות".

המספר של אימא של רחל קולנדר בהיותה באושוויץ

צילום: רחל קולנדר

מחשבות (גם) בצל הקורונה

ד"ר רחל קולנדר - "פורום שואה, בר-אילן"

לסבתא שלי, טילה שוימר ז"ל, בוגרת גטו בוכניה ומחנות פלשוב, פיונקי ואושוויץ, היו שני היגדים שחזרו על עצמם ואני זוכרת אותם מילדותי ועד פטירתה בגיל מאה ושש:

* "בכל מקום שהלכתי וכל דבר שעשיתי, הרגשתי לידי משהו שמחזיק אותי, שדוחף אותי או שעוצר ומסתיר אותי... כך היה במצבים מסוכנים שהתבררו אחר כך כמצילי חיים. למשל, כשפגשתי את פרנץ מילר, מפקד גטו בוכניה, בזמן שכולם התחבאו, או כשדברתי אל מריה מנדל, מפקדת מחנה הנשים באושוויץ, כשכולן ניסו להסתתר מפניה. עם הרגשת הביטחון הזה, שיש מי שמוביל אותי ואני בידיים טובות ובטוחות התנהלתי, וכך שרדתי".

* "כשהתחבאנו בבית החולים באושוויץ ביום השחרור, וראיתי את הלהבות שהגרמנים הציתו כדי להשמיד את התכולה של המחסנים המלאים שלהם, ואת החיילים הגרמנים בורחים כמו עכברים, אמרתי לאסתושו (אסתר, אימא שלי, ז"ל) שאם הקדוש ברוך הוא השאיר אותנו בחיים כדי לראות במו עינינו את המפלה שלהם – סימן שיש לנו עוד משהו להספיק בחיים".

כל שארית חייה של סבתא, עד ימיה האחרונים בשנת 1996, היא חייתה בתחושת שליחות, ואת זה היא שידרה למקורביה וכמובן לנו, הנכדים.

במיוחד בימים אלה של קורונה שוב עולים אצלי המשפטים הללו, ואני ממשיכה ללמוד מהם שלושה דברים:

- בטחון בבורא עולם ואמונה שלימה בכוח עליון המכוון אותנו – גם אם לא תמיד אנחנו מרגישים אותו ממש לידינו וגם אם לפעמים נדמה לנו שהזנחנו או נשארנו מאחור. ההשגחה הפרטית "לא יוצאת לחל"ת". היא כל הזמן כאן ומחזקת את התקווה שאחרי החושך מגיע אור גדול – גם ברמה הגלובלית, גם ברמה הלאומית וגם ברמה האישית.

- הכרת הטוב. גם אם לא הכול טוב, ולפעמים קשה לנו, עלינו לדעת להודות ולהעריך את מה שיש. אפשר למצוא בכל דבר את הצד החיובי, והכרת תודה על הטוב שנעשה כלפינו מעודדת גם אותנו לעשייה חיובית ובונה.

- אנחנו אמנם חלשים ושבירים וחסרי אונים אפילו מול נגיף מיקרוסקופי שבכלל אינו נראה, אבל יש לנו יכולות הרבה מעבר למה שאנחנו חושבים, ולכל אחד מאתנו יש תפקיד ושליחות בעולם הזה. לכן עלינו לנתב את הכוחות שלנו לעשייה שלעיתים כרוכה בהעזה, באומץ ובהליכה נגד הזרם.

מצעד חיים וירטואלי בצל הקורונה

איריס ליפשיץ קליגר – פורום "עמיתי שפיגל"

בדיוק ב-8 במרץ 2020, בשלהי מגפת הקורונה שהחלה להשתולל בעולם, נעתקה נשמתי כשקבלתי את ההודעה, כי מצעד החיים בפעם הראשונה, מאז היוסדו, מתבטל.

מצד אחד, היה ברור שהמצב כבר לא מאפשר לחשוב על עשרות אלפי צעירים שיגיעו מכל רחבי העולם ויצעדו בפולין ביום השואה השנה. מה גם שהשמיים החלו להסגר. אירועי יום השואה בארץ גם הם בוטלו והלב שלי נכמר. מלמלתי לעצמי, אולי עדיף שאבא שלי, אסיר מספר 172345, ששרד את התופת של אושוויץ, כבר לא איתנו כאן בצל הקורונה הנוראית הזאת. לא שחששתי שהקורונה תדאיג את השורד הפרטי שלי ואת כל שורדי השואה שנותרו בחיים. כי מה זו קורונה עבור אלה שעברו את הנורא מכל ושרדו את המחנות. הרי לו אבא היה כאן עדיין, היה בטוח מחיך אלי ועושה תנועה קטנה של הנף עם היד ואומר: "שטויות קורונה שמורונה. מה כבר יכול להיות, לשבת קצת בבית בעוצר יציאות, עם תנאי לוקסוס של סרטים בנטפליקס בצפייה מהכורסא, אוכל לא חסר ברוך השם, המקרר מלא ואפילו מדי, אז מה כל המהומה?!"

החלטתי שאת הסיקור בשלהי הקורונה, אפתח דווקא עם תיעוד צילומי של שורדי שואה, מרחוק קרוב. יושבים בחלון ביתם. הם הלא נצחו הכול אז מה זו קורונה בשבילם.

חנה (84) ואליעזר (92) שמעוני שורדי שואה הם אחד הזוגות שתעדנו בעדשה, יושבים בחלון ביתם, ומרעיפים לעברי חיוך של "הכול יהיה בסדר למרות הסגר!"

לא סתם בחרתי באליעזר כאחד המצולמים. ביום השואה הבינלאומי שהתקיים ב-27 בינואר 2020 לציון 75 שנה לשחרור אושוויץ, זכיתי להיות כחלק מהפמליה של נשיא המדינה שלנו ולסקר למחרת, גם את הנאום שלו בבונדסטאג בברלין.

בטקס המרגש בכניסה למחנה בירקנאו, היו שם גם 200 ניצולים שואה. ביניהם אליעזר ובתו רחל. אותם לא הכרתי מעולם, עד אותו רגע שבמקרה נגשתי לאליעזר לבקש שיאמר כמה מילים כשורד המחנה וכשורד מצעד המוות. כשהוא קרא את שמי על התג שנשאתי, הוא התמוטט. הבאנו מיד כיסא ולא הבנתי מדוע הוא כה נסער ונרגש לפגוש אותי. "אני הנער שזכיתי לקבל מאביך היקר לי, נח קליגר, 2 פרוסות לחם מהכיכר שחילק לכל מי שהצטרף אליו לקרוא קדיש בקרון, על הגופה שישבנו עליה. אבא שלך הציל אותי מרעב באותו רגע שלא אשכח לעולם ולא הספקתי לפגוש אותו לפני שנפטר". עיניו התכסו בדמעות ולא השאירו עין אחת יבשה מסביב. קפאתי במקום.

"אבאליה אתה שחששת כל כך שלא יזכרו שואה תוך כמה שנים ספורות, לצד האנטישמיות ההולכת וגוברת, על נגיף שיתקוף את העולם ויחרב לנו את הנצחת יום השואה ואת מצעד החיים, על אופציה כזו כלל לא חשבת". אף אחד לא !

תמיד אמרת: "יש רק דבר אחד יותר גרוע מאושוויץ! שהעולם ישכח את אושוויץ!". אז לא שכחנו. העולם לא שכח. כתבתי לך השנה שלט וירטואלי מעץ והנחתי מרחוק על המסילה בבירקנאו. כמוני עשו זאת עוד אלפים מכל התבל. הבטחתי לך באותו שלט שכתבתי לשורד הפרטי שלי, אסיר מספר 172345, שגם קורונה לא תמחק את מה שהיה באושוויץ ! "

יצירה, מצוקה ותובנות בימי קורונה

ד"ר מירה קצבורג-יונגמן – פורום "עמיתי שפיגל"

זכיתי לחיות את המגפה הנוחה ביותר בהיסטוריה. אני מתגוררת רק עם בעלי בבית עם גינה נאה, ששמשה לנו מפלט בעונת האביב שבה פרצה הקורונה לחיינו. לשנינו חדרי עבודה, וכל אלה אפשרו לנו, בני זוג "בסיכון", חיי סגר נוחים בכלוב של זהב.

מצב הרוח לא היה בשפל בתקופת "סגר הקורונה". להיפך, זו הייתה ככל הנראה התקופה הפורייה ביותר שהייתה לי אי פעם. כאם לארבעה ילדים וארבעה נכדים, מלווה אותי כארבעים שנה הקונפליקט בין הצורך והרצון ליצור, לבין הרצון להיות עם ילדי ולימים עם נכדי. הקונפליקט הזה ילווה אותי עד יומי האחרון. זו אחת מ"תובנות הקורונה" שלי. ימי הסגר היו כנראה ימי היצירה היחידים בחיי שבהם לא היה הקונפליקט הזה קיים, מה שאפשר התמסרות מוחלטת לכתיבה.

שכלול התקשורת באמצעות תוכנת הזום, שפרצה לחיינו בתקופת הסגר, העשירה את חיי, ו"הפלא החדש" פתח אופקים חדשים. הודות לו התברר לי למשל שכינוסים בינלאומיים באמצעות הזום אמנם מתקיימים רק על המסך, והאפשרות ליצור קשר עם היסטוריונים אחרים, היא מאוד מוגבלת. אבל הריכוז שנוצר באמצעותו בהרצאות עצמן, על הטכניקות שהוא מאפשר, מעשיר לא פחות, ואולי אף יותר, משיבה בכנס בניו-יורק.

אין זה אומר שלא הייתה תבהלה. הייתה גם הייתה! והיא עדיין נמשכת. הריחוק מנכדי גורם לי סבל עצום. אני זוכרת בגעגועים את הימים שבהם הלכתי לקחת את נועם נכדי מהגן ברחוב דיזינגוף בתל-אביב ולאחר מכן נהגנו לשבת בבית קפה סמוך, כשאני מתבקשת ללא הרף "סבתא תקני לי". בפעם האחרונה אמר לי נועם, כשעמדנו בשער הגן של אחותו שגם אותה התבקשתי לאסוף: "סבתא אני אלך להביא את איילה (אחותו), כי לסבא וסבתא אסור להיכנס לגן כי הם יכולים להידבק." נכד אחר שלי מבקש כל הזמן לבוא אלינו ולחבק אותנו ואנו רוצים לחבק אותו, אך זה אסור, וזה גורם לו ולנו למצוקה.

אינני דור שני וגם לא שלישי לשואה, אבל איני זוכרת אף קרוב משפחה מצד סבי (אבי אמי) משום שלא היו כבר כאלה כאשר נולדתי. יש לי אסוציאציות שואה רבות בחיי היומיום שלי. אבל מראות זוועת הקורונה, באיטליה ובמקומות אחרים, לא עוררו בי, אסוציאציות שואה. נזכרתי אמנם במגיפות שארעו בגטאות אבל לא מעבר לכך. הסיבה לכך היא, כנראה, שהאסוציאציות שהתעוררו אצל כל אחד מאתנו קשורות קשר ישיר לזהותו הבסיסית. שלי היא ישראלית ציונית. תחושותי במהלך התקופה הראשונה של המגפה הייתה, כי זו הפעם הראשונה שמדינתי פועלת באופן עצמאי לחלוטין, ושאיף יישות מלבדה אינה מכתיבה לה את מהלכיה, גם לא "האחות הגדולה" האימפריה האמריקנית, כי מה שאמר לבני קרוב משפחתו כאשר עברו ליד הבית הלבן, 'Here is the place where Israel is told what to do and what not to do!' סוף אינו מתקיים, כי אנו "עם חופשי בארצנו".

אבל תקופת הקורונה לא תמה. הזמן עושה את שלו. הסגר בבית גובה את מחירו. אם בתחילה היה המצב נסבל, ואפילו מהנה, הופך המצב עתה להיות קשה ומצב הרוח בהתאם.

"גדוד מגיני השפה העברית"

מאלבומה של ציונה קטינסקי (לבית שרתוק) 1920

(באמצע בשמלת המלחים)

יוצרים בצל הקורונה

פרופ' יעל קציר, פורום "עמיתי שפיגל"

כשהתחיל הסגר חשבתי שהכניסו אותי למכלאה. לא נתתי לעצמי דין וחשבון האם זו מכלאת בקר, שבויים או זקנים. במהרה קלטתי ואמרתי לעצמי אנחנו לא בתקופת השואה! אני לא בבור מתחת לביתם של פולניים טובי לב וחמדנים, וגם לא באחד הגטאות. אני במדינת ישראל וכרגע יש מגפה שצריך להתגונן בפניה. (אמנם הבנתי מיד, כמי שבא מבי"ס להיסטוריה, שיש מי שמנצל את המצב משיקולים פוליטיים/אישיים) אבל כבת של רופא פרופ' רבאו, ידעתי להעריך את העובדה שנעשה סגר.

במהרה החלטתי שכדי לשמור על שפיות עלי לסיים את הפרויקט שהתחלתי לפני הסגר: תיעוד של קרוב משפחה מיכאל ה' שורד שואה שכיום הוא בן 90. אמרתי לעצמי שאסור לוותר על הנחלת העבר לדור הבא כי ילדינו מפונקים משום שלא חוו איום אמיתי על מהותם ויהדותם. היה לי כבר טקסט ערוך והיה עלי לחפש תמונות ברשת. הדבר שהפליא אותי יותר מכל זו העובדה שהיו אלפי ילדים ששרתו במסגרת הצבא הסובייטי במלחמת השנייה וכך ניצלו. כרגע כמעט השלמתי את התיעוד שיהיה פרק ייחודי ומתאים במיוחד לזיכרון בסלון.

למדתי רבות מעבודה זו. אך הלקח המיידי היה: שעלינו לברך את המקום והזמן בו גדלנו. אנו. ישראלים גאים בזהותם ויהדותם. בעלי מדינה שפה ושאיפה למצוינות של מדינתנו הצעירה.

התובנה הפרטית שהסגר חיזק בקרבי היא שהייתי ילדה עם פריבילגיה מיוחדת של משפחה גדולה מושרשת בארץ ישראל מראשית הציונות. נכון אבי ברח מהיטלר מברלין אבל הגיע לארץ בשלב מוקדם, 1933, ונשא לאישה את הצברית בת הישוב שהטמיעה אותו מיידית במה שקרה אז בארץ.

משחר ילדותינו ינקנו את החזון הציוני עליו גדלה אמנו שנולדה כבר כאן ב1907, בכפר הערבי עין סינייה, ליד רמאללה. זה היה הכפר בו שהתה משפחתה שרת/שרתוק כשנתיים, עם העלייה ארצה ב1906. סבתי דיברה עמנו עברית מצוחצחת והשפה הייתה עבורנו חלק מהגאווה של שייכות לארץ ישראל המתחדשת בעידן המודרני. אימא שלי הייתה אחת החברות הפעילות בגדוד מגיני השפה העברית ב1920. אינני בטוחה שחברי הכנסת שלנו כיום, יודעים בכלל שהיה ארגון שכזה, ושהידע של השפה עברית היה חלק מהזהות הישראלית.

הסגר עורר בקרבי לא מעט מחשבות נוגות: האם החזון הציוני ישרוד את המגפה? האם הפוליטיקאים לא ימשיכו להעדיף את טובם עצמם על טובת עמם?

התעוררו בקרבי הרהורים רבים על משמעות המושג חופש! חופש ביטוי חופש דיבור וחופש בחירה? הבנתי שמילים רבות כמו שמאל וימין אבדו לחלוטין את משמעותם מכיוון שכל אחד עושה בהם שימוש נלוז למטרות אישיות בתקשורת. האם מי שמשתמש במושגים אילו יודע בכלל להגדירם? כולל שרת המשפטים? קיבוץ הפך למילה גסה, ושכחו לגמרי מה הייתה תרומת התנועה הקיבוצית להקמת המדינה.

המסקנה שלי: יש להמשיך ולהנחיל את הידע על העבר כדי שלא נחזור על שגיאות שנעשו ע"י אחרים. בנוסף חייבים ללמד את הציבור הרחב את השפה העברית מתוך כבוד למילה ולשימוש בה המשקפים את רמת המשתמש, אם הוא מחשיב את עצמו -ציוני.

ד"ר דן קרטר מוכן לפעילות רפואית

קורונה שלי

ד"ר זן קרט - פורום "חוקרים זוכרים"

האמת היא שמשבר הקורונה תפס אותי לא מוכן. רק חודש קודם טסתי לכנס רפואי בארץ הצוררים, במטוס בו מילות הברכה התחילו ב"סרווס". הגעתי מצויד במטלית אקונומיקה וחטאתי את המושב, למרות שהייתי משוכנע שהדיוק הביצועי של מארחי בתחום זה יהיה מושלם. הרי הם הצטיינו בהפעלת מקלחות לטיהור האתני של עמינו...

הרעיון של שימוש במסכת פנים במהלך הטיסה, כפי שנעשה על ידי חלק מעמיתי, נראה לי מוגזם. לא יכולתי להתאפק מלשאול את עצמי - מה יביא אותי להגביל את חופש הנשימה שלי - ועוד במטוס אוסטרי???

עם הגיעי לוינה, טרחתי מאד שלא לגעת בידיים חשופות בשום דבר. בתחבורה הציבורית השתמשתי בכפפות, וככלל ניסיתי ל"הקטין חתימה". וזה לא כל כך קשה, כשמשחר ילדותי, בכל הנסיעות לחו"ל, תודרכתי על ידי הורי המודאגים "להצניע" את היותי ישראלי ויהודי. לא לדבר עברית בקול, ולזכור להסיר סממנים יהודיים וישראלים מלבוש ותיקים. רק כך ניתן בעצם לשרוד בצד הארי...

מאחר ובשלב זה ידיעותי על הקורונה היו מוגבלות, החלטתי להיזהר במגע עם זרים, ולא לאפשר לעצמי להיפגע משום סוג של נשק לא קונבנציונלי כלשהו. בטח לא שם! לכן ניסיתי לשבת בחלקו האחורי של אולם ההרצאות, מרוחק. אלא שכוונתי סוכלה לפרקים על ידי משתתפי כנס אחרים, שחשקו בחברתי הקרובה, ותפסו את הכיסא הצמוד לי. באחת הפעמים אף השתעל שכני מצד אחד, וכאשר השכן מצידו האחר גם התעטש, יצאתי מן החדר בריצה קלה.

לא עבר זמן רב מחזרתי לארץ כשההבנה של העלול להתרחש החלה לתפוס ממדים ברורים.

אלפי מונשמים ומתים - פוגרום וראלי. כרופא העובד בבית חולים, נחשפתי מהר למציאות חדשה. כבר בהתחלה התגלה חסר מדאיג באמצעי הגנה. מסכות הפנים חולקו במשורה, חלוקים היו חסרים, ולפחות יכולנו להתנחם בכך שיש מספיק כפפות. הדרכות חירום לקראת אפשרות של הסבתי לרופא טיפול נמרץ למונשמים העלו מחדש זיכרונות ישנים מתקופות ההתמחות, שהסתייעו בעובדה שהמכשור המיושן שהוצא ממחסני החירום התאים עצמו לאותה תקופה, ממנה חלפו 15 שנים. יחד עם זאת הייתי חדור מוטיבציה ומאמין ביכולתי להציל את בני עמי מסכנות אותו וירוס בלתי נראה. לבוש בחלוק מגן לבן שכיסה את כל גופי, מכוסה במסכות ונעול ערדליים, תחושתי נע בין אופטימיות זהירה לבהלה קלה. הנה, נקראת בדרכי אפשרות להציל רבים, תוך כדי הסתכנות עצמית. אבי, שבהיותו אסיר במחנה פלשוב פרץ למחסני הנאצים וגנב אוכל, בטח היה מתגאה בי.

אבל המציאות היומיומית הייתה שונה. נשארתי לעבוד במחלקתי, ובמהלך התקופה הראשונה חזיתי בהעלמות המטופלים, שרותקו לביתם עקב מגבלות התנועה ואף חששו להגיע לבית החולים. פסקה תנועת הרכבות. בעוד שרב האוכלוסייה נשארה בבית ומחאה כפיים לצוותים הרפואיים, זכיתי אני לחופש תנועה מוחלט. יכולתי לעלות לרכבי ולהתנייד, שבאמתחתי "צייטלע" - תעודת הרופא ולוח "רופא בתפקיד" בשמשה הקדמית. אישור היציאה שלי מגטו הבידוד. לא פלא שטרחתי גם להדביק את מדבקת ההסתדרות הרפואית, נגד כל ביש מזל.

לבסוף, אחרי מספר חודשים מוזרים, חזרה השגרה המבורכת. בשינויים קטנים - עכשיו אין כנסים בחו"ל, התרגלתי למסכה ולמפגשי הזום. שוחררתי. עכשיו ברור לי מעבר לכל ספק - שגם את זה נשרוד. יכול להיות הרבה יותר גרוע.

שלטי רחוב בטבעון

חוויות מן הסגר בתקופת הקורונה:

ד"ר שרה רוזן – פורום "עמיתי שפיגל", פורום "רומניה"

האמת? תחושת אי נוחות וחרדה אפיינה את תחושותי האמתיות. במיוחד חשתי חוסר שקט ולא הצלחתי להתרכז במאומה. ליד מיטתי היו מונחים שלושה ספרים נהדרים שהתכוונתי לצלול לתוכם ולא הצלחתי להתקרב אליהם. שלא לדבר על עבודה אקדמית שהנחתי בצד כי גם בה לא מצאתי עניין או יכולת להתרכז במטלות.

במהלך כל תקופת הסגר הייתי צמודה לרדיו, לטלוויזיה או לכל פירור מידע כדי לברר מה טיבו של הווירוס הקטן הזה ש"טרף" את כל העולם.

חדשים לבקרים עלו השערות שונות לגבי אופיו של הווירוס הקטן והממזרי הזה והן קרסו בדיוק כמו שקמו. אולם בשורה התחתונה כל המומחים על פני מנעד הדעות הרחב הודו בפה מלא ובכנות: "אנחנו לא יודעים". לגבי דידי, אמירה זאת הייתה המפחידה ביותר.

בעוד כל העולם לומד מה הנגיף הקטן מחולל בחיינו, לאן הוא מצעיד את כולנו הבנתי כי החיים שלנו הולכים להשתנות, אך מה יהיה השינוי לא ממש הבנתי. במקום זה התחברתי אל החרדה האמתית שלי. החרדה מן הלא נודע. יחד עם זאת חשתי כי אני משהו מחלק גדול וגלובלי.

בעוד אנו בעין הסערה בישראל ציינו את יום השואה. גם אני נדרשתי על ידי ארגון א.מ.י.ר. (ארגון מאוחד יהודי רומניה) להרצות על שואת יהודי רומניה.

לא בכדי, בהרצאתי זו בחרתי להציג את מגפת הטיפוס בגטאות טרנסניסטריה. פרק הלקוח מתוך המחקר שלי ועבודת הדוקטורט. **במקום זה אבקש להדגיש כי אף כי שתי הסיטואציות, שתי המגפות הללו אינן ברות השוואה בעליל, אך עדיין, מגפה זאת מגפה והשוני הגדול הינו בנסיבות ההיסטוריות, בדרכי ההתמודדות ובאמצעים שעמדו בידי האוכלוסייה היהודית בכלל והרופאים בפרט להתמודד עמה.**

במגפת הטיפוס בטרנסניסטריה נלחמו "בידיים ריקות" ממש. ללא תרופות, מזון לחיזוק הגוף, אמצעי חימום, או אמצעי חיטוי כלשהם. זאת הייתה מלחמה בה נלחמו בקומפרסים להורדת החום ובמילות נחמה של הרופאים. מלחמת התשה חסרת סיכויים. מגפת הטיפוס גבתה את חייהם של עשרות אלפי יהודים בגטאות ובמחנות טרנסניסטריה. היא לא פסחה כמעט על אף אחת מן המשפחות.

לצפייה בהרצאתי: **"מגפת הטיפוס בטרנסניסטריה – בעירה שיצאה משליטה"**

<https://www.youtube.com/watch?v=2HhJ6hHw97U&feature=youtu.be>

אתר הנצחת השואה באוסלו (מיצירת האמן אנטוני גורמלי)

הרהורים על טראומת השואה ועל גילנות בצל הקורונה

ד"ר פנינה רוזנברג – פורום "עמיתי שפיגל"

ברוח הימנעות מהתקהלות שכפתה עלינו הקורונה, שונה פורמט הכנס השנתי השני של עמיתי שפיגל "ובחרת בחיים". ביזמת פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ, ראש המכון לחקר השואה ע"ש פינקלר, הפכו ההרצאות של המפגש הפרונטלי לטקסטים כתובים לאסופת מאמרים. לאור זאת, העליתי על הכתב את נושא הרצאתי שדנה בעיבוד סיפורו של אבא קובנר בימי גטו ווילנה לרומן גרפי "עולמו של יחזקאל". היוצר, מיכאל קובנר (בנו של אבא קובנר), משלב ברומן הגרפי שיצר נאמנות היסטורית ובדיה ספרותית, וממקם את סיפור המסגרת בימי "מלחמת המפרץ" (1991), כשגיבורו, יחזקאל הלא הוא אבא קובנר, מוצף בזיכרונות טראומטיים הקשורים לדילמות שעלו בעת המרד. המאמר, שנכתב תוך אילוצי זמן קשים מתמיד (בנקודת זמן זו, עם פרוץ העידן החדש, הייתי כרבים מעמיתי, במרוץ נגד הזמן בהפיכת הוראת סמסטר אביב למקוונת), דן, בין השאר, בטראומת השואה של קובנר (האב/בן דמותו הבדיונית, כאדם מבוגר) שצפה ועולה כחמישים שנים לאחר מכן. בין המחקרים שהיו נר לרגלי היו אלו שבדקו את השפעת השואה על הניצולים בתקופת מלחמת המפרץ, שתוארה כ"שואה בחדר האטום". מממצאי המחקרים עולה שככלל האוכלוסייה המבוגרת יותר, שהייתה מבודדת, סבלה מטרומות קשות, דבר שמצא ביטוי אקוטי יותר בקרב ניצולי השואה המבוגרים שהוצפו באירועים מהעבר שהודחקו משך שנים, בדומה לפרסונה הפיקטיבית/היסטורית של יחזקאל/אבא.

משך כל הכתיבה קשה היה שלא לעשות הקבלה עם מצבם הנפשי של ניצולי השואה שחיים בקרבנו, בימי הקורונה. עלו במוחי הרהורים על הקשיים שהם מעומתים עימם לאור בידודם ו"קטלוגם" בקבוצת גיל הנמצאת בסיכון גבוה לעצמם ומכאן גם לסביבתם. אמנם ימים יגידו מה יעלו המחקרים בנושא. אולם רק משמיעת קולות (בוטים לא אחת) המבקשים יצירת העדפות על פי קריטריון של גיל ו"הקרבת" הזקנים, מצטיירת תמונה לא נעימה. קשה היה להימנע ממחשבות נוגות בדבר הדרת "זקנים" (והטרנספורמציה שעברה באחת ההגדרה "מיהו זקן") ביניהם ניצולי שואה, בעידן החדש אליו התעוררנו.

עוד אני עוסקת בכתיבת המאמר והנה מגיע אלי כתב עת ובו מאמר על האמנית מלווה שאלק, שהייתה כבת ששים כשנכלאה בטרזין, ולמרות בריאותה השברירית לא חדלה מליצור. שאלק ציירה תמונות הווי ודיוקנאות, שבאמצעותם ניתן להתוודע באופן אינטימי לאורח החיים היומיומי של הכלואות ה"זקנות" המנסות, על אף הכול, לשמר את אישיותן ונשיותן. למרות שהייתה בקבוצת הגיל שעומדת בראש המיועדים לשילוחים, לא היססה שאלק לשמור על עמדתה המוסרית, דבר ששלמה עליו בחייה. קריאה מחודשת של המאמר שכתבתי לפני כשנה, כלומר בעידן אחר, שוב הציף את מחשבותיי בדבר (יחסיותה של) הגילנות בעידן הקורונה.

למען הסר ספק, אין כל מקום להשוות את אירועי השואה והקורונה. אין כל דמיון בין אירועי השואה שהם פרי מוח אנושי לבין נגיף הקורונה. אך כחוקרת שואה - הפעולות המאפיינות את המאבק בנגיף כמו: הדרה, הגבלות ובידוד, מעלות במוחי מערכות אסוציאציות לא פשוטות שמצאתי לנכון לחלוק איתכם.

**חבורה של ניצולי שואה מסלוניקי, בעת שירותם הצבאי
במחנה "בת גלים" בחיפה. משמאל מנגן באקורדיון
חיים רפאל, יליד סלוניקי, וניצול השואה.**

**חבורה של ניצולי שואה מסלוניקי בעת שירותם הצבאי
במחנה "בת גלים" בחיפה. במרכז מנגן באקורדיון
חיים רפאל ניצול שואה יליד סלוניקי.**

התמונות מהאוסף האישי של משפחת רפאל

לשיר בימי הקורונה – לשיר האושוויץ

פרופ' שמואל רפאל – פורום "חוקרים זוכרים"

כשאבא חיים רפאל ז"ל איש סלוניקי נהג לספר לנו, כי "אפילו שם, על הדרגשים, במסדרי השלג המקפא, בצעדות המוות, בעבודות הקומנדו נהגנו לשיר", האמת קצת התקשיתי להבין. הוא וחבריו היוונים נהגו לשיר שירים בלאדינו, ביוונית, בספרדית ובאיטלקית. כך הם היו מפיגים שעה של מתח, שואבים עידוד מהמילים ומהמוסיקה, מתחברים אל הבית שנעזב ומתלכדים כאיש אחד סביב למנגינה.

למוסיקה היה כוח מאחד, ומי שלא היה שם כנראה לא יבין זאת לעולם. גם הטוב שבמחקרים על המוסיקה בזמן השואה לא הצליח להסביר לי את פשר התופעה המיוחדת כל כך. שלא לדבר על תזמורת באושוויץ. שלא לדבר על מופיעים של מוסיקה קלאסית וכדומה.

מכל אסירי המחנות, אבא חש סימפניה מיוחדת ליהודי רומא. אולי בגלל שהתבטא היטב באיטלקית (כחניך בית הספר האיטלקי בסלוניקי) ואולי בגלל שהם, כך לדבריו, ידעו לשיר. אבא העריך מוסיקה טובה. "היה להם קול טוב, חוש מוסיקלי, רפרטואר עשיר, והם אהבו לשיר. מאוד", כך נהג לספר לנו.

גם את דבר שירתם של יהודי רומא במחנות התקשיתי להבין.

והנה נחתו עלינו ימי הקורונה. איטליה כולה מצאה עצמה במשבר עמוק. החדשות והדיווחים על אימת הקורונה באיטליה לא הותירו אף אחד שאנן. דאגנו מאוד לעתידה של המדינה המיוחדת הזאת, ליושביה ולקהילה היהודית שבה. עקבתי בעניין מיוחד אחר הפוסטים שהעלה ידידי, ד"ר דרור אידר, המשמש שגריר ישראל באיטליה. מדיווחיו, וגם מכלי התקשורת, נגלתה לנגד עיניי התופעה המפעימה של האיטלקים המזמרים. הם שרו לעצמם במרפסות (אחר כך גם הישראלים למדו זאת); הם שרו לעצמם את מיטב הרפרטואר האיטלקי; הם שרו במלוא גרונם, בקבוצות, ביחידים, במרפסות הבתים, על הגגות, בכיכרות. הם שרו, כי האיטלקים אוהבים לשיר. כי השירה מפיגה את המתח, מפזרת את הדאגה.

הספיקה לי צפייה אחת בזמר אופרה איטלקי, מהידועים בצמרת המוסיקה באיטליה, שעמד על מרפסת חדרו ושר לשכניו האיטלקיים מיטב המוסיקה האופראית. הוא, אותו זמר, שאפילו שמו נמחק מזיכרוני חיבר אותי באחת לסיפוריו של אבא. כמה שניות של צפייה במסך הטלוויזיה עזרו לי, חיש קל, להבין את סיפוריו של אבא על המוסיקה בין דרגשי המחנות. הבנתי את מה שספרי המחקר על המוסיקה בשואה לא הצליחו להסביר לי.

למוסיקה יש כוח מרפא, כוח מלכד. היא תפקדה נהדר בימי אושוויץ-בירקנו, ולהבדיל אלף אלפי הבדלות, היא גם תפקדה מצוין בימי הקורונה. אז מה המסקנה? לשיר. הרבה. וכן, סיפוריו של אבא היו אמת לאמיתה. עובדה.

פרופ' אלי ויזל וד"ר יואל רפל במשרדו של פרופ' ויזל

צילום: דורית רום-רפל

בין השואה למגפה: ימים של קריאה ומחקר בבידוד ביתי

ד"ר יואל רפל - פורום "עמיתי שפיגל"

ימי המסכות והכפפות התחילו כאשר היינו, אשתי ואני, בכנס בווינה, שחלקו השני התקיים במחנה מטהאוזן. בימי הכנס לא ראינו איש באוסטריה ההולך עם מסכת-פנים, והחיים בעיר העוגות והשניצלים התנהלו כשגרתם.

נחתנו בשדה התעופה בן-גוריון ביום שני (2.3) בשעת בוקר מוקדמת וכעבור כמה שעות כבר הייתי באוניברסיטה. על הקורונה בינתיים רק מדברים. ביום רביעי התקיים באוניברסיטה כנס לכבוד מכובדנו וחברנו השופט העליון (בדימוס) יעקב טירקל. באותן שעות הכול התחיל ובאופן פתאומי ביותר. בשעה 17.00 בעיצומו של הכנס, הגיעה ההודעה-הוראה שכל מי שחזר מחו"ל חייב להיכנס לבידוד. לאותו ערב נקבעה לי הרצאה לזכרה של ד"ר שלי גולדברג ז"ל. מאה ושמונים איש נרשמו להשתתף, ומארגנות ההרצאה מיהרו להודיע כי החליטו שלא לבטל את ההרצאה.

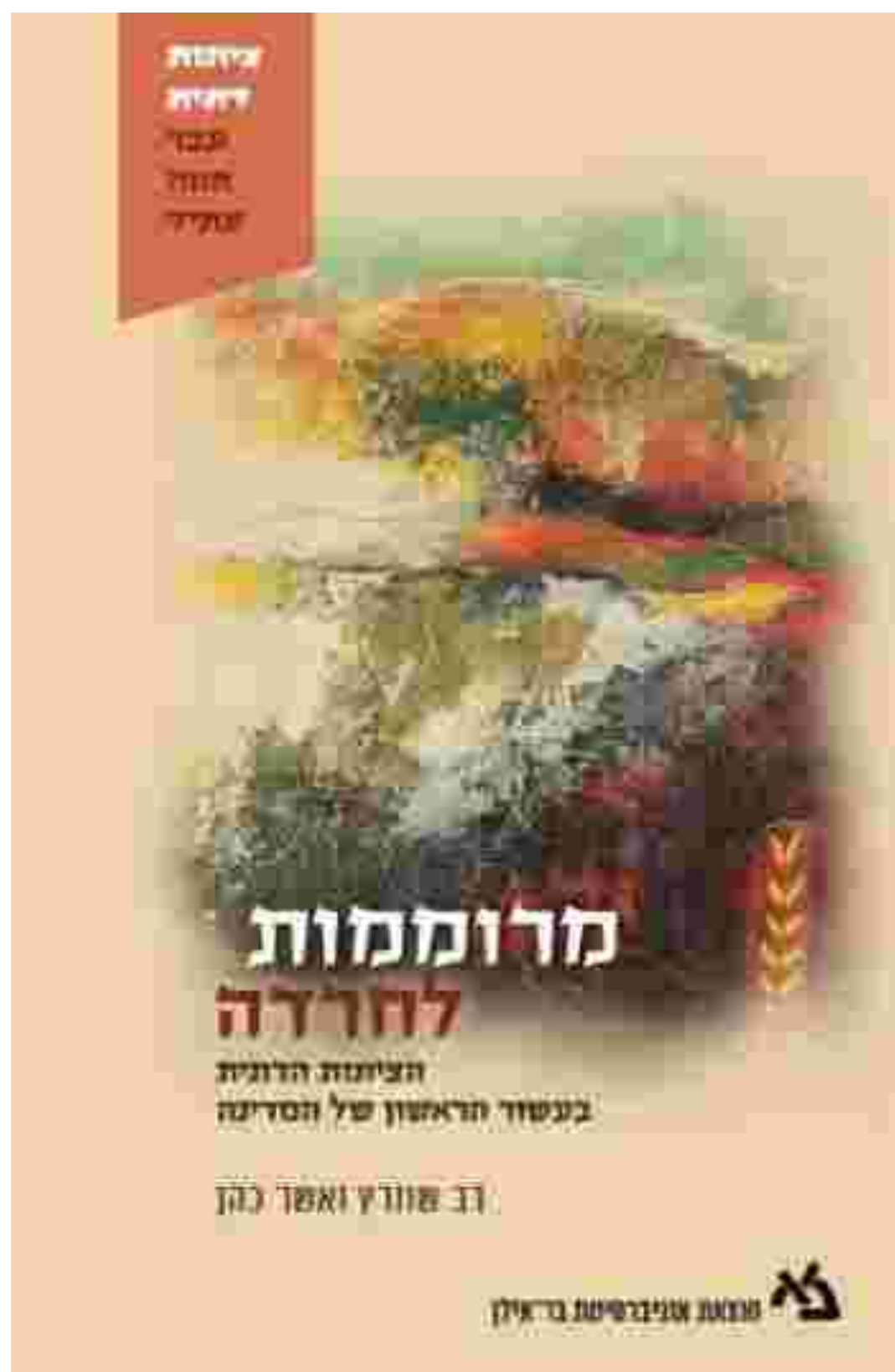
אך מה עושים ביום חמישי שבו אני אמור לתת הרצאת פתיחה בכנס מרכז דהאן על משה דוד גאון (כן, האבא של יהורם)? שיחות טלפון רצות ובסוף מתקבלת החלטה, ההרצאה תינתן בסרט שיצולם מראש. תוך שעה מגיע הצלם וכעבור עשרים דקות הסרט מוכן. יהורם יפתח את הכנס שבו כ-400 משתתפים, ומיד אחרי דבריי בסרט-ההרצאה.

מרגע זה והלאה אנחנו בבית למשך חודשיים רצוף עד שנסענו ליערות הכרמל להיפגש, אחרי פרק זמן ארוך, עם ילדינו ונכדינו. המשימות היו גדולות ובין לבין היה צריך גם לעשות ניקיון הספרייה לפסח והכנות לסדר פסח. על כך אמר יהודי חכם, "ככל שאתה עסוק יותר יש לך זמן לכל דבר". משמע, הכול עניין של סדרי עדיפויות.

במשך החודשיים של שהות מאונס בבית, כאשר על הליכה יומית לא ויתרנו, בינות למדפים הגדושים ספרים ופסוקים מחובות משפחתיות, הספקתי לקרוא ולכתוב, לכתוב ולקרוא. הספק הקריאה היה נפלא: גלי מיר-תיבון 'רשימת אמהות'; חוי דרייפוס (בן-ששון) 'גטו ורשה-הסוף'; אניטה שפירא 'צומת ביל"ו'; דבורה הכהן 'מנהיגה ללא גבולות-הנרייטה סאלד'; דינה פורת 'לי נקם ושילם'; דוד ביאל 'גרשום שלום'; תמי וולף-מונוזון 'שירה ופוליטיקה בין ישוב ומדינה'; וכן ספר נוסף (כרך 2) בסדרה שכתב סיר פרופ' סיימון שאמה, ואני עורך המהדורה בעברית, על ההיסטוריה של עם-ישראל 'הסיפור היהודי-התחלות' 1492-1900.

בצד הקריאה הייתה מלאכת הכתיבה. זמן קצר לפני מגיפת הקורונה הוזמנתי לכתוב ל'מקור ראשון' שני מאמרים גדולים לציון יובל שנים לפטירתם של שני סופרים דגולים - ש"י עגנון ונתן אלתרמן. המאמר הראשון היה על טיול מיוחד שהעניק לי ש"י עגנון כמתנת בר-המצווה. אז, לפני הרבה שנים, הוא הסכים לקחת אותי לטיול בשכונות המרכזיות של ירושלים שבהן מתרחש הרוח 'תמול שלשום'. המאמר השני היה על 'אלתרמן בקישינב', על חמש שנות גיבוש זהותו היהודית. עשרה ימים לפני מגפת הקורונה חזרנו מביקור נוסף בקישינב שבו שלבנו ביקור יסודי בטרנסניסטריה. נסיעה זו הייתה מקור למאמר גדול ביום השואה (Ynet) על היהודים שעדיין חיים במחוז ההשמדה הידוע לשמצה. מאמר נוסף שכתבתי הוקדש ל'תפילות נגד המגפה' והוא מבוסס על חלק קטן מאוסף התפילות שאספתי בחודשים אלה. והיו עוד שני מאמרים בעקבות פעילות המכון. הראשון פורסם תחילה בארץ ('הארץ', Jerusalem Post, Jerusalem Report) ואחר-כך בעולם כולו ובשפות שונות, עניינו, מתי החלו לדבר על שישה מיליון יהודים שהושמדו בשואה. המאמר פורסם בארץ ביום השואה. המאמר השני נכתב לספר המכון ועניינו 'קידוש החיים' בספרו של אלי ויזל 'הלילה'.

עיסוקים לא חסרו. מה שהיה חסר הוא רק דבר אחד - זמן.

בחדרי

פרופ' דב שוורץ – פורום "חוקרים זוכרים"

במשך כחודשיים כמעט שלא יצאתי את ביתי. לכאורה סדר יומי לא השתנה. כפי שילדי לעתים רומזים לכך, שבמשך כל השנה אני מתבטל, וכך אף בימי המגפה. אולם לתדהמתי איבדתי במידה רבה את כושר ההכללה. כתבתי מאמרים פזורים, אך לנוכח השאלות שהרבו לשאול אותי ולהתבדח "כמה ספרים חיברתי", תשובתי הייתה, "אף לא אחד". אני בחדר קטן, ספרים מסביבי, ואני לא מסוגל להכליל. כתבתי מאמר על פי הזמנה, העוסק בחסידות (בעל "מאור ושמשי"). כתבתי מאמר אחר על אסתטיקה בציונות הדתית, ושוב ההכללה לא באה. כתבתי מאמר על חובתי כחוקר לזיכרון השואה ולעצם היותי דור שני, שוב על פי הזמנה. פרטים פרטים ועוד פרטים. האם זה קשור לאמי שהתחבאה במרתפי צ'רנוביץ' ב"מלחמה"? לא אדע.

נזכרתי באירוע שהדיר אותי רשמית מהחברה כשלמדתי בבית הספר הריאלי בחיפה בשנות השבעים, אירוע שהדביק לי תווית גנאי. מעשה שהיה כך היה: אחדים מבני הכיתה בשיעור מלאכה רצו לנעול את המורה למלאכה, ניצול שואה בשירותים באמצע השיעור, ואני מנעתי זאת מהם. הבהרתי להם שכבן להורים ניצולי שואה ידי לא תהיה במעל הזה, והפצתי בהם שלא לעשות זאת. מי יודע באיזה מסתור הוא בילה שנים, ולנעול אותו עלול להיות בעל תוצאות קשות. משלא נעתרו לתחנוני הודעתי חד משמעית, שאני אצהיר בפני ההנהלה כי ניסיתי להפר את עצתם, וכי ידי לא הייתה במעל. נתפסתי כמובן כפחדן, ולא הצלחתי לשקם את תדמיתי החברתית. עד היום אני נרעד. לא יכולתי אפילו לדמיין את המורה האומלל, שיכול להיות שהיה צעיר מכפי שנראה, רעה חולה המאפיינת ניצולי שואה רבים; לא יכולתי לדמיין אותו כלוא בחדר שירותים ללא מוצא. מה עוד שלשירותים הסמוכים לחדר המלאכה היה צריך לרדת מדרגות אחדות מתחת לפני הקרקע. שלוש או ארבע, לא יותר. אבל מי דור שני "אמתי" שיכול לשאת מטאפורה כזו? לא אני. גם לא במחיר נידוי חברתי.

והנה הפתעה. לאחר כחודשיים של כלא בחדר העטור ספרים הודיעו בחדשות שהחיים חוזרים לתקנם. יצאתי לתל אביב לסיור השבועי בחנות ספרים של יד שנייה, מחלה חשוכת מרפא שלקיתי בה כבר מנעורי. הנכדים והילדים שוב נכנסים הביתה. הקושי אמנם ממשיך, השליטה העצמית הלא אנושית מול נכד הפושט ידיים לחיבוק ואני נמנע. הרגש שניצולי השואה כל כך לא ידעו כיצד לפזר אותו. אהבו כל כך את הילדים, אולי יותר מעצמם, אך לא ידעו להביע את האהבה. לפחות אלה שאני מכיר. והנה הילדים והנכדים שלנו לא נרתעים מהמגע שלנו. פליאה. גאולה. ובכל זאת הקורונה חייבה אותנו לשליטה עצמית מרבית. כדי להישרד. כמה מוכר. אבל בסך הכול החיים חזרו למסלול הרגיל שלהם. ברגע ששבתי לחיים מחוץ לחדר, ראו זה פלא. שלושה ספרים חדשים באורך מלא צצו להם והופיעו. רוב הפרקים שלהם נכתבו כבר קודם. אך הם לא התרקמו לכדי יריעה אחת. הם היו אתי, אך לא הוכללו. לא חשבתי עליהם כספרים. בהגות של ימי הביניים נתפס כושר ההכללה כרמה שכלית מסוג שונה לחלוטין מאשר השכלה רגילה. אבן סינא כינה את כושר ההכללה "שכל קדוש". ואילו לאיש הדור השני כושר ההכללה הוא השיבה לחיים. מי שאיננו שבוי בכתיבה ודאי נד בראשו לדקויות ולדקדוקי עניות. מי שכן – ההיסטוריה מתרוצצת וקודחת במוחו.

ש"י עגבון (1966)

צילום: יכין הירש. מתוך אוסף דן הדני, הספרייה הלאומית.

יצירה בצל הקורונה

ד"ר דוד שוורץ, "פורום שואה", בר-אילן

בתחילה חשתי השתתקות מלאה וקצת חוסר אוניס.

כיוון שאני דור שני לשואה, הורי הצליחו להימלט לצד הסובייטי לאחר הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, נזכרתי בסיפורים ובתיאורים שלהם את התקופה הקשה של מלחמת העולם השנייה. אז הבנתי שאומנם אנחנו בבידוד; אך זהו בידוד בתנאים נוחים עם טלוויזיה; מחשב; ומספיק מזון.

למעשה עצם העובדה שמגיל צעיר שמעתי סיפורים די מזעזעים על דודה שקפצה מרכבת בדרך למחנה הריכוז וכך הצילה עצמה; על דודה שהתחבאה בין העצמות לאחר שנקטלו מרבית האנשים הקרובים לה בסביבה. אז בעצם הרגשתי שאני מוכן גם לתקופה קשה זו שנדמה כאילו "אפוקליפסה" עכשיו.

אט אט התנערתי מהאווירה הקשה והתחלתי לעיין בספרים ומתחיל לקרוא ספרים ששנים לא פתחתי את דפיהם. נזכרתי באמרתו של שי עגנון הסופר זוכה פרס נובל אשר היטיב לתאר המצב באומרו: "כשעולמו של אדם חשוך עליו, פותח הוא ספרים ואז נגלה לו עולם ומלואו והאור שבספר מאיר לו את דרכו". פחות או יותר זה הציטוט.

התחלתי לנסות לפענח את הקודים שבקבלת ההחלטות של שועי העולם והמדינה באשר לטיפול במגיפת הקורונה. או אז נזכרתי בסיפורים מבית אבא של בשביס זינגר הסופר הדגול זוכה פרס נובל, אשר היטיב לתאר את המחלוקות בעיירה היהודית בפולין כאשר תושבי העיירה היהודים היו באים לאביו אשר היה אב בית דין שהקשיב והכריע במחלוקות בין יהודי העיירה. בשביס הצעיר פשוט מביא לקורא את אשר שמע מבעד לדלת משרדו של אביו אשר כיהן כאב בית דין בעיירה.

נגועות אור אלה סייעו לי לקבל את גזירת מגיפת הקורונה ואף להתייחס לתופעה באופן סרקסטי מחד ואירוני וציני מאידך גיסא.

בעודי מעלעל בספרים; ובעודי מעביר שיעורים במערכת "הזום" שהיוותה גשר דיגיטלי להוראה ומקום לנחמה במקום הקשר האנושי עם הסטודנטים/ות; הבנתי שלמעשה המצב אינו כה נורא כיוון שהדבר דורש הסתגלות לפורמט החדש ואף מצריך חשיבה חדשה ויצירתית.

נזכרתי בדברי סבי עליו השלום: עברנו את הצורך הנאצי, שרדנו את סטלין הדיקטטור הסובייטי, עברנו את פרעה לפני שנים אלה, ולכן אין כל ספק שנוכל גם נוכל לנגיף אשר חצה גבולות מדינות וגרם לנו להבין כי הגלובליזציה יש בה יתרונות ואף חסרונות. וכי לא היינו ערים לעיתים למתרחש סביבנו. וכי יש להתנהל על פי: "והצנע לכת עם אלוהיך", ולנסות להבין כי החיים זו מתנה אשר קיבלנו ואינם מובנים מאליהם.

כנאמר אלוקים צוחק והאדם בוכה.

Sartre Huis clos

suivi de Les mouches

folio

Texte: Luthien

יוצרים בתקופת הקורונה

ד"ר ליליאן שטיינר – פורום "עמיתי שפיגל"

הנגיף כפה את חוקיו ונהליו באופן קשוח ובלתי מתפשר. הוא טרף את כל הקלפים בין לילה וסגר מיליוני אנשים בספירה הפרטית. הימצאותם של בני המשפחה הגרעינית בספירה הפרטית ופלישת הספירה הציבורית לספירה הפרטית יצרו מציאות בה לזמן לא היו גבולות כלל. הוא נמתח וכלל את הזמן של הספירה הפרטית והזמן של הספירה הציבורית וטשטש את ההפרדה ביניהם. לא רק הזמן טושטש אלא גם הזהות האישית/ מקצועית, הן משמשות בערבוביה.

מעל המורכבות הזו ריחף האיום האקזיסטנציאלי שחידד והזכיר מעל דפי העיתונות את תקפותו וכוחו הבלתי מנוצח. מספרים, שמות ותמונות של קורבנות הנגיף הצביעו על שבריריות החיים ולעיתים אף צבעו את המאמצים האנושיים באבסורד אקזיסטנציאלי. לא אחת, חשבתי על מחזותיו של סארטר "מחכים לגודו" ושל בקט "בדלתיים סגורות". לצד המחשבות הפילוסופיות האלה, שאבתי כוחות ומשמעות מניצולות ששרדו את השואה וכתבו את סיפוריהן כדי לתעד ולנקום את נקמתן מאוחר בציר הזמן.

בעלי חולה סרטן ומבחינתנו נגיף הקורונה הוא איום ממשי, אויב שחייבים להדוף ולהרחיקו בכל הכוח והאמצעים. התקופה הזו מהווה עבורנו תקופה מתוחה פי כמה ותובעת התמודדות אמיצה ובלתי פוסקת. המתח גאה במיוחד כשלבני שאתנו בבית היה חשש לקורונה. זה היה עימות פנים מול פנים עם האימה שדחקנו או לפחות ניסינו להדחיק.

בלילות הלבנים הרבים מצאתי את עצמי מדקלמת מנטרות או קטעים עוצמתיים של הסופרות אותן אני חוקרת. מהן אני שואבת כוחות להתמודד ואף שואלת מהן אסטרטגיות הישרדות. למציאות שלי האוצרת בתוכה ספירה פרטית ובפירה ציבורית התווסף ממד נוסף - החוויה הנשית של נשים ששרדו את השואה. מתוך רצון לקבל כלים להתמודדות מנשים שעברו את הגרוע מכל מצאתי את עצמי חוקרת וקוראת עוד סיפורי ניצולות. הדאגה והפחד בלי משים נותבו לעשייה ולמחקר. אין ספק שההבנה שלי התעמקה עוד יותר בגלל התהודה של האיום הקיומי הממשי. יחד אתה הנחישות שלי להמשיך במחקר על כתיבה נשית בשואה גדלה והתעצמה מתוך כעס ותרעומת על שתיקת העולם וסלחנותו ביחס לפשעים הנוראיים של הנאצים ומשתפי הפעולה. בעוד העולם היום משתף פעולה ויוצר חזית אחידה נגד הקורונה ויוצר שיתופי פעולה בין יבשות וארצות כדי להציל חיי אדם ולמנוע אפוקליפסה, בעבר הוא שיתף פעולה עם הנאצים כדי להשמיד את העם היהודי. ההבדל בגישות בולט וזועק כל יום מחדש.

ההתעסקות במחקר על כתיבה נשית בשואה מעצימה ומרחיקה את החששות והמתח בו אני שרויה ומחברת אותי לנשים עוצמתיות דרך שרשרת הזיכרון. הבלתי נודע נשען על הנחוה ומתעצב למציאות דיאלקטית השואבת את עיצובה מתוך ההפיכה. ההעמדה זו מול זו של החוויה הנשית בשואה מול החוויה האישית שלי בתקופת הקורונה מעניקה לי כוחות להתמודד באופן פעיל ויעיל ונותנת לי כלים לשלוט במצב מתוך אומץ ולא מתוך רפיון או מורך לב.

סגר איננו מומלץ לחוקרי שואה

ד"ר ליאת שטייך-ליבני – פורום "חוקרים זוכרים"

כשישראל נכנסה לסגר שקעתי בדיכאון. בכל יום שהוציאו עוד ועוד הנחיות שצמצמו את היכולת שלי להתנהל בחופשיות בעולם דעכתי. אני מאוד אוהבת את הבית שלי אבל מחניק אותי להישאר בו כל היום. אני חייבת לצאת החוצה, לנשום אוויר אחר, להסתובב, לראות אנשים, להקשיב לשטויות, להיזכר שיש עולם מחוץ לסיפורים המחרידים שספונים בקבצי המחשב הנייד שלי. הרבה לפני שהקורונה הכתה בישראל כבר הבנתי שהצורך התמידי שלי בחופש קשור בשואה - האירוע ההיסטורי שאיננו רק חלק בלתי נפרד מהמחקר שלי אלא גם מזוהתי כדור שלישי לניצולי שואה. לפתע החופש שלי הצטמצם – העולם החל לסגור עלי.

הדכדוך שלי לא גרם לי להפסיק לחקור. המשכתי לעבוד במרץ אבל הבנתי שמבחינה אישית עומדות בפני שתי אפשרויות: או לשקוע בדיכאון או לנצל את כל אותם "לקחים" אישיים, פרשנויות שלי שאספתי משנים של חקר השואה: לא לציית לפקודות, לא להקשיב לרשויות, להקשיב רק לעצמי. זה לא היה קל מבחינה משפחתית: בן זוגי הוא גם דור שלישי ניצול שואה אבל הפרשנויות שלו לשואה יצרו בתודעה שלו לקחים שונים מאוד משלי ואפילו הפוכים: צריך להיזהר מאוד בענייני בריאות ולנקוט בכל אמצעי זהירות כדי לא לחלות. צריך להקשיב לגורמי החוק כי הם אמונים על בריאותנו ואם זה אומר שאסור לצאת מהבית במשך שבועות - שיהיה! אבל מכיוון שהוא מכיר אותי ואת הצרכים שלי הוא הבין שאין לו דרך לעצור אותי אלא לגלגל עיניים בצורה מופגנת בכל פעם שיצאתי. אבל מה זה גלגול עיניים אל מול החוץ שלא הפסיק לקרוא לי? עם כל האהבה, הצורך להתאווור ניצח אותו בנוקאאוט.

אז גייסתי את כל לקחי השואה שלי ובמהלך הסגר למדתי להתחמק משוטרים ופקחים (כשזיהיתי אותם מרחוק עברתי לרחובות מקבילים עד שהם נסעו משם), למצוא רחובות צדדיים ובעיקר לבלות בחוץ בעזרת אמתלות וסידורים מומצאים. לא יאמן כמה פעמים "שכחתי" לקנות מוצרים ו"נאלצתי" ללכת לדם שוב ושוב. את הילדות, שנהגתי לקחת כל פעם מבעלי שלעבר באוטו, הרגלתי שהולכים ברגל. הדרך בין הבית שלו ושלי שאורכת כ 10 דקות בהליכה פתאום הפכה לשעה שמתפתלת בין שבילים עוקפים ושדות.

בכל פעם שהפרתי את הסגר, זיכרונות שאינם שלי, עטפו אותי. היה לי ברור שההשוואה מגוחכת וחסרת פרופורציה, אבל מוחי הרווי בשואה המשיך לשלוח אותי לשם. השיא התרחש בפסח כאשר הממשלה הורתה לתושבי ישראל לא לצאת מבתיהם כדי למנוע התכנסות של משפחות במהלך סדר פסח. בעלי לשעבר גר רק כמה רחובות ממני. אנחנו חברים טובים והוא הזמין אותי ואת בנותינו לחגוג יחד למרות האיסור. בערב, לפני היציאה מהבית נתתי להם הנחיות מה יהיה התוואי האלטרנטיבי שלנו, איך נצטרך לרוץ חלק מהדרך ומה נאמר אם המשטרה תעצור אותנו. מי שהסתכל מהחלון באותו ערב ראה תמונה סוריאליסטית של אמא ושתי נערות ממהרות ברחובות הריקים, רצות מחניון לחניון ומגיעות ליעדן כשחיוך גדול מרוח על פניהן. אני מודעת לגמרי להתנהגות הבעייתית שלי. זה אולי לא החינוך הכי טוב, אבל זו הדרך שלי לחנך: נטועה בעבר שמשפיע על ההווה והעתיד.

רשימת המשתתפים בספר

(לפי סדר א-ב)

ד"ר אפרת אביב היא מרצה במחלקה ללימודי המזה"ת באוניברסיטת בר-אילן, חוקרת במרכז בס"א וחברת וועדה במרכז דהאן שבאוניברסיטה. היא למדה לכל התארים באוניברסיטת בר-אילן, הייתה עמיתה במרכז וידאל ששון לחקר האנטישמיות שבאוניברסיטה העברית בירושלים בין השנים 2011-2015, ופרסמה ספר העוסק באנטישמיות ואנטי-ציונות בתורכיה. היא מתראיינת רבות לתקשורת הישראלית והעולמית בנושא הקהילה היהודית בתורכיה ויחסיה עם השלטונות וכן בקשר שבין ישראל לתורכיה, ובייחוד בשנים האחרונות בהן התבטאויות משל האנטישמיות החדשה באות לידי ביטוי מצד פקידי ממשל תורכים. בין תחומי המחקר שלה: תנועות דתיות, יחסי דת-מדינה ומיעוטים בתורכיה, יחסי ישראל-תורכיה ונשים יהודיות באימפריה העות'מאנית. היא אם לבן. חברתה "פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

עליזה אדלמן הנה חוקרת במכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר וגם אחראית על המדיה במכון. היא משמשת כמנהלת הארכיון לחקר הציונות הדתית ע"ש יונה קירשנבאום בבר אילן. בעלת תואר שני מהמחלקה לתולדות עם ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטת בר-אילן ותואר שני נוסף מהמחלקה למדעי המידע באוניברסיטה זו. כיום היא סטודנטית לתואר שלישי במחלקה למדעי המידע ובעבודת הדוקטור שלה היא בוחנת את המו"לות בשנים הראשונות של מדינת ישראל. בנוסף לניהול הארכיון לחקר הציונות הדתית היא גם מעדכנת את האתר ודף הפייסבוק של המחלקה לתולדות עם ישראל ויהדות זמננו בבר אילן, ומפעילה ומתחזקת את אתר כתב העת האלקטרוני של הפקולטה למדעי היהדות באוניברסיטה זו - Jewish Studies, an Internet Journal - JSIJ

מלכה אדלר M.A מלמדת בבית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן - יועצות תואר שני. היא מטפלת זוגית, סופרת, ומרצה בנושא השואה בבתי ספר במסגרת סל תרבות, בספריות ובחוגי בית. מנחה מועדוני קריאה. היא למדה ייעוץ חינוכי ופסיכולוגיה באוניברסיטת בר-אילן וטיפול משפחתי וזוגי בתל"ם – התחנה לטיפול משפחתי בסמינר הקיבוצים. הייתה יועצת חינוכית בחטיבת "השחר" בהוד השרון, מדריכת יועצות מטעם שפ"י, הנחתה קבוצות הורים, וניהלה פרויקטים חינוכיים ברחבי הארץ במסגרת תכנית א.י.ל.ה. בניהולה של ד"ר אביגיל ינון, בר-אילן. כתבה עד היום שישה ספרים, ארבעה מהם בנושא השואה. היא נשואה לדרור אדלר – מוסיקאי ואם לשלושה בנים. חברת "פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר דניאלה אוסצקי-שטרן בעלת תואר ראשון ושלישי מאוניברסיטת חיפה ותואר שני מאוניברסיטת תל-אביב. עבודת הדוקטור שלה עסקה בפרטיזנים היהודים בליטא ובביילורוסיה המערבית במלחמת העולם השנייה. היא מנהלת את ארכיון מורשת לחקר השואה, במכון מורשת, בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', בגבעת חביבה. ספר פרי עטה המבוסס על עבודת התזה שלה יצא לאור בשנת 2012 בהוצאת מורשת, בשם "שקיעת האלים: יוזף גבלס, התעמולה הנאצית והשמדת היהודים בשנה האחרונה של מלחמת העולם השנייה". חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר רוני אלפנדר הוא עמית הוראה בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש לואיס וגבי וייספלד באוניברסיטת בר-אילן. חבר בוועדת ההוראה של התכנית התלת-שנתית ללימודי פסיכותרפיה פסיכואנליטית. מנהל את המכון לפסיכותרפיה במרכז הקליני הבין-תחומי באוניברסיטת בר-אילן ועוסק בפסיכותרפיה פסיכואנליטית. למד צילום בפוליטכניון נוטינגהם באנגליה, תואר שני בעבודה סוציאלית קלינית באוניברסיטת נוטינגהם באנגליה ותואר שלישי בפרשנות ופסיכואנליזה באוניברסיטת בר-אילן. פרסם ספרים, ביניהם פרוזה, שירה ועיון. בין תחומי מחקרו: חלופות מכתבים בזמן השואה, ייצוג ויזואלי של השואה, עבודה סוציאלית קלינית בישראל, כתיבה וזיכרון, פסיכואנליזה וספרות ועוד. הוא נשוי ואב לשני בנים. חבר "פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' יהושע אלקולומברה, הנו פרופ' במחלקה לספרות משווה באוניברסיטת בר-אילן. הוא נולד בצרפת, למד במכון המחקר Ecole Normale Supérieure בפריז, וסיים לימודי דוקטורט באוניברסיטת סורבון, בלימודים קלאסיים ובפילוסופיה. תחומי מחקרו והקורסים שהוא מלמד במחלקה מתרכזים ביחסי הגומלין בין היהדות לבין תרבות יוון העתיקה בתקופת חז"ל, בימי הביניים וברנסנס, ובעת החדשה. במחקריו חותר להעמקת זיקתנו לעולם העתיק, יהודי ולא יהודי - שם טמונים השורשים החיים של העולם המודרני. תקוותו לתרום בכך לקידום מדעי הרוח בישראל ולפיתוח תרבות עברית שהיא בעת ובעונה אחת נאמנה לעצמה ומעורה בתרבויות העולם. מאז 2011, הוא יושב ראש הקתדרה ע"ש סימון ויל לשואה ולהתנגדות. חבר "פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר רוני מיקל-אריאלי כתבה את עבודת הדוקטורט בחוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים, בהנחייתם של פרופ' לואיז בית-לחם ופרופ' עמוס גולדברג. עבודת הדוקטור שלה עוסקת בתצורות התרבותיות והשיחניות של זיכרון השואה בדרום אפריקה בזמן האפרטהייד ובתקופת המעבר מאפרטהייד לדמוקרטיה. הייתה עמיתת מחקר במרכז לחקר השואה במכון להיסטוריה בת זמננו במינכן ביולי 2019, ופוסט דוקטורנטית בקבוצת המחקר "אני הוא-קבוצת מחקר בין תחומית בחקר האמפטיה בהיסטוריה, בחברה ובתרבות", במרכז מנדל סכוליון, באוניברסיטה העברית בירושלים במהלך 2018-2019. כמו כן, היא שמשה מרצה מן החוץ בתוכנית ליישוב וניהול סכסוכים באוניברסיטת בן גוריון בנגב בשנת 2019. בשנת 2020 שמשה כעמיתת מחקר במרכז ג'ק, גיוזף ומורטון מנדל ללימודי שואה מתקדמים במוזיאון השואה האמריקאי. חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

אורית ארנברג בעלת תואר ראשון ושני בגיאוגרפיה היסטורית מאוניברסיטת בר-אילן. היא נכדה לניצולי שואה מפולין שעלו לארץ לאחר קום המדינה. בשנת 2009 הצטרפה לעמותת דורות ההמשך וכיהנה כ-10 שנים בוועד המנהל של העמותה כנציגת הדור השלישי. בעקבות העיסוק בשואה עשתה הסבה מקצועית להוראה והיום היא מורה להיסטוריה וגיאוגרפיה בתיכון בן צבי בקריית אונו. שם הצטרפה לפרויקט "ילד זוכר ילד" בו בני נוער מנציחים ילדים שנספו בשואה, כותבים את סיפור חייהם ומעלים אותם לאתרי הנצחה כיד ושם ודורות ממוריאלין של עמותת דורות ההמשך. הפרויקט משלב בתוכו מחקר, פדגוגיה ברמה גבוהה וטכנולוגיה ומחבר את התלמידים לשמות, לפנים ולסיפורים. היא חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר חוה אשכולי נולדה בתל-אביב בשנת 1944 להורים יוצאי פולין, שאיבדו את משפחותיהם בשואה. למדה היסטוריה ופסיכולוגיה באוניברסיטת בר-אילן. לימדה היסטוריה בבתי-ספר תיכוניים. את עבודת הדוקטור על מפא"י בשנות המלחמה הראשונות פרסמה כספר בהוצאת יד יצחק בן-צבי בשם "אלם: מפא"י לנוכח השואה 1939-1942". לימדה במחלקה לתולדות ישראל ובלימודי יסוד ביהדות בבר-אילן ושימשה כמרצה בכירה במכללת לוינסקי לחינוך. במקביל עבדה במכון לחקר השואה בבר-אילן. כחוקרת בכירה, שם חקרה את הציונות הדתית לנוכח השואה. פרסמה ספר בהוצאת יד ושם בספר בשם "בין הצלה לגאולה: הציונות הדתית בא"י לנוכח השואה", וזכה בפרס עמינת של הציונות הדתית. חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ הנה פרופ' במחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו ע"ש ישראל וגולדה קושיצקי באוניברסיטת בר-אילן, ראש המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר, וממונה על הקתדרה לחקר השואה ע"ש משפחת אברהם ואדיתה שפיגל והקתדרה לחקר שואת יהודי אירופה ע"ש הרב פנחס ברנר. מלמדת בבית הספר לימודי יסוד ביהדות בבר-אילן משנת 1981 (עמדה בראש בית הספר 2013-2018), ובמחלקה לתולדות ישראל משנת 1998. חיברה וערכה עשרות ספרים ומאמרים העוסקים בנושאים הקשורים בחיי הדת בשואה ולאחריה, נשים יהודיות ובמגדר בשואה, זיכרון השואה, וזיכרון ציבורי במדינת ישראל. בין תחומי המחקר שלה הם: מגדר, חיי דת, זיכרון, והנצחה. היא נשואה לפרופ' יהושע שוורץ ולזוג משפחה גדולה משולבת של ילדים ונכדים.

ד"ר מיכל בן יעקב לימדה במכללת אפרתה, כיהנה כראש החוג להיסטוריה במשך עשר שנים, והייתה בין מקימי התכנית הייחודית הבין-תחומית לתואר שני (M.Ed.) "זיכרון, מורשת ישראל וחינוך" ועמדה בראשה בשנתיים הראשונות (2016-2018), עד לפרישתה. עיקר תחומי המחקר שלה עוסקים ביהודי ארץ-ישראל וצפון אפריקה במאות ה-19 וה-20, ומתקדמים בנשים בקהילות אלה, בהגירה, ובתקופת מלחמת העולם השנייה בצפון אפריקה. כתבה עשרות מאמרים, ערכה ארבע ספרים, הרצתה בעשרות כנסים בארץ ובחו"ל, והתארח כחוקרת אורחת במוסדות בחו"ל, ביניהם אוניברסיטת ברנדייס, הספרייה העירונית של ניו יורק והארכיון היהודי האמריקני. היא חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר בתיה ברוטין היא חוקרת אמנות העוסקת באמנות בתקופת השואה ואחריה ובאנדרטות המנציחות את השואה בארץ ובעולם. היא פרסמה חומרים אקדמיים, ספרים ומאמרים וכתבה תכניות לימודים בנושאים אלו. היא מרצה בכנסים בינלאומיים, בכנסים בארץ, בימי עיון ובהשתלמויות מורים בתחומי התמחותה. משנת 2000 עד ספטמבר 2018 כיהנה כראש התכנית להוראת השואה בחברה הישראלית במכללה האקדמית בית ברל. ד"ר ברוטין אוצרת תערוכות אמנות העוסקות באמנות ובהנצחת השואה מהיבטים מגוונים. היא זכתה בפרס יד ושם למפעל חיים חינוכי בתחום השואה לשנת תשע"ח (2018). היא חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר שרון גבע מרצה בחוג להיסטוריה במכללת סמינר הקיבוצים ובתכנית ללימודי נשים ומגדר בסיוע NCJW באוניברסיטת תל אביב. חוקרת בתחומים: נשים בשואה, שואה ומגדר, זיכרון השואה מהפרספקטיבה של המגדר, ניצולות השואה, היסטוריה של נשים בישראל. ספרה **אל האחות הלא ידועה: גיבורות השואה בחברה הישראלית** זכה בפרס ע"ש מרדכי איש-שלום של יד יצחק בן-צבי (תשע"א). כותבת מאמרים גם בעיתונות היומית, מגישה פינה שבועית ברדיו בנושא נשים בהיסטוריה (כאן רשת ב'), הקימה ומפעילה את הבלוג "**אל מדף ספרי ההיסטוריה**" בנושא נשים בהיסטוריה והיסטוריה של נשים. היא חברת פורום "נשים מספרות שואה" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר יוסי ח' גולדשטיין הנו בעל תואר שלישי מהאוניברסיטה העברית בירושלים (1994). מרצה בתכנית המ"א המקוון בחינוך יהודי, במרכז מלטון לחינוך יהודי, האוניברסיטה העברית בירושלים. מרצה והיסטוריון בתכניות מתקדמות והשתלמויות למחנכים מאמריקה הלטינית בביה"ס הבינלאומי להוראת השואה ביד ושם. חוקר ומרכז בינלאומי של פרויקט המחקר "המחנך היהודי הלטינואמריקאי בעולם טראנס-לאומי", עם צוותי מחקר בישראל, מקסיקו וארגנטינה. עמית מחקר במכון ג'ק, ג'וסף ומרטון מנדל ללימודים מתקדמים של השואה, המוזיאון הפדרלי לזכר השואה (USHMM), בארה"ב בשנת 2019. הוא יליד בואנוס איירס, ארגנטינה, נשוי, אב לשלושה ילדים, עם שלושה נכדים. חבר פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר לאה גנור נולדה בישראל להורים (ז"ל) ילידי פולין ששרדו את השואה, ועלו לארץ בשנת 1957 מוורוצלב פולין. יזמה את הקמת מרכז משמעות (ראשי תיבות של: מורשת, שואה, מסורת, ערכים ותקומה) בקרית מוצקין בשיתוף עיריית קריית מוצקין ומשרד החינוך אותו היא מנהלת עד היום. המרכז פועל במסגרת החינוך הפורמאלי והבלתי פורמאלי להנחלת מורשת עם ישראל, שואה, מסורת, ערכים ותקומה. עשתה דוקטורט במכון ליהדות זמננו באוניברסיטת בר-אילן בהנחיית פרופ' דליה עופר ופרופ' ג'ודי באומל-שוורץ בנושא "צה"ל והשואה- יחסו של חיל חינוך לעיצוב זיכרון השואה בקרב החיילים 1987-2004". בפוסט דוקטורט באוניברסיטת חיפה חקרה "מתקומה לשחקים" תיעוד קורותיהם של אנשי צוות אוויר ניצולי שואה". חברת פורום "עמיתי שפיגל" ו"פורום פולין" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' זהבית גרוס הנה ראש מרכז סל ון גלדר לחקר ספרות השואה והוראתה וראש קתדרת אונסקו לחינוך לערכים, סובלנות ושלוש ע"ש ד"ר יוסף בורג בבית הספר לחינוך באוניברסיטת בר-אילן. ראש ההתמחות לניהול ופיתוח מערכות חינוך לא פורמליות בבה"ס לחינוך. אביה צבי ברנר ז"ל עבר את השואה בטרנסניסטריה ושימש כאיש עדות. עמדה בראש פרויקט מחקר של אונסקו לחקר הוראת השואה בבתי ספר לא יהודים בעולם, שמשה כראש הוועדה המייעצת לחברה להשבת הרכוש בנושא ההנצחה החינוכית בישראל. שימשה כנשיאת האגודה הישראלית לחקר החינוך המשווה. יו"ר הוועדה המייעצת לוועדת הפרסומים של האיגוד העולמי לחקר החינוך המשווה. פרסמה רבות בנושאים הקשורים לחינוך דתי, חינוך לשלום והוראת שואה בישראל ובעולם. חברת פורום "חוקרים זוכרים" ו"פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' דב דורי הוא פרופסור מן המניין בפקולטה להנדסת תעשייה וניהול בטכניון ופרופ' אורח במחלקה לאווירונאוטיקה ואסטרונאוטיקה ב-MIT. הוא עמית של IEEE – הארגון העולמי של מהנדסי חשמל ואלקטרוניקה, של INCOSE – הארגון העולמי של הנדסת מערכות, ושל IAPR – הארגון העולמי של זיהוי תבניות. פרופ' דורי פיתח את מתודולוגית עצמים-תהליכים שהפכה בשנת 2015 לתקן ISO 19450 ועליה כתב שני ספרים ב-2002 וב-2016. הוא ראש המעבדה למידול מערכות עסקיות בטכניון שהיא מרכז ידע עולמי בתחומי מידול קונספטואלי ותוכנה להנדסת מערכות על בסיס OPM. חבר פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' יהודית דורי היא פרופסור מן המניין בפקולטה לחינוך למדע וטכנולוגיה בטכניון, חוקרת בכירה במוסד שמואל נאמן למחקרי מדיניות ופרופ' אורח ב-MIT. היא ערכה שני ספרים בנושא קוגניציה ומטה-קוגניציה בהוראת מדעים והנדסה בהוצאת ספרינגר. פרופ' דורי הייתה דיקנית לימודי המשך ולימודי חוץ ודיקנית הפקולטה לחינוך למדע וטכנולוגיה בטכניון. היא חוקרת את למידה פעילה בסביבות עתירת טכנולוגיות ושיטות הערכה מגוונות על רמת הבנה ותפיסות של מורים, פרחי הוראה, סטודנטים ותלמידי תיכון. ב-2020 היא זכתה בפרס על מפעל חיים DCRA 2020 של NARST – הארגון הבינלאומי המוביל בעולם במחקר בהוראת המדעים. חברת פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

לילי הבר (לבית לזר) היא פעילה חברתית המקדישה את זמנה ומרצתה לקידום הנצחת מורשת הקהילות היהודיות בפולין ומזרח אירופה. היא חברת הנהלה פעילה וראש אגודות וארגונים לא ממשלתיים רבים העוסקים בעבודה למען מטרה זו, בין היתר יו"ר פורום העולים הפולנים בישראל; יו"ר ארגון יוצאי קראקוב בישראל; יו"ר עמותת 'עופות החול'; חבר הוועד והוועד המנהל של מרכז ארגוני ניצולי השואה בישראל; חברת ועד של הקרן לשימור המורשת היהודית בפולין (FODZ); חברת נשיאות וועדת אושוויץ הבינלאומית; מזכיר האיגוד לבריאות הנפש ישראל-פולין, ועוד. נולדה בשנת 1947 בקראקוב שבפולין, בת ראשונה לניצולי שואה. היא נשואה ליהודה הבר משנת 1969 ואב ל 3 ילדים ו 6 נכדים. חברת פורום "עמית שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר רועי הורוביץ הנו במאי, שחקן, מתרגם ודרמטורג. בוגר הסטודיו למשחק בהנהלת ניסן נתיב, תארים ראשון ושני בהצטיינות בחוג לתיאטרון באוניברסיטת תל אביב, דוקטורט מאוניברסיטת בר-אילן. מרצה במחלקה לספרות משווה באוניברסיטת בר אילן. בין עבודותיו כבמאי: "רביעייה" (תיאטרון הספרייה, בכיכובם של ליא קניג, מרים זוהר, אילן דר ואלברט כהן), "משהו טוב", "לא ביום ולא בלילה" (התיאטרון הלאומי הבימה), "רישיון לחיים", "משפט פולארד" (בכיכובו של רמי ברוך, התיאטרון הקאמרי), "אפריל הקסום", "נשים לא מצוירות" (תיאטרון באר שבע), "ואגנר? לא בא בחשבון" (תיאטרון מיקרו) ועוד. לימד בחוגים לתיאטרון באוניברסיטאות תל אביב וחיפה, בבתי הספר למשחק בית צבי ויורם לויןשטיין, ושימש פרופ' אורח באוניברסיטה של טקסס באוסטין. חבר "פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר ערגה הלר נולדה בישראל לאם ילידת הארץ בת להורים מאנשי העלייה השלישית ולאב שהיה לוחם המחתרת הצרפתית במחלקה השישית. היא מרצה בכירה במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, באר שבע. ראש ההתמחות בספרות עברית ובספרות ילדים. עורכת כתב העת השפיט החצי שנתי **לקסי-קיי** לערכים לקסיקליים בתחומי החינוך והכשרת המורים. היא חוקרת תרבות, ורבים ממחקריה נמצאים בצומת שבין תרגום, תרבות הילד ופנטזיה. עבודת הדוקטורט שלה עסקה ב"עצמי" באוטוביוגרפיות ובבדיון (1994), והציגה נרטיבים הקשורים במלחמת העולם השנייה. מאז ועד היום היא עסוקה במחקר נרטיבים וייצוגים של המלחמה והשואה, במיוחד בסיפורת ובמדיה. היא נשואה ואם לבת. חברת פורום "חוקרים זוכרים" ופורום "ספרות וייצוג השואה" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר צילה הרשקו בעלת דוקטורט בהיסטוריה מאוניברסיטת בר-אילן. חוקרת בכירה במרכז בגין-סאדאט (בס"א) למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר אילן מאז 2003. הרצתה בעבר במחלקות לתרבות צרפת וכן במחלקת מדעי המדינה (האיחוד האירופי ויחסיו עם ישראל). ד"ר הרשקו ביצעה את עבודת המחקר לדוקטורט במהלך שהות בפרז' בשנים 1989-1994. שם המחקר: "צרפת, היישוב היהודי בארץ ישראל ויהדות צרפת בשנים 1945-1949" בהדרכת פרופ' שוורצפוקס. במקביל היא חקרה את נושא הרזיסטנס היהודי בצרפת. ד"ר הרשקו חברה באגודה הישראלית לחקר האינטגרציה האירופית (IASI - אילה"ה); חברה במועצה הציבורית להקמת המוזיאון ללוחם היהודי במלחמת העולם השנייה; פעילה ב"ועד להכרה והוקרת יהודים שהצילו יהודים בשואה" (JRJ). היא חברת בפורום "עמיתי שפיגל" ובפורום "יהודים מצילים יהודים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

מרטין הרשקוביץ נולד בארה"ב בשנת 1955 להורים ילידי צ'כוסלובקיה, אמו ניצולת שואה. סיים תואר ראשון בפסיכולוגיה בשיבה אוניברסיטה ותואר שני בבטיחות וגיהות תעסוקתית באוניברסיטת ניו יורק. בשנת 1986 עלה עם משפחתו לארץ ועבד שנים רבות כקצין בטיחות במרכז לוגיסטי בצה"ל. הוא החל פעילות בתחום דור שני בשנת 2000 במסגרת קבוצה מקוונת של בני "הדור השני", במסגרתה הוא החל לפרסם שירה בתחום חוויות בני ה"דור השני". על בסיס שיריו, הוא הכין הרצאה בנושא "שירה ודור שני" אותה הציג בפורומים שונים בארץ ובעולם. עם פרישתו מצה"ל החל מרטין להגביר פעילותו בתחום "הדור השני" והעברת נרטיב השואה מדור הניצולים לדורות ההמשך. חבר פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

סילביה הרשקוביץ לומדת לדוקטורט במחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטת בר-אילן. חוקרת את פעילות האגודה התרבותית של הנשים היהודיות ברומניה ועוסקת בחוליה החסרה במחקר ובספרות: הנשים היהודיות וארגונייהן ברומניה במחצית הראשונה של המאה ה-20. המחקר מתמקד בחיי היום-יום של נשים אלו, זהותן, פעילותן, תרומתן הייחודית לחברה, לציונות ולבניין האומה, והאתגרים המגדריים והפוליטיים שאיתם התמודדו. זאת, במקביל לתהליכים ההיסטוריים ברומניה ובאירופה כולה לפני מלחמת העולם השנייה, תוך כדי המלחמה ושואת יהודי רומניה, ובתקופה הקצרה שבין סיום המלחמה ועד הפיכתה של רומניה למדינה שמעבר למסך הברזל. היא מרכזת "פורום רומניה" וחברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר אפרים זדוף נולד בבואנוס איירס בשנת 1948 ועלה ארצה בשנת 1969. עשה תואר ראשון ושני באוניברסיטה העברית שם חקר את תולדות החינוך היהודי במקסיקו ובארגנטינה. את הדוקטורט עשה באוניברסיטת תל אביב בנושא "תולדות החינוך היהודי בבואנוס איירס מאז ראשיתו ועד ל1957". עבד בגנון המדינה ובהסתדרות הציונית העולמית, לימד באוניברסיטת חיפה. ייסד הוצאה לאור ספרי יסוד בתרבות היהודית בספרדית, ערך ופרסם אנציקלופדיה על השואה. חבר פעיל באמיל"ט – אגודת מחקר על יהדות לטינו אמריקה, המקדמת ומפיצה את המחקר על הקהילות היהודיות באמריקה הלטינית (אמל"ט). בעקבות מחקריו הוכרו שני קונסולים מאמל"ט כחסידי אומות העולם על פעילותם להצלת יהודים בשואה. חבר פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

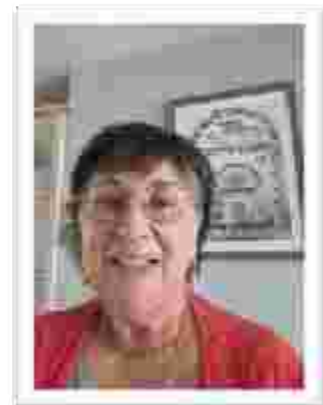
פנינה זילברמן נולדה בארץ להודים ניצולי שואה מרומניה. היא שרתה את הקהילה היהודית בטורונטו במשך למעלה מ40 שנה כמחנכת וכמנהלת מוזיאון השואה ונשיאת ארגון הנשים בבית הכנסת עדת ישראל. מ2018 היא אחראית מורשת ויחסי ציבור של האומנות הבריטית בוורלי ג'יין סטיוארט המציגה תערוכות בנושא המורשת הרומנית ברומניה, לונדון ותל-אביב. בשנת 2014 יסדה את קרן "תרבות" לתרבות וחינוך יהודי שמטרתה לשמור על מורשת ותרבות יהדות רומניה. חברה ב"פורום רומניה" של המכון לחקר השואה בבר-אילן. יש לה שלושה ילדים וששה נכדים. חברה ב"פורום רומניה" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' חיים טייטלבוים מלמד במחלקה לפיזיקה באוניברסיטת בר-אילן, לשעבר ראש מחלקה, סגן רקטור ורקטור האוניברסיטה. מ2016 משמש כיו"ר מחב"א, חבר המועצה להשכלה גבוהה, ומל"ג יו"ש. נולד בישראל בשנת 1959 להורים יוצאי פולין. אביו שרד את השואה ביערות ברוסיה ואמו עברה מספר מחנות כולל רבנסבריק. שירת בצה"ל בחיל התותחנים ומ2004 כאלוף משנה במילואים. למד באוניברסיטת בר-אילן ולאחר פוסט דוקטורט באוניברסיטת מרילנד וה NIH הצטרף למחלקה לפיזיקה. נשוי לד"ר דורית טייטלבוים מפמ"רית מקצוע הכימיה ויש להם ארבעה ילדים.

ד"ר רות סמואל טננהולץ ילידת הולנד, בת ואחות לניצולי שואה. גדלה בהולנד בכפר הוריה שם לאחר המלחמה נותרה משפחה יהודייה אחת בלבד. נישאה ליהודי אמריקאי, ועברה לגור בניו יורק, שם נולדו שני בניה הראשונים. עלתה ארצה בשנת 1969 ובארץ נולדו לה ארבע בנות. למדה תואר ראשון, שני ושלישי בספרות אנגלית באוניברסיטת חיפה תוך עשר שנים לאחר שהחלה את לימודיה בגיל 48. את רוב הלימודים סיימה בהצטיינות והצטיינות דיקן. אחרי 25 שנה כמורה לאנגלית במסגרת החינוך הדתי, עברה ללמד במכללת גורדון ומכללת שאנן, שני מוסדות להכשרת מורים. לימדה מיומנויות שונות בשפה וספרות אנגלית, כולל ספרות הקשורה לשואה, וזהות יהודית בספרות. פרסמה מאמרים וכתבה ספרים - ספר שירה באנגלית, ספר ילדים בעברית, וספר המספר את סיפור משפחתה, אף הוא בעברית. עוסקת גם בתרגום. חברה בפורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' יצחק כרם הוא חוקר יהדות ספרד והמזרח והשואה, עורך "ספרד והמזרח", באוניברסיטה העברית מאז 1992 ומחבר משותף של פנקס קהילות יוון ביד ושם. הוא הקים את הקרן לגיון יהודי בלוס אנג'לס ב-2009 והעמותה "הבית למורשת קהילות ספרד ומזרח" ב-2010 על מנת להקים בירושלים מוזיאון כלל ספרדי ומזרחי שבין היתר ייצג את נושא השואה בקרב הספרדים והמזרחים ב-18 מדינות. הוא היה עורך באנציקלופדיות שונות ומכין פרויקטים שונים במוזיאונים להנצחת השואה בנושא יהודי יוון והמזרח. בעבר פרופ' כרם הרצה באוניברסיטת דנבר, אריסטוטיליון בסלוניקי ובאוניברסיטה היהודית בלוס אנג'לס. חבר פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

בילי לניאדו נולדה בישראל ב-1949 להוריה רחל ויוסף אנגלרד ז"ל, ילידי פולין ששרדו את השואה ועלו באותה שנה ארצה, האם הייתה ניצולת פלאשוב ואשוויץ והאב קצין ביחידות הפולניות של הצבא האדום, ממשחרי מאידנק ואחרי המלחמה פעיל בארגון ה"בריתה". היא מיוזמי פרויקט "לכל איש יש שם". השתתפה בקורס מדריכי נוער לפולין ביד ושם, וב-1990 הפכה למנהלת אגף הסברה והנצחה ביד ושם. הייתה אחראית לטקס יום השואה המרכזי ביד ושם. לפני 15 שנה הצטרפה לוועד המנהל של עמותת דורות ההמשך, שימשה כיו"ר ועדת האירועים וכיום היא יו"ר העמותה. פעילה בארגון אירועי ההנצחה וכנסי העמותה, מסעות לאתרי שואה, קורסים להדרכה באנדרטאות הגבורה וכנסים בנושא "החזרה לחיים", האנטישמיות והכחשת השואה והלחימה היהודית. חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר תרצה מרקוביץ' עובדת כמורה, כספרנית וכמדריכה מטעם משרד החינוך. לימדה ומלמדת מגוון מקצועות בהם היסטוריה, אוריינות ויהדות. היא למדה לתואר ראשון בחינוך במכללה ירושלים, לתואר שני בהיסטוריה של עם ישראל בטורו קולג', לתואר שני ושלישי בתולדות ישראל באוניברסיטת בר אילן. עבודת הדוקטורט שלה עסקה בנושא: עיצוב זיכרון החיים היהודיים בספרי זיכרונות של ניצולות שואה אורתודוקסיות בישראל (2018). שותפה במחקר עבור המכון להוראת השואה במכללה ירושלים ומעבירה הרצאות בנושאי יהדות וקיום מצוות בתקופת השואה. חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר אילה נדיבי עבדה בהוראת היסטוריה ואזרחות, בעיקר בחטיבה העליונה, ובהדרכת מורים. במקביל למדה באוניברסיטת חיפה בחוגים להיסטוריה של עם ישראל, ספרות עברית ולימודי א"י. נושא עבודת הדוקטורט שלה היה "המשרד הארצישראלי בבודפשט: פעולותיו בתחום ההצלה בשנים 1943-1945 ואופן עיצובן בזיכרון הקולקטיבי" (2009). מזה כעשור עובדת במכללה-ירושלים במכון לחקר וללימודי השואה, ועוסקת במגוון נושאים הקשורים בשואה והטמעתה במערכת החינוך, כגון כתיבת ספרי חידון ושאלות בנושא ייעודי עבור חידון-השואה, המתקיים מטעם החינוך הממלכתי-דתי אחת לשנתיים, ועוד. כן שותפה במחקר בנושאים שונים, לרוב בהיבט ההונגרי, כגון בפרויקט על מבואות בספרים של רבנים המהווים מסמך היסטורי אודות השואה, וכן יומנים וספרי זיכרונות. חברה בפורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר מרים נייגר-פליישמן חוקרת ספרות, משוררת ואמנית פלסטית. נולדה בקומרנו-קומארום שבסלובקיה ב-1948 לזוג הורים שורדי שואה מיהדות הונגריה ועלתה לארץ ב-1949. כותבת ספר מחקרי על שירת אביגדור המאירי. היא בוגרת המחלקה לאמנות ב"בצלאל", הציגה עשרות תערוכות בארץ ובחו"ל ופרסמה ארבעה ספרי שירה בעברית וכן ראו אור ספרים עם מבחר משיריה בשפות שונות כולל באנגלית ששיר מתוכו מלווה במסה פורסם בימים אלה ממש כשיר השבוע ב-Guardian. חברת פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

<https://www.theguardian.com/books/booksblog/2020/jun/15/poem-of-the-week-my-pity-is-fake-by-miriam-neiger-fleischmann>

ד"ר הילדה נסימי מרצה בכירה במחלקה להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן. שימשה כראש המחלקה. למדה לכל התארים בבר-אילן, הצטרפה לסגל ב-1983. מלמדת קורסים בתולדות אירופה בעת החדשה ובתולדות בריטניה. פרסמה מאמרים וספרים העוסקים בנושאים הקשורים בזהות יהודית וביחסים בין זהות זו לעמים אחרים: המנדט הבריטי, בריטניה, וארה"ב. התמחותה העיקרית הנה בהיווצרות ושמור זהותה של קהילה המשהדית, קהילת אנוסים לשעבר מצפון איראן שצאצאיה חיים היום בישראל, ארה"ב, איטליה ובריטניה. עוסקת במקומה של האנטישמיות בהגדרת הזהות הבריטית במאה ה-19 ובביטוי הייצוגי של זהות יהודית במוזיאונים. נשואה לראובן נסימי, ויש להם שלושה ילדים ושלושה נכדים. חברת "פורום שואה, בר-אילן" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר יוסף פונד נולד במחנה עקורים בגרמניה להורים ניצולי שואה, משם עלה ארצה ב-1949. גדל בשכונת עולים. לאחר השירות הצבאי למד באוניברסיטת בר-אילן. הודרך בידי פרופ' ישעיהו ליבמן לתואר השני, ופרופ' אליעזר דון-יחיא לדוקטורט. במקביל, עבד במשרד מבקר המדינה. עוסק בחקר אגודת-ישראל כתנועה פוליטית. מאמריו וששה מספריו דנים בהיבטים היסטוריים, אידיאולוגיים ותרבותיים של התנועה ובנותיה. ספרו השביעי, גן-ספרים, עוסק בספרים לביבליופילים. הוא נשוי לד"ר צביה שמרצה בתחום הוראת המדעים ואב לשלושה ילדים. חבר פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר איציק פס משמש כמרכז המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר, כחוקר במכון, וכמרכז תכנית "עמיתי שפיגל" מטעם המכון. הדוקטורט שלו מהמחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטת בר-אילן בנושא "מורשת לח"י בין ימין רדיקלי לשמאל רדיקלי: ישראל אלדד ונתן ילין-מור", בהנחיית פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ. חוקר היבטים שונים של הפוליטיקה הישראלית, פרסם מאמרים על תולדות פעילות הימין הישראלי בראשית דרכו בכתבי עת מחקריים דוגמת "עיונים בתקומת ישראל". הוא נשוי לאוריה (לבית זרביב) ואב לחמישה ילדים.

ד"ר מרים פרבר למדה לתואר ראשון כימיה ומתמטיקה באוניברסיטת בר אילן, המשיכה לתעודה במדע המידע מטעם אוניברסיטת שפילד וחזרה לבר אילן שם סיימה מ"א בהיסטוריה כללית (בהצטיינות ופרס הרקטור על עבודת המסטר). את הדוקטורט השלימה בבר אילן במחלקה ללימודי מידע. בשנת 1985 הקימה את יחידת המידע (ראשונה באקדמיה בארץ) במכון וייצמן, ניהלה אותה ובמקביל שימשה כמרצה במחלקה ללימודי מידע בבר אילן עד לפרישתה בשנה"ל האחרונה. מזה זמן רב מתעניינת בקורות יהדות הונגריה במיוחד בתקופת מלחמת עולם השנייה ועד היום. עם פרישתה רואה חשיבות לחקר לעומק את קורות הקהילה בשנים אלה. חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר טליה פרקש כתבה עבודת דוקטור העוסקת בקורות יהודי העיר טרנוב (Tarnów) שבמחוז קראקוב במלחמת העולם השנייה והשואה. המחקר, שנכתב בהנחיית פרופ' שרה בנדר באוניברסיטת חיפה, בוחן את השינויים המרכזיים שהתחוללו בחיי יהודי העיר, דפוסי התארגנותם ותגובותיהם לאורך שלבי הכיבוש הגרמני, מראשיתו ועד לחיסולה המלא של הקהילה. המחקר שם דגש על התהוותן של קבוצות שונות בחברה היהודית וביחסי הגומלין ביניהן. שאלת היחסים החברתיים הפנים יהודיים בתקופת השואה העסיקה את טליה גם במאמרה: "עבודה והשמדה: מחנה העבודה בשדה התעופה של דמבלין-אירנה, נפת פולווי, מחוז לובלין, פולין 1942-1944", **דפים** כ"ח (2015), אשר התבסס על עבודת התיזה שכתבה ובחן היבטים שונים בחיי אסירים יהודים במחנה עבודת כפייה ייחודי זה. היא חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' אלי צור הוא חבר קיבוץ זיקים אליו הצטרף בשנת 1965 לאחר שירותו הצבאי. למד באוניברסיטת תל-אביב וב London School of Economics, וקיבל דוקטורט מאוניברסיטת תל-אביב. לימד באוניברסיטת בן-גוריון, אוניברסיטת תל-אביב ובסמינר הקיבוצים. עוסק בתולדות תנועות הנוער היהודיות בפולין לפני השואה, במהלכה ולאחריה. פרסם ספרים על תנועת "השומר הצעיר" לפני המלחמה, במהלכה ולאחריה. עובד ב"יד יערי". נשוי לענת, אב לשלושה וסב לששה. חבר "פורום פולין" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר רחל קולנדר למדה את כל התארים שלה באוניברסיטת בר-אילן, שם גם למדה לימודי תעודה בעיתונאות ותקשורת ובעריכת לשון. משנת 1975 מלמדת באוניברסיטת בר-אילן, ומשנת 2000 במכללה בירושלים. שימשה כראש החוג למוסיקה במכללה בירושלים, כמזכירה וגזברית האיגוד הישראלי למוסיקה, כחברת הנהלת עמותת "רננות" - המכון למוסיקה יהודית, כחברת וועדת הביקורת של ארגון בוגרי בר-אילן, וכיו"ר ארגון יוצאי בוכניה. פרסמה מאמרים בכתבי העת רבים ובספרים, חוברות וספרים בנושאי מוסיקה (כולל מוסיקה בשואה), יהדות, משפחה, ערכת הוראה העוסקת ב"יוצרים ויצירותיהם: השואה בראי האומנויות", ושימשה עורכת משותפת לספר Studies in Socio-Musical Sciences. חברת פורום "עמיתי שפיגל" ו"פורום שואה, בר-אילן במכון לחקר השואה בבר-אילן.

איריס ליפשיץ קליגר הנה עיתונאית בעיתון ידיעות אחרונות, עוסקת 36 שנה בתיקון עוולות שנעשות לצרכנים ככתבת צרכנות ובתחקירים שעוסקים בהעלאת מודעות של נושאים חברתיים כגון אלימות בגני הילדים, התמכרות לאלכוהול וסמים בקרב בני נוער, התאבדויות בקרב חיילים בודדים, מאבק לזכותם של חולי סרטן, עוקץ של קשישים סיעודיים וחסרי ישע, ביניהם גם שורדי שואה. היא בתו של נח - נורבט קליגר ז"ל, העיתונאי הוותיק ביותר בארץ במערכת ידיעות אחרונות שהלך לעולמו בדצמבר 2018 (בן 93 במותו), ששרד את המאסר במחנה אושוויץ 3 (בונה-מונוביץ) כאסיר **172345**, ואף זכה לפגוש את הוריו לאחר המלחמה ששרדו את מחנות אושוויץ 1 ובירקנאו. ממשיכה לספר ולתעד את נושא השואה ולהשמיע את קולם של הניצולים ובני הדור השני והשלישי למען הדורות הבאים. חברה בפורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר מירה קצבורג יונגמן היא היסטוריונית ישראלית העוסקת בחקר תולדות יהדות ארה"ב ומתמקדת בתולדות נשים ציוניות בארה"ב. כתבה ספרים ומאמרים בנושא זה, כולל תולדות ארגון הדסה שראה אור בהוצאת הספרים של המכון למורשת בן-גוריון, אוניברסיטת בן גוריון בנגב ולאחר מכן בהוצאת הספרים The Littman Library of Jewish Civilization (Oxford). היא חברה סגל במחלקה להיסטוריה של האוניברסיטה הפתוחה ובמחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, ומלמדת ומפקחת על ההוראה בנושאים הקשורים בהיסטוריה ובסוציולוגיה של יהודי ארצות-הברית. עתה היא עורכת ספר על נשים ציוניות ברחבי העולם מאז הקונגרס הציוני הראשון ועד הקמת המדינה. חברה פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' יעל קציר היא בעלת דוקטורט בהיסטוריה של התקופה הצלבנית, מהאוניברסיטה העברית בירושלים. סרטיה עלו לשידור בטלוויזיה הישראלית ובעולם, השתתפו בפסטיבלים רבים בארץ ובחו"ל וזכו בפרסים בין-לאומיים בפסטיבלים באירופה ובארה"ב. לימדה בחוג להיסטוריה באוניברסיטה העברית בירושלים ובחוג לקולנוע באוניברסיטת ת"א. הייתה ראש הצוות והמתכנתת של הקורס ירושלים לדורותיה באוניברסיטה הפתוחה, עברו הופקו 6 סרטים על ירושלים שהוקרנו במשך יותר מעשור בטלוויזיה הלימודית. כהנה כראש החוג להיסטוריה במכללת בית ברל, לימדה במחלקה לקולנוע במכללת בית ברל במשך 12 שנים, ועמדה בראש הטלוויזיה הקהילתית שם. העלתה לשידור כלל ארצי 120 תכניות בערוץ הקהילתי. כתבה שני ספרים ומאמרים רבים בתחומי ההיסטוריה והקולנוע. חברה פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר זן קרטור הוא מנהל השירות לנוירוגסטרואנטרולוגיה ורצפת האגן במכון הגסטרואנטרולוגי במרכז רפואי ע"ש חיים שיבא, תל השומר ומרצה בכיר קליני בפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל אביב. נולד בחיפה לאב ניצול אושוויץ ולאם ילידת פולין ששהתה במלחמה בקווקז ובסיביר. סיים לימודי רפואה כעתודאי בטכניון. שירת כרופא צבאי במגוון תפקידים הכוללים רופא מוטס ביחידת 669, מפקד מרפאה בבסיס חיל אוויר בדרום, מפקד הגף הקליני ביחידה לרפואה אווירית, קצין הרפואה החיילי של חיל המודיעין וראש תחום ויועץ קצין הרפואה הראשי לגסטרואנטרולוגיה. התמחה ברפואה פנימית ובגסטרואנטרולוגיה בתל השומר שם עובד משנת 2001. משנת 2008 עובד כרופא בכיר ומומחה לגסטרואנטרולוגיה ומחלות כבד. משנת 2018 מנהל את השירות לנוירוגסטרואנטרולוגיה ורצפת האגן. מרצה בכיר קליני בפקולטה לרפואה ע"ש סקלר, אוניברסיטת תל אביב ומנהל הקורס לגסטרואנטרולוגיה. הוא אב ל-3 ילדים. חבר בפורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר שרה רוזן הנה היסטוריונית. כתבה עבודת מ"א במכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים בנושא "הישרדותם של היהודים בגטו שרגורוד בטרנסניסטריה" בהנחיית פרופ' דליה עופר. את עבודת הדוקטור כתבה בהנחיית פרופ' עופר בנושא "ציבור ויחיד, התארגנות ומשפחה, חייהם של היהודים בגטאות צפון טרנסניסטריה (מוגילב, שרדורוד, דז'ורין, מורפה וברשד) 1941-1944. במהלך מחקרה השתתפה בכנסים רבים בארץ ובחו"ל בתחום מחקרה, וכן פרסמה מאמרים העוסקים בגורל יהודי טרנסניסטריה בשואה. יחד עם פרופ' דליה עופר היא עורכת מדעית של יומן של לימפן קונשטאד מגטו דז'ורין מטרנסניסטריה. שימשה גם כהיסטוריונית בסרטו של בוריס מפציר "מעבר לניסטרו" על יהודי טרנסניסטריה. היסטוריונית בכירה ב"פורום רומניה" וחברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר פנינה רוזנברג, בת לניצולי שואה מתמחה באמנות השואה ובמורשתה התרבותית. מחקרה מתמקדים בנשים-אמניות בשואה, ברומנים גרפיים שנעשו בשואה ולאחר מכן ובקולנוע והשואה, נושאים עליהם היא מרצה בטכניון. למדה לתואר ראשון ושני באוניברסיטת תל אביב. דוקטורט מאוניברסיטת חיפה בנושא אמנות וויזואלית במחנות בצרפת במלחמה"ע השניה. לימדה ב"קולגיו בר אילן", באוניברסיטה הפדרלית בריו דה ז'נירו, במכללת אורנים ובמכללת עמק יזרעאל. פרסמה ספרים ומאמרים על נשים אמניות ומגדר בתקופת השואה, רומנים גרפיים שנעשו על ידי כלואי מחנות ובני הדור השני והשלישי, וכן על תיאטרון במחנות. היא העורכת האמנותית של כתב העת Prism: Journal for Holocaust Educators שרואה אור ע"י ישיבה יוניברסיטי, ניו יורק. חברת פורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' שמואל רפאל ויונטה הוא פרופ' במחלקה לספרות עם ישראל. עומד בראש "מכון סלטי" לחקר הלאדינו ומוביל את הקמתו ופיתוחו. חבר הוועד המנהל של "הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו"; יועץ ישראלי ל"אקדמיה המלכותית ללשון הספרדית במדריד RAE; מתאם בינלאומי לפרויקט הקמת "האקדמיה הישראלית הלאומית לספרדית-יהודית (לאדינו)". בעברו, ראש המחלקה לספרות עם ישראל וראש החוג המשולב ליהדות (ואמנות יהודית) באוניברסיטת בר אילן. למד באוניברסיטת ת"א ובאוניברסיטת בר-אילן והשתלם בפוסט-דוקטורט במדריד CSIC. בנם של אסתר רפאל לבית ויונטה ז"ל (ילידת קורפו) וחיים רפאל ז"ל (יליד סלוניקי), שהקדישו חייהם לסיפור סיפורם של יהודי יוון בשואה. נשוי לד"ר רויטל רפאל ויונטה, ואב לארבעה. חבר פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר יואל רפל הוא בעל תואר ראשון מאוניברסיטת בר אילן, תואר שני מהסמינר התאולוגי היהודי בניו יורק ודוקטורט מאוניברסיטת בוסטון. במשך שנים היה עורך ומגיש תכניות בקול ישראל, מרצה במכללת בית ברל, במכון אבשלום, ובמרכז ללימודים גיאוגרפיים. הוא והקים וניהל את "ארכיון אלי ויזל" באוניברסיטת בוסטון, כתב וערך ספרים רבים העוסקים במורשת היהודית ובהיסטוריה של ארץ ישראל, וכן כתב ופרסם חוברות ומאות מאמרים בכתבי-עת ועיתונים שונים. ד"ר רפל הוא עמית מחקר-אורח במכון הגרמני לחקר כתבי ויזל המשותף לאוניברסיטאות ברלין וטיבינגן. במשך שבע שנים הוא ערך את קובץ משואה ואת מהדורת כתביו של ויזל הכוללת, בין השאר, חמישה ספרים על השואה. חבר בפורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

פרופ' דב שוורץ נולד בחיפה ב-1961, בן יחיד להורים ניצולי שואה. הוא למד באוניברסיטת בר אילן, שם סיים את הדוקטורט שלו שלוש שנים לאחר שהתחיל שם את כל לימודיו. הוא גם החל ללמד באוניברסיטה עוד בהיותו סטודנט. מאז כתב עשרות ספרים ומאמרים על תקופות שונות במחשבת ישראל, מימי הביניים ועד לעת החדשה. הוא זכה בפרת א.מ.ת. במחשבת ישראל בשנת 2015. הוא שימש כראש מחלקה במחלקות שונות, וכדיקאן הפקולטה למדעי הרוח. היום הוא משמש כראש המכון לחקר הציונות הדתית ע"ש ד"ר זרח ורהפטיג. הוא נשוי לגילה ויחד יש להם ששה ילדים ונכדים רבים. חבר פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר דוד שוורץ בעל דוקטורט במדע המדינה, מהאוניברסיטה העברית בירושלים (1991), בעל תואר במשפטים וקורס גישור. יו"ר ועדת הביקורת (לשעבר) בבנק אוצר השלטון המקומי, כיום קבוצת דקסייה הבינ"ל. היה יועץ פרלמנטרי לח"כ שר לשעבר יובל נאמן. מרצה במועדוני דור הזהב, וליוצאי השואה. יועץ לתכניות אקדמיות בתחום השלטון המקומי. עוסק במערכת הפוליטית, המערכת המדינית, מדיניות ציבורית, ציונות. דור שני לשואה ומרגיש שחשוב להטמיע את השפעת השואה בתחומי החינוך, ההסברה, המדיניות. עוסק במדיניות הציונית בשואה, בדרך בה התמודדו המפלגות הציוניות כדי לסייע ליהודי אירופה, בתכנית "האבקואציה" של ז'בוטינסקי, ביחס של בגין לשואה ופעילותו בתקופת השילומים בשנות ה-50 ובמוטיב השואה בפעילותו הפרלמנטרית והציבורית. חבר פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר ליליאן שטיינר היא בוגרת אוניברסיטת בר-אילן. תואר ראשון בצרפתית וערבית, תואר שני בצרפתית ותואר שלישי בהצטיינות יתרה בספרות משווה. מרצה בכירה במכללה האקדמית חמדת הדרום ומשמשת כמזכיר אקדמי וראש תכנית מוסמך בהוראה. היא גם סופרת ילדים ופרסמה מספר ספרים. היא ניהלה מיזם לאיסוף סיפורי חיים מניצולי שואה המתגוררים בדרום ויזמה וכתבה תכנית לימודים בינלאומית סביב יומנה של רותקה לסקר, נערה יהודייה בת 14 שנספתה באושוויץ ותיעדה ביומן את חיי היהודים בגטו לפני שנלקחה למותה. חברה בפורום "עמיתי שפיגל" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

ד"ר ליאת שטייר-לבני היא מרצה בכירה במחלקה לתרבות במכללה האקדמית ספיר. היא מלמדת ומרכזת קורסים במחלקה לספרות, לשון ואמנויות, באוניברסיטה הפתוחה, ובתכנית ללימודי תרבות לתואר שני, באוניברסיטה הפתוחה. נולדה בישראל בשנת 1973 להורים בני דור שני. למדה לכל התארים באוניברסיטת תל-אביב במחלקה להיסטוריה של עם ישראל. מרכזת קורסים ומלמדת באוניברסיטה הפתוחה משנת 2000. מרצה במחלקה לתרבות במכללה האקדמית ספיר משנת 2009. מרצה בכירה במכללה האקדמית ספיר משנת 2014. מחקרה האינטרדיסציפלינריים עוסקים בשינויים בזיכרון השואה בישראל משנות הארבעים ועד להווה. היא כתבה בנושא מעל שלושים מאמרים וחמישה ספרים. מחקרה משלבים לימודי זיכרון, לימודי קולנוע, לימודי תרבות, ולימודי טראומה. חברת פורום "חוקרים זוכרים" במכון לחקר השואה בבר-אילן.

הספר "יצירה בצל הקורונה" הינו ניסיון ראשון לתאר את החיים במדינת ישראל בעת הגל הראשון של מגפת הקורונה, פברואר – יוני 2020.

הוא כולל עשרות מאמרים, פרי עטם של חברי הפורומים השונים של המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר באוניברסיטת בר-אילן.

**אוניברסיטת בר-אילן
הפקולטה למדעי היהדות
המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר**